

ქ.-შ. წერა-კითხვის გამავრც. სზზოგ. გამოცემა № 85.

ილია ჭავჭავაძის

სასკოლო ბიბლიოთეკა, № 8.

გლახის ნაამბობი

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით.

ტფილისი.

ელექტრომბეჭდავი ანბ. „ზრომა“, მახვილის პრ., № 85.

1907

ილია ჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ-დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლ-სა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ.

1863 წ. დაარსა ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“, რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა ღუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

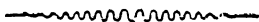
1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი „ივერია“, რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად, ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წელს „ივერია“ გადასცა სხვებს.

II

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც „ცისკარში“ დაიბეჭდა მასი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ხაწერები იბეჭდებოდა „საქართველოს მოამბეში“. „დროებაში“, „კრებულში“, „ივერიაში“, „მოამბეში“. მის კალამს ეკუთვნის პოემები: „რამდენიმე სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ (კაკო ყაჩაღი), „დედა და შვილი“, „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდადებული“, „განდებილი“, მოთხრობები: „კაკია ადამიანი“, „გლახის ნამბობი“, „მგზავრის წერილები“, „გლენტა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები“, „სახობელაზედ“, „ოთარაანთ ქვრივი“, „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი: „ცხოვრება და კანონი“, „აი ისტორია“, „სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღალადი“ და სხვ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 38-ს, ს. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე.

I

რა ქმნას კარგმა მონარდმა,
დროზედ შაში თუ არ მოვა.

ეს სწორედ, ნადირობის ტრფიალს რომ
იტყვიან, ისა ვარ. საკვირველად მიყვარს
დაბურულს, ხმა-გაკმენდილ ტყეში ხის ძი-
რას ჯდომა და მიღეულის გულის ცემით ლოდინი
ნათვალევის ნადირისა. არის რაღაცა მოუწყინარი
სიამოვნება ამ ხალისიან გართვაშია. თუ გნებავთ,
ამასაც კი ვიტყვი, რომ ნადირობა ცოდვაა: ყოვე-
ლი სულიერი ღვთის დანაბადია, ყველას აქვს თა-
ნასწორი ნება ამ თვალ-მიუწდომელ ქვეყანაში ცხოვ-
რებისა, მაგრამ რა გაეწყობა?.. ტყუილად კი არ
გვარწმუნებს ჩვენი საღმრთო წერილი, რომ პირვე-
ლი სისხლი უბოროტო ქვეყანაზედ კაცმა კაცისა
დაანთხიაო. კაცი მოსისხლეა, მეც კაცთაგანი ვარ.
ბევრჯერ მინახავს ირემი დამფრთხალი ძაღლისაგან,
ბევრჯერ მინახავს და ბევრჯერ გაუტაცნია ჩემი გო-
ნება მის თავისუფალს სილამაზესა. გადუწყვია რა
ზურგზედ თავისი შტოიანი რქები, მორბის გაძალე-
ბული, ლამაზი და ამაყი, უკან მოჰყევს ნაგეში ძალ-

ლი. ძაღლს მიუბრუნდა საწყალო და ზედ კი შეეხლება ხოლმე კაცსა, რომელიც ამ შემთხვევაში ძაღლზედ უფრო შეუბრალებელია და დაუნდობელი. შორიდანვე ესმის ირმის ფეხის ცემა ყურ-მახვილ მონადირესა; ესმის და მისი მოსისხლე გული ღელდება და ღელდება მეტის მოუთმენლობისა გამო. აი მოვიდა თოფის მანძილზედა, ფოთლებ და ბუჩქებ შუა გამოჩნდა მისი დაღონებული, ნაღვლიანი თავი. ძაღლი დაჯახლოვდა. იშვირა ფეხი ირემმა და ისარივით გადმოეშო ბუჩქნარზედ. გგონია, აგიქცევს გზას და მიეცემა საყვარელის ტყის განსაცდელით სავსე თავისუფლებასა, მაგრამ არა,—დაუშტვენ. მაშინ უნდა ჰნახოთ, რა მწუხარებით შედგება, რა რიგ საოცარ მშვენიერებით მოიღერებს კისერსა, რა გაფეთებით და იმედ-გადაწყვეტილად დაიწყებს ნაღვლიანის თვალების ტრიალს, ყურების ცქვეტას, გაგანიერებულის ნესტოებით სუნის აღებასა!.. ისეთი ლამაზია, ისეთი ნაზია და იმ სინაზესთან ისეთი მიმზიდველი ამაყიცა, რომა, გგონია, რაც ბუნებისაგან მინიჭებული მაღლი აქვსო, სულ ეხლა შემოიკრიბაო, რომ სიკეთით და თავის სილამაზით მაინც შეაბრალოს თავი დამალულს მტერსაო! მაგრამ კაცი მაგისთანა გულ-ჩივილი არ არის, რომ მაგით მოტყუდეს. რაკი იყნოსა, კაცის სუნი აიღო, ირემმა დააპირა გაქცევა, მაგრამ თოფმა იგრილა, და ირემი, აქამდინ ცოცხალი, თავისუფალი და ლალი, გაირთხო იმ ბალახებზედ, რომლის კალთაშიაც პირ-

ველად აახილა თვალი, რომ მიესალმოს ქვეყანასა და ბოლოს უკანასკნელად დაეხუჭა, რომ სამუდამოდ გამოესალმოს. ისინი იყვნენ ამის აკვნად და ბოლოს საფლავადაც გადაექცნენ. უნდა ჰნახოთ ის ამაყი, თავისუფალი ნადირი, რა რიგად უდრტვინველად და მშვიდადა კვდება, მაგრამ მე ყოველთვის მის ცრემლ-მორეულ თვალებში ეს აღმომიკითხავს: ჩემო მკვლელო! ქვეყანა ღვთისა დიდია და ფართო... რად შეგშურდა, რომ მეც, უბოროტოს და მშვიდსა, ამ ღვთის მიუწდომელ ქვეყანაში ერთი მტკაველი ალაგი მეჭირა?... ეს სიტყვები აღონებდნენ გულს, მინამდინ დედამიწა შეიშრობდა სისხლსა დაღვრილსა, და როცა შეიშრობდა, მეც კი მომაგონდებოდა, რომ ჩვენ თვითონ სულიერთა მეუფენი, ჩვენ თვითონ ქმნილებათა გვირგვინნი, ჩვენ თვითონ ღვთის სახისანი ერთი-ერთმანეთს არ ვუთმობთ იმ ადგილსა, — რა კი მოვიგონებდი, რო ყოველ კაცის ნაფეხურსა ერთი მუჭა კაცისავე სისხლი შეუშვრია, მაშინვე დამიდინჯდებოდა გული და გამართლებული ვიტყოდი: „ისიც კარგია, ჩემო პირუტყვო, რომ იქა ჰკვდები, სადაც დაიბადე. ჩვენ კაცები ხანდისხან მაგ ბედნიერებასაც მოკლებულნი ვართ“.

II

ჩვენ სოფელს ქვემოდამ ერთი თხუთმეტიოდე
 წერსტი რომ გაგველოთ, კაი სანადირო
 ადგილები იყო. რა იქ?.. ყველგან ჩვენს
 დალოცვილ ქვეყანაში, სადაც—გლეხისა არ იყოს
 —, „ქრისტე ღმერთს თავისი უხვი კალთა დაუბლერ-
 ტია“, ყველგან კაი ადგილებია. რაც გინდა არის:
 დაიწყეთ მოხდენილ ირმიდამ და გაათავეთ დარბა-
 ისელ გარეულ ღორითა, ან გულისხმიერ დათვითა.
 ფრინველს ხომ თვლა არ უნდა. მაგრამ, ჩვენ სო-
 ფელს ქვემოდამ რომ ვსთქვი, ის ალაგები მეტად
 მიყვარდა. კარგად ვიცოდი იმათი ვითარება და შე-
 ნიშნული, ნათვალევიც მყვანდა იქ ნადირი. ორის-
 სამის დღით წავიდოდი ხოლმე; როცა დამიღამდებო-
 და, ავბრუნდებოდი ერთ პატარა სოფელში, სადაც
 მყვანდა ერთი პატიოსანი გლეხ-კაცი ნათელ-მირო-
 ნად. ღამეს იქ გავატარებდი და მეორე დილას,
 ტრედისფრად რომ ინათებდა, დავეშვებოდი თავ-
 თავქვე სანადიროდ. ორი თთვე აღარ ვყოფილვარ
 იქითკენ, ბოლოს მომინდა წასვლა. ერთ მშვე-
 ნიერს ზაფხულის დილას ვახსენე ღმერთი, ავიღე
 ორ ლულიანი თოფი, დავუძახე ჩემ მეძებარს და წა-
 ვედი.

იმ ჩემ ნათლიმამის სოფლის სათავეში, ორღო-
 ბეები რომ იწყებოდა, ზედ საურმე გზის პირას, იდ-

გა ერთი ძველი საბძელი, გომურზედ მოდგმული. გომურის ჩასავალში ჩარდახსავით იყო წინ წამოწეული. ამ საბძლის გარშემო ადამიანის კვალი არა სჩანდა. ის იყო, მგონია, აყრილის კაცისა, ან ამოწყვეტილისა, თავ-მინებებული და პატრონსავით დავიწყებული. რასაკვირველია, ხშირად შემხვედრია ამ საბძლისაკენ ავლა და ჩამოვლა, რადგანაც ზედ გზის პირას იდგა, მაგრამ, აი რამდენჯერ ამივლია და ჩამომივლია, არც ერთხელ არც ერთი სულიერი მეიქ არ დამინახავს. თუ იქმნებოდა, ისიც ხანდისხან ზურგწამხდარი, დაქლევებული გლეხ-კაცის ცხენი, რომელიც უილაჯობით შორს ვერ წასულიყო და საბძლის გარეშემო სჯიჯგნიდა გოლვისაგან გადამხმარ ბალახსა. ეხლა კი რომ ამოვიარე, ჩემდა გასაკვირვლად, დავინახე ერთი კაცი, გომურის კარებთან მიწოლილი. ეგ არაფერი. დილაზედ ჩამოვიარე, შევიხედე, ის კაცი ისევ ისე მწოლარე დავინახე. საღამოზედ, ჯერ ბინდი არ მოჰრეოდა სინათლესა, ამოვიარე—ის კაცი ისევ ისე ვნახე. გამიკვირდა უფრო იმიტომ, რომ იმის მეტი იქ არავინ მოჩანდა. დავაპირე, ამაღამ უთუოდ გამოვკითხავ ჩემ ნათლიმამას ამის ვინაობას-მეთქი. ჩემ კითხვაზედ ნათლიმამამ მომიგო:

— რა მოგახსენოთ, შენი ჭირიმე! მაგის ვინაობა აქ არავინ იცის. ეგ ვილაც გლახა არის დავრდომილი და უპატრონო; სნეულია, მოსულა და მანდ შეჰკედლებია, აი ეს თუნდ თთვე ნახევარი იქმნება.

— სულ მარტოდ-მარტო არის?

— რა ვიცი, შენი ჭირიმე! მანდ კი გულ-შემატკივარი არავინა ჰყავს და.

— მაშ ვინ აცხოვრებს?

— ქვეყანა. იმ გზაზედ ხალხის ფეხი არ მისწყდება. ამვლელ-ჩამვლელი არ დაიღვევა: ერთი ღვთის კაცი იქმნება ვინმე და მიუგდებს ორიოდ ლოკმა პურსა. ისიც მეტს არაფერსა ჰთხოვლობს, ცარიელ პურიტაც იოლად მიდის.

— აქაური ხომ არ არის?

— რასა ბძანებთ!... აქაური რომ იყოს, ისე როგორ გაუწყრებოდა ღმერთი, რომ თავისიანი არ მიეცა. არა, აქაური არ გახლავთ.

— შენ გილაპარაკნია იმ კაცთან?

— რატომ? მილაპარაკნია.

— თავის აფალი არა უთქვამს-რა?

— არა. მაგრამ კაი სიტყვის კაცი კი ყოფილა ის უბედური.

— იქმნება შენ თითონ არ გამოგიკითხავს?

— როგორ არ გამომიკითხავს. „მეო,—ერთხელ მითხრა,—ერთი დავიწყებული კაცი ვარ, რად გინდა ჩემი ვინაობა? შამომხედე, ჩემო ძმობილო, და მიცანიო“. სხვა არაფერი უთქვამს თავის თავზედ. მეც აღარა გამომიკითხავს-რა მასუკან. მგონი, თავს იმალავს.

მე გამოაცა ამანა. მე ბუნებითაც ცნობის მოყვარე ვიყავ და ახლა იფიქრეთ, ამ ნათლიმამის ნა-

წყვეტმა სიტყვებმა როგორ აღმიძრეს გული იმ კაცის ამბავის შესატყობრად. რა უნდა ჰქონოდა თავის დასამალავი? ვფიქრობდი გულში. გავიზრახე, რომ თითონ გლახას, რაც უნდა დამემართოს, გამოვათქმევინო თავისი ვინაობა.

ერთხელ ტყუილ-უბრალოდ ნათრევ-ნახეტი, დაღლილი და ხელ ცარიელი მოვდიოდი ჩემ ნათლიამისაკენ. ჯერ მზე ისევ მაღლა იყო, კალოს ხარის გამოშვების დრო იქმნებოდა. ის უბედური კაცი ისევ ისე მწოლარე იმავე ადგილას დავინახე. ველარ მომითმინა გულმა, ვსთქვი, რაც უნდა იყოს, მივალ, იქმნება ვათქმევინო რამე: მაინც ცოტად დაღლილი ვარ, ნათლიამის სახლამდინაც კაი მანძილი იყო კიდევ. სხვა არა იყოს რა, ქარს მაინც ამოვალებინებდი დაღლილ მუხლებსა. მივედი, „გამარჯვება“ ვუთხარი.

— ღმერთმა გადღეგრძელოთ,— მიპასუხა იმან სნეულის ხმითა და წამოიწივა პატივსაცემლად, რადგანაც თავადის შვილი ვეგონე.

მე შევნიშნე, რომ ამ წამოწევამ ძალიან შეაწუხა, თითქო ტკივილები აეშალნენო, ისე მტკივნეულად შეიკრიბა წარბები და დაეღმიჭა გაყვითლებული სახე. ის იყო სრულიად დათენთილი სნეულებისაგან, ყვითელი სახე, შიგა და შიგ ტულაპსავით ჩაჩნეული, შეშუპებული ჰქონდა, როგორც წყალმანკის მქონესა, თმა და მოზრდილი ჭაღარა წვერი კუჭყისაგან ისე გასქელებოდა, თითქო იმის

თმას თავის დღეში არც წყალი მოჰხვედრიაო და არც სავარცხელი. რუსის ფარაჯის ნაგლეჯებში იყო გახვეული ის უბედური, ქვეშ ეშალა ლეკური ნაბადის ნაგლეჯი. გვერდთ ედგა ერთი პირ-მოტეხილი ლიტრა, იქავ ეგდო რუსული სხვილის ტილოს თოფრაკი და ერთი მოზრდილი კომბალი — ეგ ერთგული და უმუხანათო თანამგზავრი ყოველის უბედურისა. ძალიან გაქედილი სჩანდა დაუნდობელ ცხოვრებისაგან, მაგრამ იმასში რაღაცა იყო იმისთანა, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ცხოვრების ქარიშხალსა ჯერ კიდევ არ გაუქრია მისის სულის სიცხოვლე და სიძლიერე. მისი დაღლილი და არუგონო თვალები, პირმქუშად და შეწუხებულად მყურებელნი, სავსენი იყვნენ სიმტკიცითა და ღონითა; ეტყობოდათ ზედ, რომ ამათ პატრონს ბევრი ცეცხლი უნახავს, ბევრი ავდარი შესწრებია და გამოუვლია, მაგრამ არც ცეცხლს და არც ავდარსა ისე არ მოუკლავთ, როგორც შეეძლოთ. საზიზღარი სანახაობა ჰქონდა, მინდა ვსთქვა, საცოდავიცა, მაგრამ ამის თვალების სიამაყეს ვერ ვაკადრებ მაგას. დიდრონი შიშველი ფეხები საცოდავად ასივბოდნენ, დახეთქილ წყლულიდამ ჩირქი სდიოდა. ღმერთო, შეგცოდე, ეს რომ დაღინახე, თვალი მოვარიდე, ისე მეზიზღა.

— გეზიზღები განა, შე კაი კაცო! მკითხა დაგვემილის ხმით. მაგრამ მე ის ხმა გამკიცხავ ხმად მეჩვენა. მე შევხედე და ერთი მწუხარე, თუ მძულ.

ვარე ჩემი შემარცხვენელი ღიმილი დამხვდა იმის სახეზედა. მე შემარცხვა და მაშინვე თავი დავიხარე, ვერ გავუძელი იმის თვალების მკაცრს მეტყველებას. ვგრძნობდი, რომ ჩემის სულმოკლეობის სირცხვილმა სახეზედ ცეცხლი მომიკიდა ამ კაცის თამამ კითხვაზედ. მე პასუხი არ მივე, და ან რა უნდა მეთქვა?

— მართალი ბძანდები, განაგრძელა იმ უბედურმა, თითქო მე შევეცოდეო, ჩემს დასამწვიდებლად: მართალი ბრძანდები! ცოცხალს კაცს მატლი მეხვევა!.. თითონ მე მეზიზღება ჩემი თავი, შენი რა საკვირველია!

ამან ვერ დამიშოშმინა სულ-მოკლე გული, თუმცა თითქო უფუნური ქცევა ჩემი თითონვე გამიმართლაო. მაგრამ ვაი იმ გამართლებასა!.. გული უფრო ამემღვრა, მე იმ წამს ჩემი თავი შემძულდა. რას ბძანებთ?... ჩემ წინ ნახევარ-მკვდარი კაცი იდო, ეგრე უნუგეშოდ დარჩომილი. იმას ისე ეჭირებოდა გულმტკივნეული ქცევა და თბილი სიტყვა, მე კი მხეცურად თვალი მოვარიდე და შევიზიზღე, მოდი აქა და თავი გაიმართლე? უნდა წამოვმდგარიყავი და ბოდიშით შემენანა ჩემი მხეცური ქცევა, მაშინ გავმართლებოდი, მაგრამ სულის ღონე ჩემი ამ პატიოსნურ საქმისათვის უძლური იყო. სუსტი, რომ იქნება კაცი, იქმნება!...

— მე ეს ოთხი თთვეა, რომ ასე ვარ,—დაიწყო კიდევ: დამიგდო ავადმყოფობამ და ამ დღემდინ

გომიყვანა. ესე უპატრონოდ ამ დაქცეულ ჩარდახის ქვეშ ამომდის სული. ამოდენა დედა მიწის ზურგზედ დამტირებელი არა მყავს. სიკვდილსაც ისე დავავიწყდი, როგორც კაცსა: ველი და არ მოდის. ისიც კაცისავით კეთილი ყოფილა: როცა გიჭირს, მაშინ გემალება. ნუ მოვა... მე უფალმა მომდენა ღონე კიდევ შემარჩინა, რომ ჩემს ბედს ბოლომდინ, საფლავის კარებამდინ მივიტან. ეს კია რომ, სადაური სადა ვკვდები!...

„ვაჟ, სოფელო, რა შიგან ხარ,
 რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა?
 ყოვლიმც შენი მონდობილი
 ნიადაგმცა ჩემებრ სტირსა;
 სადაურსა სად წაიყვან,
 სად აღუფხვრი სადით ძირსა,
 მაგრამ ღმერთი არ გასწირავს
 კაცსა შენგან განაწირსა!“

— მართალი უთქვამს ამის მთქმელსა, შენი ჭირიმე! თუ ქვეყანამ პირი უკუ მარიდა და არ შემიკედლა, ღვთის კალთა ხომ ფართოა!..

ეს რომ სთქვა, ღმერთს შეჰხედა. მე აბა, წარმოიდგინეთ, რა რიგად გამიკვირდებოდა ძონძებში გახვეულის გლახისაგან ეს „ვეფხის ტყაოსნის“ სიტყვები!.. ბარაქალა იმ კაცის მეტყველებას, რომლის სიტყვები ამისთანა უნუგეშოსაც ანუგეშებს საფლავის კარამდინა! მშვიდობა ძლიერსა სულსა შენსა, უკვდაო რუსთაველო!

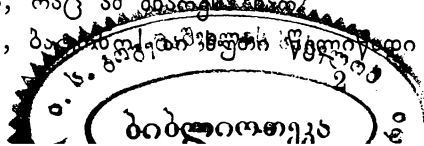
რა ვქმნა? ვთქვი ჩემს გულში: ეს კაცი ის არ უნდა ყოფილიყო, რაც ეხლა არის. ცნობის მოყვარეობა ჩემი წრეს გასცილდა, მერე იმანაც სიტყვა თითონვე ისე გამიგძელა, რომ იმედი მომეცა, გამომეთქმევინებინა რამე. მინდოდა მეკითხნა მაგრამ ვერ გავბედე: შევეცაყე, რომ დიდის ხნის ცნობილმა ქართველმა უეცრად მოჰბერა გამოვლილი სევდა. ჯერ ვამჯობინე, სევდის ღრუბელი გადეყარა, მერე მეკითხნა ვინაობა. ბოლოს ისევ ჩემსკენ მობრუნდა და დიდხანს დამაცქერა შავი თვალები, მე ისე მეჩვენა, ვითომც სახის მეტყველება შესცვლოდა. ეხლა კი ღრო იყო, მგონი, დამეწყო საუბარი, მაგრამ ვიფიქრე, როგორ მოვაყოლო, და ვერა მოვაგვარე-რა. ხომ ასეა ეს ოხერი, როცა გიჭირს, ხერხიც მაშინ გეკარგება და ღონეცა. ბოლოს ვთქვი: დავიწყობ, ჯანი გამვარდეს, თუ უხერხოდ მომივა.

— შენ, ძმობილო, ვუთხარი მონაწილეობით: აქაური არ უნდა იყო, თორემ თავისიანი როგორ დაგელოდა?

— მართალი ბრძანებია, მიპასუხა იმან: მე აქაური არა ვარ, ჩემი ქვეყანა აქედან შორს არის, მაგრამ იქაც რომ ვყოფილიყავი, ესე ოხრად ამომივიდოდა სული, იმიტომ, რომ იქაც ისე აღარავინა მყავს, როგორც აქა.

— დიდი ხანია, რაც ამ მხარეს ხარ?

— კარგა ხანია, ბაქოში ვარ, მაგრამ აქაც ისეა, როგორც აქა.

უნდა შესრულდეს ამ შემოდგომაზედ, თუ მინამდინ
დამცალდა. დიად!.. ხუთი წელიწადი იქნება, რაც
სამუდამოდ დამაკარგვინეს ჩემი მიწა წყალი. თუნდა
რომ მე ვაპატიო, ღმერთი მაინც მოჰკითხავს, ვინც
ეგ სიკეთე მიყუ.

— როგორ თუ დაგაკარგვინეს!.. განა ძალადა
ხარ გამოგდებული?

— ეგ რომ გითხრათ, მითამ ჩემი ამბავი მიაბნია.

— თუნდ რომ მიაბნო, რა დასაძრახისია?

— არა, განა მაგას მოგახსენებთ, მაგრამ მე არ
მინდოდა ჩემი ამბავი ვისთვისმე მეთქო.

ეს ისეთნაირად სთქვა. რომ მე იმედი მომეცა
დაწვრილებით თქმევისა, თუ რომ ცოტად მაინც
ძალას კიდევ დავატანდი.

— რატომ არ გინდა? რისა გეშინიან?

— ჰმ, ჩაიციანა გლახამა: რისა უნდა მეშინო-
დეს?..

— მაშ რა გაბრკოლებს? სთქვი, თუ ღმერთი
გწამს, დავედრიჯე მე, რომ ვერა გავხდი-რა: რა
წამსაც დაგინახე, ღმერთია მოწამე, გული შენკენ
მომიბრუნდა, თუმცა...

— თუმცა რა?

— არაფერი... მე მინდოდა მეთქვა, რომ შე-
გატყე წუთის-სოფლისაგან დაჩაგრული ხარ, — გაუს-
ხვაფერე მე სიტყვა: მიაბნე, ვინა ხარ, გულ-ნაკლუ-
ლად ნუ გამიშვებ...

— ვინა ვარ... მომიგო მან და შედგა, თითქო
თქმა არ უნდაო.

III

მე, სწორედ მოგახსენოთ, — დაიწყო ხელახლად გლაზამა, — ჩემს ვინაობას არ გეტყოდი, თუ ჩემი აღსასრული არ მოახლოვებულიყოს. ვიცი, ჩემი დღე დათვლილია. თუმცა ძალიან კი მეძნელება თქმა, მაგრამ რა გაეწყობა? გულში გაიღვიძა კიდევაც ძველებურმა საქმემა და ეხლა რაღა დროს დამალვა? გინდ ეგ არ იყოს, ეხლა აღარაფრისა მეშინიან, თუნდა გამცე კიდევ. მე როდესღაც ვფიქრობდი ჩემის ვინაობის დამალვასა, როცა სიცოცხლე ტკბილი იყო ჩემთვისაც, როცა იმედი მქონდა, რომ ქვეყანაზედ მეც, როგორც იქმნებოდა, შრომით, თუ ოფლით, ვიყიდდი ლუკმა პურსა და ისე დავლევდი წუთისსოფლის დღესა. ეხლა კი, როცა სიცოცხლე ბაღლამსავით გამიმწარდა და ის ერთად-ერთი, ჩემსავით ობოლი იმედი წამართო ჟამთა ვითარებაში, ეხლა მე ფიქრი აღარაფრისა არა მაქვს. გეტყვი ყოველ ჩემ გარდასავალს და დაე, ღმერთმა ეს აღსარებად მიმიტვალოს, თუ რამ შევცოდებ და მონანება ვერ მოვასწარ, — შემინდოს. მე ვარ ნაყაჩაღევი. ჩემი თავი ერთ დროს წმინდი-გიორგის ჯვარად იყო დაფასებული, მაგრამ, ხომ მხედავთ, შესყიდულმა ტყვიამ აქამდისინ ვერ მიპოვა. მე, მართალია, ვიყავ ერთ დროს კაი მოსხებილი, ხელ-მარჯვე ბიჭი, ძალი და ღონე ყველაფერში შემწევდა, მაგრამ, ღვთის წინა-

შე ვაღიარებ, მე საყაჩაღო კაცი არ ვიყავი. იქ ასეთი გული უნდა, რომ დედას კალთაში შვილი მოუკლა და ხელი არ აგიკანკალდეს. მე იმისთანა არ ვიყავ: გული მორბილებული მქონდა პატარაობითვე, მე ყმაწვილობითვე სხვა მზემ დამკრა და სხვა რიგად გამითბო გული; მაგრამ ჟამმა მიმუხთლა და კაცმა არ მიპატივა; მეც დავკარ ფეხი და გავვარდი ყაჩაღად.

— მე კახელი არ გახლავარ,—მოჰყვა კვლავ მცირე ჩაფიქრების შემდეგ: ჩემი მიწა-წყალი, როგორც მოგახსენეთ, აქედამ შორს არის, და ვაი რომ ჩემ სიცოცხლეში იმ მიწას ველარ ვინახულებ და იმ წყალს ველარ დავეწაფები!.. შვილის წლიდან მოკიდებული ოც წლამდინ ჩემის განთიადის დღენი ბატონის სახლში დამიღამებია. ის ღმერთმა იცის ცაში და დედამიწაზედ—მე, რაც მე იქ გულმტკივნეულად მიწევნია უღელი; მაგრამ დამნახავი ვინ იყო, მაღალის ღმერთის მეტი? თავდაპირველადვე ამადევნეს ჩემოდენა ბატონის-შვილსა, დათიკოს. კაი მოგეცათ, კაი ბავშვი ის იყო პატარაობისას. ჩემი წყენა ბატონის სახლში არავის შეეძლო: დათიკოს რომ ვუყვარდი, ყველას იმისი რიდი ჰქონდა. დათიკო, როგორც მოგეხსენებათ, მამის-ერთა ბავშვის ამბავი, მეტი გაზვიადებული რამ იყო, განებიერებული, ერთს ალიაქოთს ასტეხდა ხოლმე, რომ ჩემთვის ეწყენინებინათ რამე. მე, სწორედ მოგახსენოთ, ძალიან შევიჩვიე ჩემი პატარა ბატონი, იმანაც შემჩვიე, ასე

რომ ბოლოს ეს შეჩვევა მე სიყვარულად გადამექცა. ყმაწვილის გული, შენი ჭირიმე, ადრეულა ყვავილსა ჰგავს: მზე დაჰხედავს თუ არა, გაიშლება, ის კი აღარ იცის, რომ ზამთრის სუსხი კიდევ მოასწრობს ნამდვილ გაზაფხულამდე და დააქნობს. მე რა ვიცოდი? ჩემი გული პირველად ბატონის სახლში გათბა და ამ სითბომვე ბოლო მომიღო. თუნდ ეგ არ იყოს, შინისაკენ მე გული არ მიმიწევდა. იქ ასეთი სულთამხუთავი დედინაცვალი მეჯდა, რომ, როცა კი მოვიგონებდი, ჟრჟოლას მომგვრიდა მარიამობის თთვის ცივებასავით, ბატონთან კი განებიერებული ვიყავ ბატონის შვილისავით. დათიკოს ვუყვარდი და მეც მიყვარდა. მაშინ რა ვიცოდი სულელმა, რომ უმცროს-უფროსობაში სიყვარული სიზმარია? რა ვიცოდი, რომა ბატონ-ყმობის შუა სიყვარულის ხიდი არ გაიდება? ეგრე ყოფილა ქვეყანაზედა, ცალს თურმე ცალმა უნდა უცალოს!... ეს რო მცოდნოდა, ღმერთსა ვფიცავ და ჩემ მამაპაპის სალოცავსა, გულში ნალველას ჩავიწურავდი და იმის სიყვარულს კი იქ არ გავიტარებდი. მაშინ რა ვიცოდი?...

თოთხმეტის წლისა შევიქენით ბატონი და ყმა, როცა ქალაქში სასწავლებლად დათიკოს გაგზავნა დიდმა ბატონმა დააპირა. მეც, რასაკვირველია, თან უნდა გავყოლოდი. მამა-ჩემმა რომ შეიტყო ესა, იახლა ბატონს და ჩემი თავი სთხოვა. ხომ მოგეხსენ-

ნებათ: გლეხ-კაცისათვის თოთხმეტის წლის ბიჭი ოჯახობაში განძი არის. თუ ბიჭი პატარა მადლიანია, ამ ხანში კარგად შეიძლება გლეხ-კაცის ჭირის და ლხინის განახევრებასა. თუნდ ეგ არ იყოს, მამა-ჩემს პირველ ცოლიდამ მარტო მე დავრჩი, და, მგინია, ვეძნელებოდი, არ ვემეტებოდი შორს გასაგზავნად.

დიდი ბატონი—ღმერთმა აცოცხლოს—მეტი გულ-თბილი კაცი იყო. ჩემი დათიკოსთან მოშორებაც ვეძნელებოდა და მამა-ჩემიც ეცოდებოდა. ის დალოცვილი მე მომიბრუნდა და მიბძანა: გაბრუნდი! თუ არ გინდა დათიკოსთან წასვლა, აქ დარჩი მამაშენთან, მე ძალას არ დაგატან. ვიცი, ამას დათიკო იწყენს, მაგრამ რა ვუყოთ: შვილი მამისა არის. ამისთანა კეთილი იყო ის კურთხეული! ბატონის კაცის შვილი მამისა კი არ არის, ბატონისაა, მაგრამ ის კურთხეულის შვილი სხვა გულის პატრონი იყო...

მე ალმური ამივიდა სახეზედა, ბატონი თითქმის მამა-ჩემს მოუბრუნებდა და, ვაი თუ აქ დამავდონ-მეთქი. ის კი არ იცოდნენ: მე დათიკოსთან სიკვდილი მერჩინა ჩემ დედი-ნაცვალთან ასის წლის ცხოვრებასა. გული მეტკინა, მახსოვს თვალებში ცრემლიც მომერია, ვსთქვი ჩემ გულში: გამიწყრა ღმერთი, ისევ ჩამავდეს იმ ქაჯის ხელში! მაგრამ, ღმერთმა უშველოს, დათიკომ დამიხსნა ცეცხლისაგან. ის თავდაპირველადვე ერთი ამაყი, თვით-რჯუ-

ლი ბავშვი იყო, რასაც იტყოდა, მოკვდებოდა და თავის ქეიფზედ კი გაივლიდა. მე რომ დაფრუმი, დიდ-ბატონს ის მიუბრუნდა და თამამად უთხრა: თუ გაბრუშკას არ გამატანთ, მე ქალაქში წამსვლელი არა ვარ. გაჯიუტდა ეს ყმაწვილი, ზედ გადააკვდნენ და ვერ გადაათქმევინეს ნათქვამი. რა ექმნა დიდ ბატონსა? მამი-ჩემისაც ეხათრებოდა და თავის შვილის ამბავიც იცოდა. ბოლოს, რომ ვერა გააწყურა, ბატონმა ისევ მამი-ჩემის წყენა ირჩია და უთხრა თავისებურად, გულმტკივნეულად: ხომ ჰხედავ, ჩემო დათო, დათიკო ისე შეჰჩვევია შენს შვილს, რომ მოშორება ეძნელება. დაე წავიდნენ! კარგია რომ პატარაობითვე ბატონი და ყმა ერთმანეთს შეეჩვივნენ: ყმისათვის ბატონთან შეზრდილობა დიდი ზურგია. ნუ დაუშლი, თუ ღმერთი გწამს. დაე უყვარდეთ ერთმანეთი.

მამა-ჩემსა ვერაფრად ეჭაშნიკა ეს ნაუბარი ბატონისა; უგემურად გაიქნია თავი და ისე გაჯავრებული და გულ-აყრილი წავიდა, რომ, როცა ქალაქს მივდიოდი, არცკი მინახულა. ეგ, გითხრათ ჩემი გულქვაობის ამბავი, სულაც არ შევიმჩნიე მაშინ. ბოლოს კი ბევრი ვინანე. ის-ის იყო, მამა ჩემი თვალით ველარა ვნახე: იმავ წელიწადს ამოიქაშა წუთის სოფელმა, და მე ისე, მშობლისაგან შეუნდობარი, უთვისტომოდ, ობლად, მარტოდ დავრჩი ამ ტრიალ ქვეყანაზედა. ამ თვალ-მიუწდომელ დედამიწის ზურგზედ ერთი დათიკო-ლა დამრჩა. მე იმაზედ დავლიე ობოლის გულის სიყვარული!...

ჩავედით ქალაქში. ჩვენ დაგვაყენეს დიდ-ბატონის ნათლი-დედასთან. ის იყო ერთი ღარიბი, ქვრივ-ოხერი, ხნიერი დედაკაცი. ერთი ვაჟი-შვილი ჰყოლოდა თურმე და ისიც შეჰშურებოდა იმისთვის ბედსა და წაერთმევა საწყლისათვის. ორ-ოთახიანი სახლი ჰქონდა მტკვრის პირას. მე რომ მივათვალ-მოვათვალიერე იქაურობა, ვთქვი ჩემს გულში: აქ, მგონი, ჩვენ კუჭს ვერ გავიძღობთ-მეთქი. მერე დათიკოსაც ვუთხარი ეგა, იმან გამიცინა და მითხრა: თორმეტი თუმანი უნდა ვაძლიოთ წელიწადში და წლის სამყოფი პური და ღვინო, როგორ შეუძლიან მშვივრები დაგვყაროსო? მარაალი უნდა სთქვას კაცმა, ის დალოცვილი ისე გვინახავდა, როგორც საკუთარ შვილებსა. ღმერთმა მშვიდობა მისცეს იმის სულს!...

დათიკო ყოველ დღით სკოლაში მიდიოდა, სადილად შინ მოვიდოდა, სადილს-უკან წავიდოდა, ზარების¹ დარეკვის დროს იხევ შინ დაბრუნდებოდა. საწყალს რაღაცა რუსული ტანისამოსი ჩააცვეს. ძალიან ითაკილა პირველში, ისე რომ ერთხელ შემომტირა კიდენაც, მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ კაცის ამბავი, — ყველაფერს მალე შეეჩვევა, ისიც შეეჩვია. მე² ბებერი საქმე არა მქონდა. რაკი დათიკოს სკოლაში გავისტუმრებდი, მთელი დღე ისე გულხელ-დაკრებილი ვიჯექი. ხანდისხან იქნება ბაზარში გავეგზავნე დედაბერსა მწვანილის სასყიდლად, სხვას ყველაფერს თითონა ჰყიდულობდა. მეც, რაკი ჩემს

საქმეს ბოლოს მოვუღებდი, ავიღებდი თავს და ქუჩის პირას ქვაზედ ჩამოვჯდებოდი, თვალებს ავაყოლებდი ამვლელს და ჩამომვლელს, როგორც მოგეხსენებათ უსაქმო კაცის ამბავი. ჩვენის ქუჩიდან ერთი ვიწრო ქუჩა უბრუნდებოდა, და იქავ ერთი პატარა საყდარი იდგა; იმის დასწვრივ, ჩვენკენ, ამ ორ ქუჩის კუთხეში ერთი უშველებელი, დიდი ალყაფის კარებიანი სომხის სახლი იყო. იქ ხშირად მინახავს ერთი მოზრდილი იმერლის ბიჭი; უფრო სამამოს ხნობით გამოდიოდა, დაჯდებოდა კარების ღირებედ და სულ რაღაც ხელნაწერსა კი ახეულობდა. მე ძალიან გამიკვირდა, ვინ ბიჭი-მეთქი, და ვინ წიგნის კითხვა!... მე მაშინ ბრიყვსა წიგნი მარტო სათავადო ხელობა მეგონა. თურმე, ნუ იტყვი, ჩვენისთანა საწყალ კაცის შეფერებაც სცოდნია. ღმერთო მაღალო! სადაც კი შენი მაღლიანი ხელი ურევია, იქ ყველაფერი საყოველთაო ყოფილა!

ერთხელ კვირა დღე იყო. დათიკო სადღაც წავიდა და საღამომდინ შინ არ შემოუხედნია. ამან როგორღაც ორიოდ თთვეს შემდეგ ხშირად დაიწყო გარე-გარე სიარული და ხანდისხან მამლის ყივილამდინაც არ შემოვიდოდა შინ. მგონი, მაშინ იმას სწავლაზედ გული აცრუებულიცა ჰქონდა. კვირა დღე იყო, როგორც მოგახსენეთ. მე შინ საქმე არა მქონდა-რა, გამოვედი ქუჩაში. ჯერ ჩვენ საყდარში წირვა არ გამოსულიყო. გავედი თუ არა, ის იმერლის ბიჭი წიგნით ხელში იქავ დამხვდა, საცა უწინ

ვხედავდი ხოლმე; მეც აქეთ ქუჩის პირას ქვაზედ ჩამოვჯექ და დაუფწყე ცქერა. ის ბიჭი თვალ-აუღებლივ კითხულობდა; ხან ჩაიცინებდა, ხან ისევ გაუცინებლივ დასცქეროდა მუხლებზედ გადაშლილ ნაწერსა. მე გულმა ველარ მომითმინა, მივედი იმასთან და გამარჯვება ვუთხარი: იმანაც, რასაკვირველია, სალამი მამცა.

— შენი სახელი, ძმობილო? მკითხა იმან.

— გაბრიელ. შენი? ახლა მე ვკითხე.

— გლახუკა.

— სადაური ხარ?

— რაჭველი. შენა?

— მეც ვუთხარი, სადაურიცა ვარ.

— რაჭველი? მაშ მოჯამაგირედ იდგები? დავუმატე მე.

— დიად. სომეხთან ვდგევარ. შენა?

— მე? ბატონის შვილს ვახლავარ.

— აი ყმაწვილი რომ დაიარება, იმას?

— იმას.

— დიდი ხანია ქალაქში ხარ?

— კარგა ხანია. შენა?

— მე, თუნდა ორი წელიწადია, აქა ვარ.

— მეც, ერთი წელიწადი იქმნება, აქა ვარ და რატომ აღრევ არ მინახვიხარ?

— აქ არ ვიყავი, ჩემი ალა კარგა ხანი იყო კახეთში და თან ვახლდი. ეხლახან ჩამოვედით, ორი თოვე არ იქნება ჯერ კიდენ.

— კიდევ იმიტომ. ეგ რა არის? ვკითხე და დავანახვე წიგნი.

— ზღაპრების წიგნია, ჩემო ძმაო! საქმე არა მაქვს და გულს ამაში ვართობ.

— აბა. თუ ღმერთი გრწამს, წაიკითხე, მეც გავიგონო, ვუთხარი მე ხვეწნითა.

დამიჯერა იმ კაი კაცმა და დაიწყო ისეთ ნაირად კითხვა, რომ, ღმერთო შეეცოდე, შური მომერივა. ეგ კიდევ არაფერი: ყური ვუგდე და ის, რასაც კითხულობდა, თითქო მეცნო, თითქო სადღაც უწინაც გამეგონოს. გადააბრუნა ახლა სხვა გვერდი, ახლა სხვა წაიკითხა, ის კი სწორედ ჩვენ სოფელში გამეგონა არ ვიცი რად, მაგრამ გული კი სიხარულით გადამიტრიალდა. „დალახვრა ღმერთმა, — წამოვიძახე ჯცებ, — ჩვენი გლეხური ზღაპარი აქ სად მოსულა?“ ... დიად, ჩვენი მდაბიო ზღაპარი გახლდათ. იმერლის ბიჭმა ჩაიცინა ჩემ სიტყვაზედა.

— ეგრეა, ჩემო გაბრიელ! მითხრა გლახუკამ: წიგნი იმისთანა რამ არის, რომ თქვენის სოფლის ამბავს ქალაქში ჩამოიტანს, ქალაქისას — სოფელში წაიღებს; საიდგან სად კაცს კაცთან გააღაპარაკებს.

— მართალი ყოფილა, როგორცა ვხედავ, ვუთხარი მე: მაგრამ... ჩვენი ზღაპარი!... აი დალახვრა ღმერთმა, წიგნში ჩაწერილა! აბა ერთი კიდევ წაიკითხე.

კიდევაც წამიკითხა იმ დალოცვილის შეილმა. რა გავაგრძელო, იმ წიგნმა თავი შემაყვარა. ისე

ჩემ სიცოცხლეში არა მინატრია-რა, როგორც ამ დღეს წიგნის კითხვა მე ვინატრე: მშურდა, გეტყვით ჩემ გულის სიძუნწეს, რომ ის ისე თამამად კითხულობდა, მე კი ისე უხეროდ დავეცტებოდი. ბოლოს, გულის წადილს რომ ვეღარ გავუძელ, მივეარდი ზედ გლახუკას და დავეღრიჯე:

— თუ ღმერთი გრწამს, მოდი ერთი მადლიანი საქმე ჰქენ და წიგნი მასწავლე. მე ერთი უბოლო ბიჭი ვარ, თუ მე ვარ გადავიხდი სამაგიეროს, ღმერთი ხომ დიდია!...

რას ბძანებთ?... მაინც ისე უსაქმოდ ვალამებდი ჩემს დღეს. მე რომ მაშინ წიგნი მცოდნოდა და ის ზღაპრები მეკითხნა, ჩემს ბედს ძაღლიც არ დაჰყევდა.

— მართლა გულითა ხარ მოწადინებული? მკითხა გლახუკმა.

— რას ამბობ? მოწადინებულიო!... ზედ დავაკვდები, შენ ოღონდ ევ სამადლო საქმე მიყავ! ვუპასუხე გიჟსავით.

— მაშ თუ აგრეა—ადვილია.

— ვაცხონე მამა-შენი!... შეეყვირე გახარებულმა: მადლიანი ბიჭი ყოფილხარ.

— ნუ გგონია, რომ მე გასწავლი. მე არ დაგზარდებოდი, მაგრამ, ხომ იცი, ძმაო, მოცლა არა მაქვს, მე კაი ოსტატს გიშოვნი.

ფერი მეცვალა, ეს რომ მითხრა. როგორც თავმოწონებული თარშავანკი ჰხარობს, მინამ თავის შავ

ფეხებს დაინახავს, როცა კი ძირს დაიხედავს და თვალს მოჰკრავს, მაშინვე ფრთებს დაღონებული ჩამოჰყრის,—ისე ამ სიტყვაზედ ჩემმა ჯერ წახალისებულმა გულმა ჩამოჰყარა ფრთები.

— ეჰ, ძმობილო! ვუთხარი გულ ნატკენად: შენ-შეიც მოვსტყუედი. ოსტატს კაი გაძლოდაც უნდა, მე ცალი ფულიც არა მაქვს თვალზედ მივიკრა. ვხედავ, რომ ტყუილ-უბრალოდ წახალისდა ჩემი წადილი.

იმან გამიცინა და მითხრა:

— აჩქარებული კიცი ჰყოფილხარ, თოფის წამალსავით ჰფეთქავ. განა მე არ ვიცი, შე კაი კაცო, რომ მე და შენისთანა კაცს საოსტატო ფული არ ექნება? მე იმისთანა ოსტატს გიშოვნის, რომ უფულოდ გასწავლოს.

— გულს მირბილებ განა? ვკითხე უჯერობით:

— დამიჯერე, მართალს გეუბნები.

— მართალს!

— ჰო, ისეთი კაცი გიშოვნო, რომ ძმასავით მოგეხმაროს.

— ბიჭოს!.. მაშ დვთის კაცი ყოფილა!..

— შენ არა სტყუი. სწორედ დვთის-მსახური კაცია. მეც იმან მასწავლა, ღმერთმა გადუხადოს სამაგიერო.

— არა,—დამაცა: როგორ თუ დვთის მსახურია, სამღვდელთა?

— სწორედ. შენ ხომ ამბობ ფულიო, ფული

კი არა, სანთლით ეძებს. შენისთანა მოწადინესა-
რომ წიგნი ასწავლოს. ვისაც არ უნდა, იმდენს ეჩი-
ჩინება, იმდენს ეჩიჩინება, რომ ძალად ანდომინებს.
მეც ისე მნახა ერთხელ აქ ქუჩაში. დაილოცა ის
დღე, ჩემთვის კაი დღე იყო... დამიწყო დალოცვი-
ლმა ლაპარაკი: სადაური ხარო, აქ რას აკეთებო?
მეც ყოველისფერი მოვახსენე. რა გავაგრძელო!
ისე მოინადირა ჩემი გული ტკბილის სიტყვით, ისე
შემიჩვია, რომ, ბოლოს, წიგნის სწავლებაც დამი-
წყო რა მე?.. ათიოდე პატარა ბიჭები, ამ ჩვენს უბან-
ში მოგროვილები, იმასთან დადიან და სწავლობენ.
როგორც შენ, ისე იმან იმათგან გროში არ იცის.
მე ერთხელ, ჯამაგირი რომ ავიღე, მინდოდა მიმერ-
თმივა ორი მანეთი იმ დალოცვილისათვის, მაგრამ,
თუმცა არ გამიწყრა, მიწყინა კი.

— მამა გყავს? მკითხა მე.

— არა, შენი ჭირიმე!

— დედა?

— გახლავთ.

— ვინ ინახავს?

— მე, შენი ჭირი! ჩემს მეტი არავინა ჰყავს.

— მაშეგ ფული დედა-შენს შეუნახე, — მიბძა-
ნა თავისებურად გულ-თბილად: მენ რა გაქვს, მე
რა უა მამცე?

— დედა-ჩემს თავისი წილი გავუგზავნე და ეს
გადავანარჩუნე, რომ თქვენ ლოცვაში მომიხსენიოთ

— ლოცვა არც ფულზედ და არც ფულით არ იყიდება.

— საყდრის და ღვთის სადიდებლად მაინც მიიღეთ, შენი ჭირიმე!

— ღმერთი, ჩემო ძმაო, მარტო კარგის საქმით იდიდება და არა ფულითა.

— მიწყრებით, შენი ჭირიმე!

— არა, მე მართალს გეუბნები.

— მაშ რა ვქნა, მიბძანე?

—- შენთვის შეინახე: თუ მეტია შენთვის, იმას მიეცი, ვინც მე და შენზედ უფრო ღარიბია, მაგას უფრო მოგიწონებს ღმერთი. აგერ ამ თქვენის ქუჩის ბოლოს ერთი ღარიბი სახლობა არის, პურის შოვნის ილაჯი არა აქვთ, მე და შენ კი ყოველ დღე მადღრები ვართ...

ეს ისეთ ნაირად მითხრა, რომ არ დაიჯერებ, მაშინვე გამოვტრიალდი, ვიპოვე ის სახლობა და იმისთვის გადადებული ორი მანეთი იმათ მივართვი. აი რა მადლიანი კაცია!... ნეტა თითონ ჰქონდეს რამე მაინცა! ღვთის განაჩენი არა აბადია-რა, დღე-დღეურად ძლივა სცხოვრობს. მაგრამ სულ ტყუილი ყოფილა, კაცს რაკი ღვთის მადლი ჩაესახება გულში, მდიდარია, თუ ღარიბი, მაინც მადლის გზაზედ წავა. მაგ კაცის ამბავი რომ გიამბო, არ დაიჯერებ, იმისთანა რამ არის. საცა კი სიკეთეა ამ უბანში, იმისი მადლიანი ხელიც იქ ურევია. დაილოცა ღვთის სამართალი, რომ მე და შენისთანა

თავ-მინებებულ კაცს მაგისტანა პატრონს გაუჩენს ხოლმე!.. მე თუ კაცი ვარ, ეგ იმისი უნარია, ღმერთმა გადაუხადოს! ტყუილად კი არ არის ნათქვამი: ჩვენისთანა კაცის ვალისა ღმერთთა მზღველიო. აგერ თითონაც გამობძანდა. დაატანა გლახუკამ და მიმახედა საყდრისაკენ.

წირვა გამოსულიყო. თეთრ-ჩადრიანი ქდედა-კაცები თეთრად მოედნენ ქუჩასა; კაცები კი, როგორც მოგეხსენებათ ჩვენი ადამი, ჯგუფად შეგროვდნენ საყდრის დერეფნის წინ და დაიწყეს თავისებურად ყაყანი. იმათში შეერია ერთი მაღალტანიანი, ახალ-გაზდა მღვდელი.

— ის არის? ვკითხე გლახუკას, თვალი კი იმ მღვდლისაკენ დამრჩა.

— აბა, ის არის, ძმაო, წამო, კურთხევა ვსთხოვოთ.

IV

ასუხის თქმა აღარ დამაცალა, წამოდგა და წავიდა საყდრისაკენ, მეც თან ავედევნე. მივედით. ის მღვდელი შუაში იდგა, ხალხი ბუხსავით ირევოდა იმის გარშემო. თითონ ზოგს ელაპარაკებოდა, ზოგიც დაუზარებლად პასუხს აძლევდა, ზოგი გაეხუმრებოდა, ზოგს თითონაც გაუ-

ხუმრებდა, და მაშინ უნდა გენახათ გულიანი ხარ-
ხარი ერისა. ზოგი კიდევ სულ-განაბული შესცქე-
როდა, თითქო დაჯერებულიაო, იმის პირიდან ოქ-
რო გადმოვარდება, და შიშობს, ხელიდამ არ წამი-
ვიდესო. ბევრი სიკეთე უნდა დაეთესოს კაცსა, რო-
მელსაც ეგრე სიყვარულით გარს არტყია ხალხი!
კაცი ის არის, შენი ჭირიმე, და ქუდიც იმასა ჰხუ-
რავს. ალბად კაი კაცსაც თაფლი აცხია, რომ დი-
დი და პატარა ბუზსავით ზედ ეხვევა!... დედა-მიწის
ზურგს ბევრი არ უტარებია იმისთანა.

სწორედ კაცს რომ წყალი მოსწყურდება, ისე
მომწყურდა იმის სიტყვების გაგება. გადავიხარე თა-
ვი, რომ დამენახა და გამეგო რამე. წინ ედგა ერ-
თი პატარა ბიჭი თავჩაღუნული.

— ყველა, ყველა და, შენ რატომ ჩემთან აღარ
დადიხარ? უბძანა მღვდელმა: მოგწყინდა განა, შე
ცუდლუტო, წიგნის კითხვა?

— მე რა ვიცი? უთხრა ბიჭმა: მამა-ჩემი არ მი-
შვებს. მღვდელი თითქო შეკრთაო, ისე ეწყინა ეს
პასუხი.

— რატომ არ გიშვებს?

— გეყოფა, რაც ისწავლეო, — მეუბნება.

— აქ ხომ არ არის მამა-შენი?

— აი იქითა ზის.

— აბა აქ დაუძახე.

პატარა ბიჭი ციბრუტივით მოტრიალდა და გა-
იქცა მამის დასაძახებლად.

— ვერ უყურებთ პეტრეს!... სთქვა თავის-თავად მღვდელმა და ჩაფიქრდა...

— ეგ არის და!... დაიძახა ვილაცამ: ავი ძალღი არც თითონა სკამს, არც სხვას აკმევსო.

ხალხმა გაიცინა, მღვდელსაც ღიმილი მოერივა, მაგრამ მარად შეიკავა სიცილი.

— მამას არ უსწავლია და პაპას, შვილს რად ასწავლის? სთქვა მეორემ: შეჩვეული ჰქირი ურჩენია მაგისტანა თავხედს შეუჩვევარ ლხინსა.

— გონიერსა მწვრთნელი უყვარს, უგუნურსა გულსა ჰგმირდესო, — მაგისტანა კაცზედ არის ნათქვამი, წამოიძახა მესამემ.

იქმნება კიდევ ბევრი ელაზღანდართ, რომ თითონ პეტრე არ მოსწრებოდათ.

— კაცო! უბძანა მღვდელმა: მართალია, შენ შვილს შენ უშლი სწავლასა?

— მართალი გახლავთ. რა მაგის საქმეა? არა შეჯდა მწყერი ხესა, არა იყო გვარი მისი, შენი ჰქირიმე! უპასუხა თამამად პეტრემ.

— როგორ თუ არა იყო გვარი მისი?

— ესე, შენი ჰქირიმე! ჩვენ გლეხ-კაცებს გვეძახიან, ღლე და ღამ ოფლი უნდა ვიწუროთ და პური ისე ვჭამოთ. ღმერს ეგრე უბძანებია: „ოფლითა თქვენითა მოიპოვეთ პური თქვენით“, ეს ღვთის ბძანება მარტო ჩვენ დაგვაწვა კისერზედ და ვეწევით კიდევ. წიგნი რა ჩვენი საქმეა? ის ჩვენ დამეუღლ კუჭს ვერ გაგვიძღობს. ჩვენი წიგნი დედა-

მიწა, ვენაცვალე იმის მადლს! როცა დედა-მიწას მწვანე ხავერდისავით ჯეჯილის ყდა გადაეკვრება, მაშინ იმაზედა ვკითხულობთ ჩვენს ბედსაცა. ჩვენი კალამი დაულაღავი გუთანია, მელანი კიდევ გულ-ღვიძლიდამ განოწურული ჩვენი ოფლია. ამოვაწებებთ ოფლში გუთანსა, გადვუხსნით ხოლმე დედა-მიწას მადლიან გულსა, ჩავაყრით შიგ თესლსა, როცა დრო მოვა, მივალთ, და ის დალოცვილი მიწა თავის დღეში არ დაიღლება, ისე არ გაძუნწდება, რომ მიბარებული ერთი-ორად მაინც არ დაგვიბრუნოს. ტყუილად კი არ ეძახიან მიწას „დედაო“, ის გვაწოვებს ჩვენ ძუძუსა, იმას დავხარით დღე და ღამ, ჩვენი ჭირიც და ლხინიც ის არის, შენი კვნესამე! წიგნი კარგია, ვინ არ იცის? ბევრიც სხვა რამეა კარგი ამ ქვეყანაზედ, ჩვენ იქამდინ ხელი არ მიგვიწვდება... გაგიბედავთ, შენი ჭირიმე, და გეტყვით, ჯერ კუჭი უნდა გავიძლოთ, კუჭი!... ჩვენი თავდაპირველი გულის-ტკივილი ეს არის!...

— მართალს ამბობს, მე და ჩემმა ღმერთმა, გაიხმაურა ხალხმა, რომელიც წუთის წინად ისე თავხედად დასცინოდა პეტრესა.

— რას ბძანებთ?... წამოიძახა ხალხის ხმით გულგაკეთებულმა პეტრემ: წელში ვერ გავსწორებულვართ, პირუტყვისავით მადლა ვერ აგვიხედნია, სულ დედა-მიწას დავყუებთ, თითქო ჩვენი ბედი იქ დაკარგულა და ვეძებთო, ვინ ჩვენ და ვინ წიგნი!...

— მე მესმის, ჭკვიანო პეტრე, შენი გულის ვითარება, უბძანა დაღონებით მღვდელმა: მე მოზიარე ვარ შენის გულის ტკივილისა!.. შენ გუთანი გირჩევნია წიგნსა, იმიტომ რომ შენ გუთანი დღეს პურს გაჭმევს.

— მართალი ბძანებაა, შენი ჭირიმე! მიუგო პეტრემ.

— ეხლა შენ ერთი ეს მითხარ: რომ არ გცოდნოდა, რომ ცეცხლში რკინა რბილდება, საილამ გააკეთებდი ბარ-საკვეთს, ცულსა, ეჩოსა, რომლითაც გუთნის ხესა სთლი? რომ არ გცოდნოდა, რომ ეგრე უნდა გამოყვანა გუთანსა, რით მოხნავდი მიწასა? რომ არ გცოდნოდა, რომელ მიწას როგორ უნდა მოხვნა,—ღრმად ჩაშვება ბარ-საკვეთისა, თუ თხლად,—რა გეშველებოდა?

— შენი მტერი იქნებოდა, მე ვიქნებოდი.

— საილამ იცი ეს ყველაფერი?

— როგორ თუ საილამ?... მამა-პაპით, შენი ჭირიმე! მადლობა ღმერთსა, თვალი მქონია—მინახავს, ყური მქონია—მსმენია, გულის-ყური მქონია—მივხვედრილვარ, ხსოვნა მქონია—გონებაში ჩამოჩენია.

— რაც გინახავს, გსმენია, მიხვედრილხარ, გონებაში ჩაგრჩენია,—ამას სულ ერთიანად რას ეძახი?

პეტრე ჯერ ჩაფიქრდა, თითქო არ იცის, რა სთქვასო, მერე კი ისე ჭოკმანობით წამოიძახა:

— რა ვიცი, შენი ჭირიმე, რას ვეძახი.

— მაინც?

— ჩემ გამოცდილებას, ჭირნახულობას, ჩემ ცოდნასა, შენი ჭირიმე!

— კუჭს გიძღობს ეგ შენი ცოდნა?

— მაგას რაღა პასუხი უნდა, შენი კვნესამე? თითონ შენ კარგად იცი, რომ უმაგისოდ წყალში გადასაგდები ვიქნებოდი.

— ეხლა ერთ: ეს მითხარ კიდევ: რამდენი შენ-ზედ უფრო მცოდნე კაცია ქვეყანაზედ?

— რა ვიცი, შე დალოცვილო? მგონი, თავზედ იმოდენა ბალანიც არა მქონდეს: მჯობს მჯობი არ დაეღევა.

— იმ მცოდნე კაცების ჭირნახულობა, გამოცდილება, ცოდნა რომ შენსას ზედ დაემატოს, — კარგი არ იქნება? უფრო ადვილად არ გაიძღობ კუჭს, უფრო ცოტა ოფლით ბევრს არ მოიმკი?

— ღვთის წყალობა გქონდეთ, რომ კარგი ის იქნება, მაგრამ ხათბალა ეს არის, რომ თვალი იმა-თამდინ არ მიმიწვდება და ყური. საიღამ საღაო, წმინდაო საბაო: ამოდენა დედა-მიწის ზურგზედ სად ვეძებო მე ისინი, რომ გამოვკითხო რამე!

— მე რომ გაჩვენო იმისთანა რამე, რომ მთელის ქვეყნის ოსტატობა, ჭკვიან კაცების ნაცადი, ცოდნა, თუ მოინდომებ, სულ მუდამ ხელთა გქონდეს, ერთი სიტყვით, რომელ ჭკვიან კაცთანაც გინდა შორიდანვე გაგალაპარაკო, — რას იტყვი?

— იმას ვიტყვი, რასაც მთელი ქვეყანა ამბობს: ეგ ხომ მისნობა იქნება.

— აბა მაგისტანა მისანია წიგნი.

მე რომ ეს გავიგონე, სწორედ მოგახსენოთ, თავიდან ფეხებამდინ ჟრჟოლამ გამიარა, არ ვიცი კი რად? ეს კი ვიცი, რომ ჩემ გარდა სხვასაც ეგ დაე მართა: ხალხს, თითქო მზემ დაჰკრაო, სახე გაუნათლდა. პეტრე კი ისე სახტად თვალე-დაჭყეტილი დარჩა, თითქო თავ-ბრუ დაესხაო. ისე ატაცებულსავით დიდხანს იქნებოდა, რომ მღვდლის სიტყვებს არ გამოეფხიზლებინათ.

— ეხლა რას იტყვი, წიგნი გიშველის რასმეს, თუ არა?

— ნება მომეცი, უთხრა გულ-ამომჯდარმა პეტრემ: ეგ მუხლები გადაგიკოცნო. ჩემი ტუჩები ბევრჯერ მიჰკარებია სხვის მუხლსა და შენისთანას კი არც ერთხელ.

მღვდელმა არ მიუშვა მუხლებამდინ. მაშინ პეტრემ პირნათლად შეჰხედა და გონება გახურებულმა წამოიძახა:

— დაილოცა შენის ენის პირწყლიანობა!.. ღმერთი მაღლიდამ გიყურებს, შე ღვთისგან კურთხეულო ადამიანო, რომ მე სულის წაწყმენდისაგან დამიხსენ. წელან გელაპარაკებოდი ბრმა, შვილის ცოდვაში ვდგებოდი, ეხლა, შენის მაღლიანის ენით თვალ-ხილული, გეუბნები: ის მამა შვილის დამლუპავი ყოფილა, რომელსაც შენისთანა ღვთის კაც გამოუჩნდება შვილის გასაწურთენელად და არ გააწურთენინებს. ნუ შეჯდება მწყერი ხესა, ნუ იქნება

გვარო მისი, ჩემმა შვილმა კი წიგნი უნდა იცოდეს, შენი ჭირიმე!... მომეცი ხელი, შენი კვნესამე! .. ერთი გემთხვია!...

გულ მოღბობილი პეტრე მივარდა ხელზედ საკოცნელად, მღვდელმა აკურთხა და არ ამთხვევინა კი.

— მაშ დამილოცე მაინც მამის-ერთა შვილი! უთხრა პეტრემ და შვილი წინ წამოუყენა. მღვდელმა აკურთხა ის ბავში და თავზედ აკოცა გაღიმებულია.

— შეილო! ეს დღე დაიხსომე, უთხრა შვილსა პეტრემ: ეს დღე მე და შენთვის მზიანი დღეა.

მღვდელი აირია, ვნახე, რომ მოეწამა თვალე-ბიცა. უეცრად მოაშორა თვალი გულ-ამომჯდარ პეტრეს და იმის თავ ჩაღუნულ შვილსა, თითქო თავის გულის მადლიანობა უნდა დაუმალოს მამასაც და შვილსაცაო. მღვდელი რომ მიტრიალდა, ერთ ვილაცა დროულ კაცს თვალი შეასწრო და უთხრა:

— ზაქარიაე! არა გცხვენიან, კაცო, რომ ძმასთან ვერ მოთავსებულხარ, ძმასთან!... ვინც შეიტყობს, რას იტყვის? სირცხვილია, სირცხვილი! თავზედ ერთი ბეწვიც აღარა გაქვს შავი და მაგისტანა საქმეებს კი სჩადი.

— რა ექნა, შენი ჭირიმე? უპასუხა იმან ცოტად შერცხვენილმა: განა რომ მცხვენიან, მაგრამ ერთი აჯამი რამ არის, მოუსვენარი. ღმერთია მოწამე, მე უბრალო ვარ.

— წუ ჰცრუობ მაგ-დროული კაცი, ცოდვას!..
 ღღეს არ გეუბნებოდით საყდარში, რომ ქრისტე-
 ღმერთმა მტრის სიყვარული ბძანა, და შენ კი მტე-
 რი კი არა, ღვიძლი ძმა ამოგიძულეხია. სირცხვი-
 ლია!... უშვილო კაცი ხარ, დროული... თუ კა-
 ცისა არა გცხვენიან, ღმერთი ხომ ყველასა ჰხედავს,
 რა პირით შეხედები?

— აბეზარსა ვარ მოსული, ამ საყდრის მადლმა
 და შენი რისხვა არა მაქვს! ძმარს მაწურობს ცხვირ-
 ში! სხვა არა იყოს-რა, უფროსი ძმა ვარ...

— მე არ ვიცი! თქვენ ორივე მტყუანები ხართ
 ღმერთთანაც და კაცთანაც იმიტომ, რომ ძმები
 ხართ და ჰიზუბობთ კი. ამ ხალხთან გეუბნებით შენ-
 ცა და შენს ძმასაც: თუ ერთი ერთმანეთის პატი-
 ვი არ გექნებათ, საყდარში აღარ შემოგიშვებთ.

ეს რომ სთქვა, აკურთხა ყველანი და გამოე-
 მართა შინისაკენ. გამობრუნებაში წინ შეეხალა გლა-
 ხუკა.

— ოჰ, გლახუკას გაუმარჯოს, ჩემს გლახუკას!
 შემოსცინა მღვდელმა: რასა იქ და როგორა ხარ?

— გახლავარ, შენი ჭირიმე, შენის ლოცვით
 და კურთხევით, — მიუგო გლახუკამ და ქუდ-მოშვლე-
 პილმა კურთხევა ჩამოართვა.

აკურთხა თუ არა, გადასდო მხარზედ ხელი და
 ისე ხელ-გადაბჰობილი წამოვიდა. მე ბევრი რამ გა-
 მიკვირდა იმ ღღეს და ისე კი არა გაშკვარდება-რა.
 აბა გლახუკა ვინ იყო? ერთი უბრალო მოსამსახუ-

რე—და მაინც კი მღვდელმა არ ითაკილა და ხელი გადასდო. მაშინ მე რა ვიყავ, მაგრამ ამისთანა თავდაბლობამ ჩემი გული მოინადირა. მეც იმათ უკან ავედევნე.

— სადა ხარ, რომ აღარა ჰჩანდი? ჰკითხავდა მღვდელი.

— ეს თთვე ნახევარია, რაც გიახელი—უპასუხა გლახუკამ: თორემ აქამდინ აღას ვახლდი კახეთშია.

— ერთხელ მაინც როგორ არ მინახულე, ბიჭო! ერთ დროს მე და შენ ხომ მეგობრები ვიყავით, ჰური ერთად გაგვიტეხია, ერთ ქერ ქვეშ დავგიხველებია, სხვა არა იყოს რა.

— თქვენმა მადლმა, მოცლა არა მაქვს. ამოდენა სახლი და სახლის ავეჯეულობა ეხლა მარტო მელა მაბარია, ჩემ მეტი აღარავინ ჰყავთ, სულ ყველანი დაითხოვეს, თორემ როგორ არ გიახლებოდით: თქვენზედ უკეთესს ვისა ვნახავ?

— ეგა სჯობია ჩემ ნახვასა, ჩემო გლახავ! შენს საქმეზედ იყავ ბეჯითი, გულ-მოდგინე, ერთგული, რომ ღმერთიც მადლობელი იყოს და კაციც: რასაც ვიკისრებთ, ის უნდა ავასრულოთ კიდევ. ლუკმა მაშინ არის ტკბილი, როცა კაი კაცობით არის ნაშოვნი. ჩემი ნახვა, ძმავ, ისე საჭირო არ არის: არა კაცი იმოდენა სიკეთეს არ მოგცემს, რამოდენადაც შენის ვალის ასრულება.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, ქუჩას ჩამოსცილ-

დნენ. არ ვიცი, ჩემის ფეხის ხმაურობა გაიგო, თუ არა, შემომხედა და, რომ დამინახა, უკან მივდექ, მკითხა:

— რაო, ძმობილო, ჩემთან საქმე ხომ არა გაქვს?

— არა, შენი ჭირიმე! გლახუკას მოვდექ.

— მე მეგონა, ჩემთან გინდა რამე. მითხრა ესა და წავიდა ისევ ისე ხელ-გადაბჰობილი.

მე დავშორდი. გლახუკამ რაღაც ლაპარაკი დაუწყა. მე არაფერი აღარ მესმოდა, ისე შორს ვიყავ. მინამ გლახუკა გაათავებდა სიტყვას, მღვდელი შედგა და ორიოდ ჯერ თავის მადლიანის თვალით შემომხედა. მაშინვე მივხვდი, რომ ჩემზედ ლაპარაკობდნენ და, სწორედ გითხრათ, გული ამიტოკდა, თითქო იმ ლაპარაკით ჩემი ბედის-წერა სწყდებოდა. იმ დალოცვილმა ხელი დამიქნივა. მე ვიშვლიპე ქუდი და, როგორც სალდათი უფროსს, ისე ქუდმოხდილი გამოვეჭიმე. იმან თავის ხელით ქუდი თავზედ დამხურა. მაშინ კი თვალი გავუსწორე. რა გითხრათ, რა კაცი დავინახე ჩემ წინ!... ხატებს რომ ჰხატვენ, ის იყო! მაღლით, მაღლით იყვნენ სავსენა იმის ჩაფიქრებული თვალები! დიდი მაღლი უნდა უტრიალებდეს კაცს გულში, რომ ისე გამოსცეს, გამოატანოს თვალებს, როგორც იმის თვალებისათვის გამოეცა და გამოეტანა. არ ვიცი, ჩაგონებული რომ ვიყავ, იმისთვის მეჩვენა ის კაცი ხატად, თუ რა, ეს კი ვიცი, რომ აქამდინაც გულში ისე ჩამრჩა ჩასახული, როგორც პირველად ვნახე.

წამოსადეგი კაცი იყო, გამხდარი სახე ცოტა ფერ-
მკრთალი ჰქონდა. ნაღველს ცოტაოდნად ხელი გა-
ეკრა, როგორც ეჩინევა ხოლმე მუდამ ზრუნვის ნა-
ჩევსა და სხვის გულის შემატკივარსა.

შავი წვერი ჯერ არ ჩამოზრდოდა, ისე ახალ-
გაზდად მეჩვენა. თავიდან ფეხამდინ ისეთი სანახაო-
ბა ჰქონდა, რომ, როგორც მზე მზეუჭვრიტასა, კა-
ცის გულს ერთის ნახვითვე თავისაკენ მიიბრუნებდა.

— შენ წიგნის სწავლა გინდა, ძმობილო? მიბ-
ძანა დალოცვილმა: თუ ეგ გულში გედო, წელან
რომ გკითხე, რატომ არ მითხარ? რად დამიმაღლე
გულის წადილი? გულ-დახურული ჰყოფილხარ. ხომ
იცოდდი გლახუკასაგან, რომ მე წიგნს ვასწავლი ხო-
ლმე შენისთანა კაი კაცსა.

ეს რომ მითხრა, გამიღიმა, მომავლო თავზედ
ხელი და მოცინარემ გამიქნივა თავი. მე ჩავლუნე
მორცხობით თავი და ვერა ვუთხარი-რა.

— თავი რას ჩაღუნე? მარტო პირუტყვი იყუ-
რება დაბლა, კაცმა კი უნდა ცას უყუროს. თითქო
ჩემი შეგრცხვაო... აბა შემომხედე, მეც შენისთანა
კაცი ვარ.

მომავლო ნიკაპზედ ხელი, თავი მაღლა ამიწია
და ზედ დაატანა:

— ხუმრობა გაშვებით, თუ მოწადინებული ხარ
წიგნისთვის, მე ოსტატი და შენ შეგირდი. ჰა, შენ
რას იტყვი ამაზედ?

— რა შეთქმის, შენი ჰირიმე, მადლობის მეტი?
ძლივ-ძლივ გავუბედე თქმა.

— მადლობა მერე იყოს. შენი სახელი?

— გაბრიელ.

— მაშ იცი, რას გეტყვი, გაბრიელ? როცა შინაურ საქმეს ბოლო მოუღო, გლახუკას უთხარ და ეგ მოგიყვანს ჩემთან. ასე კი მოახერხე, არც შინ მოსცდე საქმეს და არც გარედ, რომ შენმა წიგნის სწავლებამ შინაურ საქმეს არ დაუშალოს.

— შინაურ საქმეს!... თუნდ რომ მოვცდე, რა ცუდ საქმისთვის მოვცდები?

— მაგას ვინ ამბობს, ჩემო ძმაო? მაგრამ ის კი სჯობს, რომ არც მწვადი დასწო და არც შამფური, ერთი საქმე გააკეთო და მეორე კი გააფუქო, ეგ ცუდია. შენ ხომ ბატონის კაცი ხარ?

— ყმა გახლავარ.

მღვდელმა უგემურად გაიქნია თავი, თითქო შეწუხდაო.

— რაც უნდა იყო, მე და შენ კაცები ვართ, ღვთის შვილები, მითხრა პატარა ხანს უკან: იარე ჩემთან, აი აქვე ვდგევარ, შენ ოღონდ იბეჯითე, ნურც წიგნზედ ინალვლი, ნურც არაფერზედ, ყველაფერი გექნება. შენ ასეთი ბიჭი სჩანხარ, რომ ორ-სამ თვეზედ გლახუკასაც გამოეჯიბრები წიგნშია.

მე გამეცინა.

— რას იცინი? არა გჯერა თუ? კაცმა რომ მოინდომოს, კლდეს გაარღვევსო, ხომ გაგიფიქრია?

— კლდის გამრღვევ კაცს სხვა ფერიც აძევს, შენი ჭირიმე!

— იმ ფერისა იქნება შენც გაცხია: ყველას ღვთის სული გვიდგა, ჩემო ძმაო!

— ღმერთმა ქნას, მეც ეგ მინდა, ნეტავი მეცხოს!

— აი ეს ბურთი და ეს მოედანი, ვცადოთ. ცდა ბედის მონახევრეაო.

— მე უარზედ არა ვდგევარ, ვცდი თუნდა კლდემ ქვეშ მომიტანოს.

ეს რომ ვუთხარი, თვალი თვალში გამიყარა, თითქო ჩემი სიტყვა გულის მოჰხვდაო, მერე სახე გაუნათლდა და მითხრა:

— ე! თუ ეგრეა, მაგისტანა გულ-მაგარსა ვერაფერი ვერ მოგიტანს ქვეშ, თუ მოგიტანს, აუღებები ფეხზედ. აკი გითხარ, კაი ბიჭი ხარ-მეთქი. შენისთანა შეგირდი ოსტატის სიხარულია, მაშ მე და შენ დაეძმობილდებით, ჩემო გაბრიელ!

რომ გითხრათ, რომ ამ სიტყვებმა მუხლები მომიდრიკეს, მომანდომეს იმის მუხლებზედ მოხვევნა, — არ დაიჯერებთ. ეს ასე კი იყო, მაგრამ იმ ღვთის კაცმა მარდად დამცა ხელი მხარშია და ისე ღონივრად ამზიდა ერთ ფეხზედ წამოიჩოქილი, რომ როგორც ლურსმანი ისე დამაყენა ფეხზედ. არ იყო, რომ ცოტა ნათაკილევსავით არ მითხრა:

— ეგ მეორედ აღარა ქნა, ცოდვაა!... მაგისტანა თაყვანი მართო ღმერთს შეჰფერის!...

— ჩემი ღმერთი შენა ხარ! დავუძახე მე ალ-
ტაცებულმა.

— აგე შენი ღმერთი სად არის, მაჩვენა ცა-
ზედ: მე იმისი ცოდვილი მსახური ვარ, შე გულ-
ფიცხო.

მე სულელმა რა ვიცოდი მაშინ იმისთანა კა-
ცის ყადრი. ბატონი რომ სადილიდამ ჩამორჩომილ
ნესვის ქერქს მომიგდებდა, მაშინვე მუხლზედ საკო-
ცნელად კინწის კვრიტ წამაბარბაცებდნენ, ამან კი
ობოლს, ოხერს ძმობა დამიპირა, ყმასთან არ ითა-
კილა ძმობა, ყმასთანა, რომელსაც, როცა კი ბა-
ტონი მოიწადინებს, ქოფაკს ძაღლზედაც გასცვლის,
მოდრი და ნუ მოიდრეკდი იმის წინ მუხლსა. მე მახ-
სოვს დიდი ბატონი, ხომ კაი კაცი იყო, მაგრამ მა-
ინც გული მოეფხანებოდა, როცა მე მუხლზედ ვა-
კოცებდი ხოლმე. მე მეგონა, ამასაც ამით ვაამებ,
ის კი არა თუ მიწყინა და ჩემს რეგვენობას აპატი-
ვა... მაშინ მიკვირდა ეგრეთი ქცევა მღვდლისა, ეხ-
ლა კი მესმის!.. თურმე კაი კაცს თავისი გულივე
მადლოს უხდის, მაშინ ეგ რა ვიცოდი? რა კაცი
იყო!... არა, მე ეხლა რომ მაგონდება იმისი საქ-
მეები, მგონია, რომ ციდამ იყო ჩამოსული, რომ
კაცს ქვეყანაზედ აჩვენოს კაცობა. ვაი რომ ბედმა
ქვეშ მომიტანა იმისგან წახალისებული თავმომწონე
ბიჭი და აი ველარ წამოვუდექი, თორემ ვინ იცის?
იქნება მეც შემძლებოდა კაი კაცობა...

გული თაფის წამალსავით მიფეთქდა, გონება

მიხურდა, რალაც ღონე მომეცა და ატაცებულსავით შევძახე:

— შენ ღვთის მსახური იყავ და მე კი შენი ვიქნები. ჩემი მადლობა ეგ იქნება, სხვა რიგად მე გადახდა არ შემიძლიან.

— აგე მადლობის მთქმელი სად არის, მანიშნა ცისკენ: ის ეხლა იქიდამ ორივეს დაგვყურებს...

— და შენს სიკეთეს თავის გულის ფიცარზედა სწერს, ვუთხარი მე და გავაწყვეტინე სიტყვა. ეს ჩემი სიტყვა თითქო გაუკვირდა, გაოცებოთ შეჰხედა გლახუკასა, გლახუკას კიდევ პირი დაეღო და გაშტერებით გვიყურებდა.

— ცეცხლი ყოფილა შენი გული, მითხრა პატარა ხანს უკან მღვდელმა: ყური მომიგდე, ღღეს შენ დაგჭირდი, ხვალ თუ ზეგ შენ მე დამჭირდები, „სოფელი ასე მქნელია“, დრო მოგვივა, გავსწორდებით, ხომ გაგიგონია: მთა მთას არ მოხვდება, კაცი კი კაცსაო. არა გლახუკავ?

— მართალი ბძანებაა, უთხრა გლახუკამ.

— ჰმ, ჩავიცინე მე: გულს მირბილებ, ბატონო, მე მიგიხვდი. შენისთანა კაცს იმისთანა რა გაგიჭირდება, რომ ჩემისთანას შეველა შეეძლოს?

— მითომ რატომო?... ტაბიკი ხომ რა არის, უბრალო ჩხირია, იმ ვეება ურემში არც კი სჩანს, უმისოდ კი ურემს ვერ შევამ. ეგრეა ყველაფერი, ჩემო ძმაო, დიდი თუ პატარა ერთი ერთმანეთისთვის საჭირონი ვართ, თუ ღღეს არა, ხვალე მაინ-

ცა. არა შემიძლიან-რაო?... კაი კაცობა არ შეგიძლიან?... მაშ რაღა კაცი ჰყოფილხარ?... ღვთის სული რად გიდგა?.. მე შენ დამიჯერე, წადილი იყოს, თორემ შეძლება ყოველთვის იქნება. აი ვთქვით, შენ რომ წიგნს ისწავლი, — დაჯერებული ვარ, რომ მალეც ისწავლი, — შენც მონახე შენისთანა კაი ბიჭი და იმასაც ასწავლე, ვალს მაგით მოიშორებ, ვითომ იმისთვისაც მე მისწავლობია და მე მიქნია სიკეთე. მეტი რა მინდა, რომ ჩემი სახელი ლოცვით მოვახსენებო შენისთანა კაი კაცსა. ბევრჯერ იქმნება, ჩემო გაბრიელ, შაგირდი შენ რომ დაგლოცავს, მეც მომიგონებს: „ღმერთმა აცხონოს შენი მასწავლებელიო“. ის ლოცვა საიქიოს წინ გამიძღვება, ღმერთამდინ აქედამვე გზას გამინათებს. მე ეგ მეყოფა, შენც შენს ვალს მოიშორებ. მერე რა რიგად? ისე ნეტავი ყველამ მოიშოროს! არა შემიძლიან-რაო? ღმერთს შენთვის გონება, გული მოუცია, ავარჯიშე, მინამ სიცოცხლე შეგწევს. გონება გზას გაგინათლებს, გული — გაგიბოძებს, ღმერთი ძლიერია... ყველას გულში, — ბატონია, თუ ყმა, მე ვარ თუ შენა, — ღვთისაგან ანთებული ცეცხლი ანთია; ის ცეცხლი არ უნდა გავაქროთ, თუ რომ გვინდა პირნათლად შევეყაროთ ჩვენ გამჩენსა. ის ცეცხლი მეც, შენც და სხვასაცა ხანდისხან იმისთანა საქმეს გვაქმნევინებს, რომ ქვეყანას აკვირვებს... რა ვუყოთ, რომ მე და შენ დღეს პატარები ვართ? ვინ იცის, ძმაო, ხვალ ბედი რომ გადატრიალდება, ვინ

წინ მოექცევა და ვინ უკან?... რაც შეგვეძლოს, ჩვენ ისა ვქნათ, ღმერთიც ჩვენგან იმასა თხოულობს და კაციცა...

დიდი ხანი მელაპარაკა და ბევრი რაღაცები მითხრა, მაგრამ ხსოვნამ მიღალატა და ეხლა არ მაგონდება. ეს კი ვიცი, რომ იმის სიტყვებმა ძლიერ ჩამაფიქრეს და მას შემდეგ, თუნდა ჩემი სულთამხუთავი ყოფილიყო, თამამად თვალს გავუსწორებდი. აქამდინ კი კაცისაც მცხვენოდა.

— რამდენი ხანი ვყოფილვარ მე მაგასთან,— მითხრა გლახუკამ, მღვდელი რომ წავიდა: და მაგისთანაები ჩემ დღეში ჩემთან არ უთქვამს.

— ყველაფერი ბედი ყოფილა, ჩემო ძმაო, ვუთხარი მეცა.

— არა, ძმაო, ეგ ბედის საქმე არ არი.

— მაშ ვისი საქმეა?

— ღმერთისა, რომ შენ ეგრეთი გაუჩენიხარ.

არ ვიცი, ეს რისთვის მითხრა. თქმა ამისი და იმისი გაბრუნება ერთი იყო. მეც ავიღე თავი და ჩაფიქრებული წაველ შინისაკენ.

ქმა აღარ უნდა, რომ მეორე დილით, რაკი ჩემი საქმე გავათავე, გულმა მღვდლისაკენ გამიწია, მე გლახუკას გამოგკითხე მღვდლის სახლი და მარტოკა წავედი. შევადე დაბალი ქუჩის კარი. დერეფანში ერთი უბრალო ტახტი დამხვდა, ზედ ისხდნენ შევიდიოდე პატარა ბიჭები. შუაში თავ-მოხდილი იჯდა ჩვენი მღვდელი. ზოგს აწერინებდა, ზოგს აკითხებდა, იქით პატარა მოშორებით ვილაღ დედაბერი კედლის პატარა ბუხრის წინ ქვაბებს დასტრიალებდა. თვალი შემასწრო თუ არა, მღვდელმა გამიღიმა: ოჰ, გაბრიელს გაუმარჯოს, დამიძახა მაშინვე.

მე თავი დავუკარი და კურთხევა ჩამოვართვი.

— მალე გცოდნია, ძმობილო, პირობის ასრულება, მიბძანა ხელახლად.

— შენის წყალობით და ჩაგონებით, შენი ჭირიმი! მეც ვუპასუხე.

— ვითამ?

— რა ვიცი? მე ის კი აღარა ვარ, რაც შენამდინ ვიყავი და.

— მეფერები თუ?

— მე არ მოგიკვდე, გაბრიელმა მაგითი შენ გული არ აგაყრევინოს!

— თუ ღმერთი გწამს, მითხარ: რამდენი წლისა ხარ?.. მკითხა და არ ვიცო, რისთვის გადამიგდო ბანზედ სიტყვა.

— მგონია, თოთხმეტ-ხუთმეტისა ვიქნები...

— თოთხმეტ-ხუთმეტისა... გააგძელა სიტყვა, თითქო არა სჯერაო, და დაფიქრებით თვალი თვალში გამიყარა.

— რაზედ მკითხე, შენი ჭირიმე?

— ისე გკითხე. მე... სწორედ გითხრა... მეტი-სა მეგონე... ეს ისეთ ჭოქმანობით და შესვენებით მითხრა, თითქო სიტყვა არ დაათავაო და შუაზედ გაწყვიტაო.— აი, დედავ, მიუბრუნდა უცბად მღვდელი დედა-ბერსა: წუხელ რომ გითხარ გაბრიელი — ეს არის. თოთხმეტის, თუ თხუთმეტის წლისა ყოფილა...

ბებერმა შემომხედა და სთქვა:

— ღმერთმა გაუზარდოს თავის დედ-მამას სასახელოდ.

მე არ გავაგრძელებ ჩემ წიგნის სწავლასა, ისე-ცა გძელდება ჩემი ამბავი და ვფიქრობ — თავი არ მოგაწყინო. მარტო ამას კი ვიტყვი, მამა შვილს ისე როგორ მოექცევა, როგორც ის ჩვენ გვექცეოდა. დალოცა ღმერთმა იმისი გზა და კვალი! ცალი არ ჰყვანდა ქვეყანაზედა! მე მალე მიმახვედრა წიგნსა. სამ-ოთხ თთვეზედ არამც თუ წიგნის კითხვა შემეძლო, ლოცვებიც გავიზებირე, დღევანდლამდინ მახსოვან. მარტოობაში ღმერთს დღესაც

იმ ლოცვების სიტყვებით ველაპარაკები, ისინიც მიკვალავენ ცისაკენ გზასა და დღე და დღე იმათთან ვაყოლებ სულსა. ღმერთო! შენ გაუნათლე იმასაც გზა სააქოსაც და საიქიოსაც! თუ შენი სული ჩაჰსახებია ვისმე ქვეყანაზედ, ის იმათში პირველია.

არ გასულა სამი, ოთხი თთვე, რომ სხვა შაგირდებს დამაშორა. მიბძანა: „შენ, ჩემო გაბრიელ, შავარდენი ჰყოფილხარ. მე და შენ უნდა ცალკე ვიაროთ: სხვა შაგირდები ტატიით მიდიან, შენ კი მირბი. ამას იქით ისინი დილაობით ივლიან, და შენ კი საღამოობით მოდი ხოლმე. მოდი, მოვუჯდეთ წიგნსა, შენ მე წამახალისე, მე კიდევ შენ წაგახალისებ“.

მე ძალიან მოვწონდი იმ დალოცვილსა. მიქებდა ხოლმე გულის-ყურს და მიხვედრასა: „ვიციო, ზედ დაატანდა ხოლმე: შენ მაგითი თავს არ გაიზვიადებ, ჭკვიანი ბიჭი ხარ, იმიტომ პირში გეუბნები“.

გავიდა რამდენიმე დრო, წიგნი კარგად დავიხელთავე, წერაც გავიკვეთე. ერთხელ, როცა წიგნის კითხვა გავათავე და ნაწერიც მომიწონა, მომისვა გვერდით და დამიწყო თავისებურად ლაპარაკი. ეგ იმან ხშირად იცოდა ხოლმე, როცა კი დავაჯერებდი, რომ მაგითი შინ საქმეს არ მოვცდებოდი. მეც, როგორც მოგეხსენებათ გათამამებულ კაცის ამბავი, ვკითხავდი, ვებასებოდი, და,—არ ვიცი, ჩემი სიტ-

ყვა-პასუხი მოეწონა, თუ რა,—მიბძანა: „შენ, ჩემო ვაბრიელ, ერთი კაი წიგნი მინდა გაჩუქო“.

ადგა, გამოაღო პატარა თახჩის კარი და გადმოიღო ერთი დაბეჭდილი წიგნი.

— აი, ძმაო, ეს წიგნი არის ქართველების გულის საუბჯე. რაც კი რამ გვაქვს ჩვენს ენაზედ, ამას ჯერ არა სჯობია-რა. თამარ მეფე ხომ გაგიგონია?

— როგორ არა, ღვთისნიერი რამა ყოფილა.

— ღვთისნიერიო!... რას ამბობ? თუ წელში გამართულა როდისმე ჩვენი ქვეყანა—ეგ იმის მეფობის დროს გაიმართა; მზეს თუ როდისმე საქართველო გაუნათებია და გაუთბია—იმის დროს ყოფილა; სიტყვას თუ ძალა გამოუჩენია, გულსა სიმტკიცე, მკლავსა სიმაგრე—ეგ დალოცვილის მეფის თამარის დედობის დროს მომხდარა! ის დედა იყო, ჩვენ შვილები...დრო ყოფილა, ჩემო ძმაო, ქართველობით თავი მოგვიწონებია. ტყუილად კი არ არის ამ წიგნში ნათქვამი: „ღეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ზვადია“. დედა-კაცი იყო, კურთხეულ არს სახელი მისი! და დედა-ბოძად კი შეექნა ჩვენს ქვეყანასა...

— ეგ წიგნიც იმან დაწერა?

— არა, იმ ღვთისაგან დალოცვილსა ერთი კარის კაცი ჰყოლია, შოთა რუსთაველი, იმას დაუწერია.

— ეს, სულა?

— სულ. თავიდან ბოლომდინ გალექსილია. ძნელი გასაგები კი იქნება, მაგრამ ერთი ეროზმანეთს ვუშველით და გავიგებთ. ბევრგან იმის სიტყვები გაჭირებაში გულს მოგფხანენ, ჭირს გაგიადვილებენ, გულს და გონებას გაგიწვრთნიან და სიკეთისათვის წაგახალისებენ.

— საღმრთო რამ არის?

— ყველაფერი საღმრთოა, ჩემო ძმაო, რაც კაცის გულს გაუთბია, თითონ დამწვარა, ზღაპრისა არ იყოს, სანთელსავით და სხვისთვის კი გაუწათებია. კაცი ის არის, ჩემო ძმაო, რომელიც თავის გონების ნამუშავარს, გულის სიკეთეს ხილად გასდებს, რომ, თუ არ თითონ, სხვამ მაინც მშვიდობით გაიაროს, იმ ხილს ზედ აჩნევია ყოველთვის ღვთის მადლი, მაშინ ყველაფერი საღმრთოა. მაგრამ რას გეუბნები? აქ ერთგანა სწერია:

„უნდა კაცი კაცისათვის
სიცოცხლისა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის,
სიყვარული გზად და ხილად“.

— მგონია, ეგრე სწერია, თუ ხსოვნამ არ მიღალატა. საღმრთო არ არის, მაშ რა არის? ქრისტე-ღმერთმაც ეგ არ გვიბძანა?..

გაოცებული ვუყურებდი მღვდელს. სახე გამოეცვალა, თვალიც გაუწათლდა, გული შეეძრა, აუტოკდა, თითქო მკერდში არ ეტევაო. ვატყობდი,

რალაც უნდა ეთქვა კიდევ ჩემთვის, მაგრამ აღარა ზითხრა-რა და სიარულში გააქარწყლა გულის წადილი.

— ვისაც უნდა, რომ ღმერთი ასახელოს და ადიდოს, სთქვა პატარა ხანს უკან მღვდელმა თავისთავად, იმან ორი სახელი უნდა იქონიოს: ერთი აქ დასარჩენი, მეორე თან წასაყოლი.

ისევ ჩაფიქრდა, ეს რომ სთქვა, აქეთ-იქით დაიწყო სიარული, თითქო მე დავავიწყდიო. მაგრამ ბოლოს ისევ მოვაგონდი, მომიბრუნდა და მითხრა:

— აბა წავიკითხოთ.

შომიჯდა გვერდით, გადამიშალა თითონვე რამდენიმე ფურცელი და მომცა. დავხედე იმ ადგილს, სადაც თითი დამიდო, ეწერა: „ამბავი პირველი როსტევან არაბთა მეფისა“. მე ვუთხარი:

— რატომ თავიდამ არ მაწყობინებ?

— ნუ აჩქარდები, ყველაფერი თავის დროზედ უნდა. თავი უფრო ძნელია. მგონი, შენთვისაც და ჩემთვისაც; თუნდ ეგ არ იყოს, ამბავი აქედამ იწყობა. მერე, როცა მე და შენ კარგად მივხვდებით, მაშინაც მოვესწრებით მაგის გადაკითხვასა.

მეც დაუჯერე. იმ დღიდან დავიწყეთ მე და იმან „ვეფხისტყაოსნის“ კითხვა. მაშინ ვიქნებოდით ჩვიდმეტ-თვრამეტის წლისა. ის დღეები ჩემთვის უღრუბლონი იყვნენ!.. წავიდნენ და არ მობრუნდებიან უკან... რა ვუყოთ! გულის ხომ ისევ ეტყობა იმათი სიტბო, ესეც ნუგეშია.

ის ბევრგან შემაყენებდა ხოლმე და მკითხავდა: „გესმისო“? თუ ვეტყოდი „მესმის“, ხომ რა კარგი, თუ არა და მომიყვებოდა და თითონ იმ წიგნზედ უარესად არ მელაპარაკებოდა. იმ ალაგთან რომ მოვედი, საცა სწერია: „რასაცა გასცემ შენია, რაც არა—დაკარგულია“, —მახსოვს—დიდხანს შემაყენა. ამისთანა სიტყვებზედ უყვარდა იმას შედგომა და ბაასი. მაშინდელი სიტყვები, რა მაშინდელი! რაც რამ უთქვამს ჩემი ვის, დღევანდლამდინ, სიზმარივით დამახსოვდა.

— გესმის ეგა? მკითხა: სახარებაში ქრისტე-ღმერთი ერთს იგავსა ბრძანებს, თუ არ მოგწყინდება, გეტყვი. თურმე ყოფილა ერთი ბატონი, რასაკვირველია, მოსამსახურეებიც ჰყოლია. თითონ სხვაგან დაუპირებია წასვლა, დაუბარებია მოსამსახურეები და ფული დაურიგებია; ერთისათვის ბევრი მიუცია, მეორისა და მესამისათვის ერთიერთმანეთზედ ნაკლები და უთქვამს: ასარგებლეთ და, როცა მოვალ, სარგებლით დამახვედრეთო. თითონ წასულა. იმ ორ მოსამსახურეს ჰკვა უხმარიათ, ბატონის ბძანება აუსრულებიათ და, რაცა ჰქონიათ მიბარებული, ერთი იმოდენა კიდევ მოუგიათ. მესამე კი ერთი უჯიშო რამა ყოფილა, უმადლო, მცონარე; უფიქრია—მოგებას ვინა ჩივის, ესეც არ დაგკარგოვო. აუღია და მიწაში ჩაუფლავს. ბატონი რომ მობრუნდა, მოიწონა ორივე მსახურის მადლიანი საქციელი, მესამეს კი გაუწყრა, წაართო ის ფული და იმათ მისცა, ვისაც

მოგებით ეარნათ. მესამე კი ხელ-ცარიელი დარჩა. მიწაში ჩაფლა საწყალმა — არ დამეკარგოსო, მაგრამ ბოლოს მაინც კიდევ დაჰკარგა. რომ გაეცა კი, იმისი იქნებოდა. ბატონი ღმერთია, იმისი მსახურები ჩვენა ვართ, ღმერთმა ყველას გონება და გული, სიკეთის შეძლება დაგვირიგა, ზოგს მართალია ცოტა, ზოგს ბევრი, მაგრამ ბევრს ბევრი მოეკითხება, ცოტას — ცოტა. იმისთვის კი არ დაგვირიგა, რომ იმ ზარმაც მონასავით კიდობანში, ან მიწაში დავმალვით, — იმისათვის, რომ, ბევრი გაჭირვებულთა ქვეყანაზედ, უნდა გავცეთ, რომ მოვიგოთ რამე, თორემ ხელ-ცარიელები დავრჩებით, როცა ღმერთი მოგვეკითხავს. ამიტომაც არიან ეგრე გულ-მართალნი ეს სიტყვები: „რასაცა გასცემ, შენია, რაც არა — დაკარგულია“. ის ღვთის მადლი, რომელიც ყოველ კაცსა თავდაპირველვე ჩაგვსახებია, ჩვენთვის დაკარგულია, თუ სიკეთე არ მოვაგებინეთ.

ამას რომ მიბძანებდა, ამ დროს, ჩვენ რომ ვისხედით, იმ პატარა ოთახის კარი გაიღო და შემოვიდა მიკონკებულ ჩადრში შეხვეული ერთი ღარიბი დედა-კაცი. მღვდელი მუთაქაზედ წამოყუდებული იყო, მაშინვე გასწორდა.

— მარიამს გაუმარჯოს, მარიამს!... დაუძახა მღვდელმა: შენი ქმარი როგორ არის?

— რალა როგორ არის, შენი ჭირიმე, უპასუხა გულ-ანატირად დედა-კაცმა: ავად შენი მტერი იყოს, ავად ის არის. იმ დღეს, დედა თქვენმა რომ წამალი

უბოძა, იმან ცოტად არგო; მაგრამ დღეს კი დილა-ზედ ტკივილები ისევ აეშალნენ. არ ვიცი, რა ვქნა? გული ხელთ აღარა მაქვს იმის მაყურებელსა. ლამის ღმერთმა ჩემზედ ხელი აიღოს. ის ამ ქვეყნისა აღარ არის, შენი ჭირიმე... რა მეშველება, რომ ღმერთი გამიწყრეს ..

დედა-კაცს ტირილი მოერივა და სიტყვა ველარ გაათავა. მე მღვდელს შევხედე. ერთმა მწუხარების ფერმა გადაჰკრა სახეზედ, დაღონდა, წარბი შეეკრა, თითქო გულში ისარი გაეყარაო. სიკვირველია, ღმერთმან იცის! როგორ ეტეოდა ამოდენა ხალხის გულის ტკივილი იმ ერთ გულშია... დაილოცა ღვთის სიძლიერე, იმისი გზა და კვალი გაუგებარია.

მღვდელი ადგა, დაიწყო წინ და უკან სიარული. არა უთხრა რა, თითქო აცლის, ჯერ გული მოიბრუნოსო. ბოლოს კი ჰნახა, რომ დედა-კაცი ტირილს არ ეშვება, მოუბრუნდა და იმ მადლიან და სანდო ხმითა, რომელიც იმისაგან მერეც ხშირად გამიგონია და მინამ პირში სული მიდგას არ დამავიწყდება, უბოძა დედა-კაცსა:

— ნუ სტირი, დედი... სულ-მოკლეობა ღვთის საწყენია. ღმერთია მოწყალე, იმისი ნუგეში დიდი არის, ღმერთი არის ყველას მფარველი, მოჭირნახულებე ადამიანი იმას უყვარს; რაც უნდა მოხდეს, უნუგეშოდ არ გაგიშვებს. ნუ სტირი, ნუ! ღმერთს მიენდე და კაცის სიკეთესა. ნუ სტირი!

— რა ვქნა, შენი ჭირიმე? ცრემლი, — წაიქვითი-

ნა ბებერმა: მწუხარების შვილია... თავის თავად მოდის, როცა გული იწურება.

— მართალია, დედი, მწუხარების შვილია, მწუხარებას ალბობს, მაგრამ გონების თვალს არ უნდა მოერიოს ცრემლი. საქმის დანახვა სჯობს ცრემლით თვალების აბმასა. თუნდა ეგ არ იყოს, შენ ქმარს საცრემლო რა სჭირს? დედი ჩემის წამალმა ხომ არგო, კიდევ წაიღე, შე დალოცვილო!

— დიალ, შენს მადლს ვენაცვალე, მაგისტვის გაიხელ, უთხრა ისევ გულ-ამომჯდარად დედაკაცმა და მერე ხმა-წყვეტით ზედ დაატანა: ერთი საქმე კიდევ მაქვს თქვენთან...

— მიბძანე, მიუგო მარდად მღვდელმა.

— ხომ იცით, თქვენს მეტი პატრონი არა ჰყავს ჩემისთანა უნუგეშოს. მცხენიან, რომ გლახასავით თქვენ შამოგყურებთ და გაწუხებთ, მაგრამ...

— კარგი, დედი, მესმის, — არ გაათავებინა მღვდელმა. — დედი! გასძახა მეორე ოთახში თავის დედასა: მარიამს შენთან საქმე აქვს. წადი, უთხრა დედაკაცს: დედა ჩემმა იცის...

— აგრემც ღმერთი გადღეგრძელებს ქვრისა და ოხრის ნუგეშად, აგრემც ღმერთი გადაგიხდის ღარიბის გაკითხვის სამაგიეროს, აგრემც...

— კარგი, კარგი... კიდევ არ დააცალა სიწითლე-მორეულმა მღვდელმა, თითქო შერცხვა და მადლობას თაკილობსო: ღმერთმა გილხინოს. წადი, დედი, შენს ქმარს მალე მიეშველე. ნუ იტირებ კი. ცრემლი ისევ არ არგებს, როგორც შეაწუხებს. უთ-

ხარი შენს ქმარს: მეც დილაზედ ვინახულებ, ღმერთია მოწყალე-თქო, ყველანი მშვიდობით ვიქნებით-თქო.

დედა-კაცი რომ გავიდა, მღვდელს მაინც გული არ დაუამდა, კიდევ იმის ფიქრში იყო.

— მართლა რომ შესაბრალოსია ეგ საწყალი, სთქვა მერმე: ქვეყანაზედ მაგ ქმრის მეტი შემნახავი არაფერია ჰყავს. შვილი მაგას არ შერჩა და ძმა, დარჩება ისე უპატრონოდ, უბედურად. კაი კაციც იყო მაგის ქმარი. მართალია, გამოწურულ ოფელში ამოვლებულ ლუკმასა სჭამდა, მაგრამ კაი კაცობაც მაგაშია; მაგით რჩებოდა ის და არჩენდა თავის ცოლსა, ეხლა რა ეშველება? დაილოცა, ღმერთო, შენი სამართალი!...

— მართლა რომ დაილოცა ღვთის სამართალი! მივატანე მეც იმის ქცევისაგან გულ-გახურებულმა: დაილოცა ღვთის სამართალი, შენისთანა კაცს არ დაღევს ქვეყანაზედ ქვრივ-ოხრის და უპატრონოს ნუგეზად. შენმა სიტყვამ ეხლა იმას ცრემლი მოსწმინდა. დაილოცა ღვთის სამართალი! მადლიან კაცს თანაადევნებს უბედურსა მხარის მისაცემად.

ხმა არ გამცა, ყური მომპოვდა. საკვირველია კეთილი კაცი! სარკეში ჩახედვა ეჯავრება, თავის თავის დანახვა ეთაკილება, ეზარება. რაც უნდა უყავ, თავის სიკეთეს კი ნუ დაანახვებ. მაგრამ რა? ღმერთი ხომ ჰხედავს და ხელის გულზედ სწერს... დედა-მიწის სარკე ზეცა არის, ის გადიცემს ხოლმე წუთის-სოფლის საქმესა...

VI

თუ გული გაქვთ, თქვენვე იგულებით ეხლა: რა იქნებოდა იმ დედა-კაცისათვის ის მადლიანი ნუგეში იმ მადლიან კაცისა! მართალია, მღვდლის ლიტონი სიტყვა უკვდავების წყარო ხომ არ იყო, რომ მკვდარი გაეცოცხლებინა, მაგრამ მაინც კიდევ დიდი საქმეა ისეთი ღვთისნიერი გულ-შემატკივრობა. „ღვთის ნუგეში დიდია“, სთქვა მღვდელმა, — მე რომ ვნახე, არც კაცისა ყოფილა ნაკლები. თქვენ რომ როგორმე გაგჭირებოდათ, მაშინ შეიტყობდით მწუხარისათვის, იმედი-გადაწყვეტილისათვის ცარიელი სიტყვა, თუ ნამეტნავად იმ სიტყვაში გულის სითბო და სიმართლეს ურევია, მაშინ შეიტყობდით, ის ცარიელი სიტყვა რა ტკივილის დამყუჩავი რამ არის!.. ასე გგონია, იმ სიტყვებმა ნახევარი ნალველი თან წაიღესო, ისეთი ლოდი აგეცლება გულიდამ. სიტყვა ხომ არაფერია და კაცს არაფრად უღირს, მაგრამ რამდენი კაცია ქვეყანაზედ — მოძმესათვის ისიც არ ემეტება. ესეც კია, ზოგმა თუნდ გამოიმეტოს კიდევ, გაჭირებულ გულს არ მოხვდება, ვერ მიაღწევს გულამდინა. ამისთანა კაცები გულს ვერ მოჰფხანენ გაჭირებულისა და ვერც ნუგეშსა სცემენ. მზე ზამთრისა ყვავილს ვერ ამოიყვანს.

მღვდელი, ის დალოცვილი, მადლით სავსე მღვდელი, იმისთანა არ იყო. დედა-კაცი რომ ატირდა,

მაშინ რომ შეგეხედნა, გული იმისი თვალებში გამოიხატა და ზედ ეწერა: „რა ვქნა, დედი? ჩემი სისხლი რომ მოარჩენდეს შენს ქმარსა, ძარღვს გავიხსნი და დავალევინებო!“ ამისთანა კაცის სიტყვებზე მწუხარებას უშაზედ გაარღვევს და აბრეშუმის ხელსახოცსავით ღობილად მოსწმენდს თვალიდამ ცრემლსა.

როგორც შემეძლო, ხომ გითხარი, მღვდელმა რა უთხრა დედა-კაცსა, დიდი არაფერია, მაგრამ დამიჯერე, რომ იმ ნათქვამმა იმ დედა-კაცს თავისი გულის ნალველი იმ ოთახში დააგდებინა და ის კი გაისტუმრა ნუგეშითა. მზე რად უზამს იმოღენას დამზრალს ყვავილსა, რაც თბილი სიტყვა დაჩაგრულს გულსა!... ოო!... სიტბო?... დიდი რამ არი დედა-მიწის ზურგი იმითი აყვავდება ხოლმე, წუთის სოფლის ცხოვრება იმითი მოისხამს ყვავილსა!... მაგრამ რა სიტყვა!... ცარიელ სიტყვას ის მღვდელი არა სჯერდებოდა. მერე შევიტყე, წელიწად ნახევარი თურმე ინახავდა — თითონ ღარიბი — დაგდებულ ქმარსა და ცოლსა.

შენ ღვთის გამგებლობას უყურე! ის-ის იყო, კაცის გულის სიკეთეზედ მელაპარაკებოდა, ღმერთმა ისე მოიწადინა, თვალით დამანახვა ის, რაც სიტყვით მღვდელმა ჩამაგონა. სწორედ სასწაული იყო ღვთისა: რაღა იმ დროს შემოვიდა ის დედა-კაცი რომ, რაცა სთქვა, ის ჩემ თვალ წინვე აესრულებინა. გინდა დაიჯერე, გინდა არა, მე კი ვიტყვი მართალსა: ერთი მაშინ მოხდა ეგ სასწაული, მე

ორედ კიდევ მაშინ, როცა იმ ადგილას მივედით, საცა სწერია:

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა
გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი,
მისგან ყოველი გასწორდეს;
სუსტი და ძალ-გულოვანი,
ბოლოს შეჰყარნეს მიწამან
ერთგან მოყმე და მხცოვანი,
სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა
სიკვდილი სახელოვანი“.

სწორედ იმ დროს ქუჩილამ ერთი აყალმაყალის და ალიაქოთის ხმა შემოვიდა. ხომ მოგახსენეთ, მტკვრის პირას ვიღექით-მეთქი და მღვდელიც ხომ იქავე იდგა. მღვდელი გაფითრდა და ისე, როგორც იყო, უცბად ეცა ქუჩის კარებსა. მეც გამოვედი გარედ. საღამო ხანი იყო. ხალხი დიდი, თუ პატარა, ერთი დაქანებული საურმე იყო მტკვრისკენა, იქით მირობდა.

— რა ამბავია, ძმებო, რა ამბავია? დაუყვირა ხალხს მღვდელმა.

— რალა რა ამბავია, შენი ჭირიმე! კაცო ირჩობა, დაუძახა ვილაცამ.

ამის თქმა და მღვდლის ფეხის მოსხლეტა ერთი იყო. ისე თავ-შიშველი გაფრინდა დაფეთებული. მეც უკან გამოვეუდექი. ჩავედით. ხალხი და დედა-კაცობა შეგროვილი იყო მტკვრის გადასახედზედ. იმათი ჟღავა-ჟღუვი, ალიაქოთი კაცს დააყრუებდა. დე-

და-კაცების საცოდობას კი ნულარ მკითხავთ, სულ „ვიშ! ვიშ!“ გაჰქონდათ. რომ დაინახეს, მღვდელი მოდისო, ერთობ სიხარულით დაიგრიალეს: „მღვდელი მოვიდა, მღვდელი! მადლობა ღმერთსა, ქრისტიანი სული აღარ დაირჩობაო!“ სჩანს, შენი ჭირიმე, იმ მღვდლისაგან კვლავაც ბევრი მაგისტანაები ენახათ, რომ ეგრეთი იმედი ყველას მოეცა.

მღვდელმა ხმა არავის გასცა, ზედაც არავის შეჰხედა, იმისი თვალები მოუსვენრად დაჰყურებდნენ მტკვრის დენასა, თითქო უკანასკნელი საუნჯე იქ ელუპებაო. თვალის დახამხამების უმალ გაიძრო ტანისამოსი და გადმოყარა ჩემკენ. ერთს წამს კი, მინამ იხდიდა, მტკვრისათვის თვალი არ მოუშორებია. მე შევხედე: გაფითრებული იყო და დაღონებული. ერთი ეს კი სთქვა: ირჩობა ჩვენისთანა აღამიანი და არავინა შველის? შემდეგ სწრაფად გადისახა პირჯვარი, ახსენა სახელი ღვთისა, იშვირა ფეხი და გადაჭარდა წყალში. მაშინ კი თან გადაჰყვა ტყაპატყუპით შვიდიოდე ბიჭი, თითქო მღვდლის საქციელმა წაახლისაო.

ცოტა ხანს თვალიდამ დავკარგე მღვდელი. მე იმისი დარჩობის შიში მომეცა. „რა ექნა ხომ არ დაირჩო?“ წამოვიძახე ჩემ თავად. „ჰმ, ჩაიცინა ჩემ გვერდით ერთმა კაცმა: მაშ შენ ეგ ვერ გიცვნი, მიპასუხა მე და გაშტერებით თვალი წყალს ააყოლა: — მაგას ღვთის კაცს ეძახიან, არც წყალი ერევა მაგ დალოცვილს, არც ცეცხლი ეკიდება. აგე,

“თუ არა გჯერა, სად ამოჰყო თავი!” გამიშვირა თითი და დამანახვა გახარებულმა მღვდელი.

მივიხედე, თითო ხელის მოქნევაზედ ის დალოცვილის შვილი ერთ დიდ ალაგს გადაინაცვლებდა, როგორც გემი, ისე არღვევდა წყალს. მღვდლის შორი-ახლო ის უბედური მუშა, — წყლის მუშა ყოფილიყო საწყალი, — ქანც-გაწყვეტილი ფორთხალებდა. ხან ჩაიძირებოდა, ხან მალლა ამოვარდებოდა ხოლმე.

— ნუ გეშინიან! ეძახოდა ხალხი: არ შაუშინდე წყალსა, ცოტა კიდევ თავი შეიმაგრე, შენი დამხსნელი მოდის.

აი მიდის და ებრძვის წყალს მღვდელი, ხალხი აქედამ წასახალისებლად ხმას აძლევს: „აი, შენი გამჩენის ჭირიმე, შენი! დაილოცა შენი მკლავების ძარღვები!... ჰე... ტაი, ტაი, ტა!.. რა რიგად მიდის, ნავია! აბა, შვილო, დედის ძუძუ მაგას შეჭრებია, აი... იძახოდა ერთი.

— დედის ძუძუ ვის არ შერგებია, მაგრამ მადლიანი ძუძუ უნდა, რომ მაგისთანა შვილი გაჰზარდოს, ამბობდა მეორე.

მაგრამ მღვდელს არ ეჭირებოდა არც ერთის თქმა, არც მეორისა, არც ხალხის წახალისება და გულის გამაგრება. იმისი სიმაგრე და წამახალისებელიც ის ცეცხლი იყო, რომელიც თითონ რომ სთქვა, ყოველს კაცს გულში უნთიაო. რას ბძანებ? სიკეთე კაცს გულში ვერ ეტევოდა, სხვის წახალი-

სება აქ რა საჭიროა! სიკეთის ქმნა სწორედ, რომ იტყვიან, სწყუროდა: დრო მოეცა და ზედ დაკლო-მით დაეწაფა.

ისე შენ მორჩი შენს ნაღველსა, როგორც იმ მღვდელმა ის მუშა მოარჩინა. როცა ნაპირზედ გამოიტანეს, როგორც ძმასა ზედ დასტრიალებდა გონება-მიხდილ მუშასა. როგორც იყო, გამოაბრუნეს ის საწყალი. თითონ მღვდელი მუშაზედ ნაკლებ შესაბრალოსი არ იყო. შემოდგომა ვახლდა, სულ გალურჯებული იყო, სიცივისაგან კბილით კბილსა სცემდა და ჰკანკალებდა.

— გლახავ! მიუბრუნდა ვილაცას მღვდელი: თუ ღმერთი გწამს, ამაღამ შენ სახლში ბინა მიეცი ამ საცოდავსა, მადლია.

— ბატონი ბძანდები, უპასუხა იმანაცა: მაგას რალა თქმა უნდა, შენი ჭირიმე! შენ კინალამ მაგის გულისათვის თავი არ დაირჩე და მე ბინას როგორ არ მივცემ. აბა, ბიჭებო; მიშველეთ!

დაუძახა ხალხსა. ხალხი მოსცივდა, ასწიეს მუშა და ციმციმით წაიღეს, მღვდელიც უკან აედევნა.

— შენ კი შინ წამობძანდი, შენი ჭირიმე! ვუთხარი მე: დადლილი ხარ, ჰკანკალებ.

— მუშას შველა უნდა კიდევ, მითხრა პასუხად.

— შე დალოცვილო!... შენ თავსაც უნდა შველა, მივატანე მე.

— აგერ ჩემი მშველელი სად არის!... მითხრა ესთუ არა, ცა დამანახვა და გამეცალა.

მინამ კარგად არ მოასვენა, მინამ გული არ დაიჯერა, რომ ეს კაცი აღარ მოკვდება, ის დალოცვილი არ მოჰშორებია.

ის მუშა კი მოარჩინა სიკვდილსა და თითონ კი კინალამ სული არ მიაბარა უფალსა. ისე ავად გახდა, რომ კინალამ თან არ გადაიტანა. ღმერთმანი, შეინანებდა და იტყოდა: „სხვისთვის თავი რად წავიხდინეო. მარტო ვყოფილიყავ კიდეც, ჰო: დედაჩემს ვის ანაბარას გავუშვებდი, მე რომ იქ ამტეხოდა რამეო“.

იმისი საცოდავი დედა კი ეუბნებოდა: შვილო! თავს რაზედ იკლავდი? რა ვუყოთ, რომ ირჩობოდა? შენც რომ იქ აგტეხოდა რამე, დედა შენს რალას ეტყოდი, საიქიოს რომ შევხვდებოდით?

— პირ-ნათლად შევხვდავდი, რომ იმის ძუძუმ კაი საქმე შემადღებინა, უთხრა მღვდელმა.

— ზოგი მე მკითხე ეხლა. შენ დაგხარი დღემუდამ ზედა, შენის მეტი აღარავინ გამაჩნია დედამიწის ზურგზედ და ისე გამომიმეტე, რომ კინალამ თავი არ მოიკალი სხვისთვისა, კინალამ...

— აკი ღმერთმა დამიფარა და არა ამიტყდა-რა.

— როგორ არა აგიტყდა-რა? სამი დღე, ვუი შენს დედასა, უსულო მკვდარსავით წინ მედე და დაგტიროდი. რომ ღმერთს არ მოეხედნა, რა მეშველებოდა?

— ქვეყანა დიდია, დედოჯან! ყველა კაი კაცი შენი შვილი იქნებოდა.

— უი, უი! — გადიწერა პირჯვარი მღვდლის დე-
დამა: ღმერთმა ნუ შემასწროს მაგ დღეს!... შენის
ხელით მინდა, შვილო, მიწა მივიყარო.

ერთხელ ჯერ კიდევ მორჩენილი არ იყო, რომ
მივედი. მეც კი, ღმერთო შეგცოდე, ვუთხარი: მე-
ტის მეტი თავ-გამომეტეხული ჰყოფილხარ. თუ შე-
ნი თავი არ გებრალეობდა, დედა შენს მაინც შეი-
ბრალეობდი. უფრო ცოდვა არ იქნებოდა, რომ მო-
ხუცებული დედა უპატრონოდ დაგეგდო ამ ტრიალ
ქვეყანაზედ?

— ცოდვა ეგ კი არ არის, ცოდვა ის არის,
ჩემო ძმაო, როცა შვილი დედის ჭირნახულს ყვა-
ვილებს არ გამოატანინებს, როცა დრო მოუვა, —
მითხრა დასუსტებულმა: აქ ახლო მოჯექ. იმ დღეს
დედა-ჩემს ვერა ვუთხარი-რა, მოხუცებულია, უსი-
ყვარულობაში ჩამომართმევდა. დედის გული ზღვა
არის სიყვარულისა. რომ უთხრა, შვილი რომ უკ-
ვდებოდეს, ორის დღის სიცოცხლე კიდევ მიემატე-
ბა შენს შვილსაო, ოღონდ სული საუკუნო ჯოჯო-
ხეთს მიეცეო, — დედა მზგას იქს; შვილმა კი დედი-
სათვის რომ ეგა ქმნას, დედა იწყენს. მე რომ ჩემის
თავის და ღვთის იმედი არა მქონოდა, სულელი ხომ
არ ვიყავ, აღელებულ წყალს მივცემოდი. ღმერთმა
შეძლება მომცა და ინება ჩემის ცოდვილის ხელით
იმ კაცის მორჩენა. თუნდ ეგ არ იყოს და მეც იქ
თავი გამეფუჭებინა, რა ცუდს საქმეზედ გავიფუჭებ-
დი თავსა! ხომ უნდა მოვკვდე დღესა, თუ ხვალე,

ის არა სჯობია ღვთისა და... გეტყვი ახლა კი, კაცის სამსახურში (აქ მღვდელი გაწითლდა) ამომივიდეს სული!... აქ სახელი მაინც დაგრჩება და იქ სიკეთე წაგიძღვება. „სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა“, ჩემო კარგო! სახელის მოხვეჭა კიდევ, სხვამ რაც უნდა სთქვას, ცხონებაა სულისა. სამოთხესაც აქედამვე ეგ ანათებს და ჯოჯოხეთსაც აქედამვე ეგ აქრობს, როგორც შვილისათვის, ისე დედისათვის! დედა-ჩემს ეგ არ ესმის და იმიტომ თქმა ამისი ველარ გავუბედე.

— ეგ აგრეა, მართალსა ბრძანებ, მაგრამ...

— მაგრამ რა?

— მაგრამ ისა, შენი ჭირიმე, რომ...

— მესმის, რის თქმაც გინდა, გამაწყვეტინა სიტყვა: იქნება გეგონოს—ვინც კაი საქმესა ჰშვრება, სახელისთვის ჰშვრება? არა, სახელი თავისთავად მოდის ხოლმე და კეთილ საქმეს ზედ გამოეხმება. მართალია, არიან იმისთანა კაცები, რომელნიც სიკეთეს იქმონენ მარტო იმისთვის, რომ სახელი დაგვრჩებაო. მაშინ ისინი იმ კაი საქმეს სახელზედა ჰყიდნიან. ეს ცუდია, მაგრამ მე და შენ რა დავა გვაქვს? დაე, თუნდ გაჰყიდონ, ოღონდ ნივთი კარგი რამ იყოს, დაე, საქმე საქებური იყოს,—და გულის წადილის გაჩხრეკა ღვთის ნებაზედ მივაგდოთ. აი ეხლა, ვინც თავდა-პირველად გუთანი მოიგონა, ვინ იცის, სხვისთვის ისე არა ჰფიქრობდა, როგორც თავ-

ვისთვისა, ისე სიკეთისათვის არა, როგორც სახელისათვის, ჩვენ რა? ღმერთმა ცხონება მისცეს იმას, რომ იქნება თითონ მშიერი მოკვდა და ამოდენა მიღების მცხოვრებლებს კი გაუწყვეტარი ლუკმის სახსარი მისცა. იმისი სახელი გაქრა ქვეყანაზედ, საქმე კო, რომელიც ყველა სახელზედ უკეთესი სახელია, დარჩა საუკუნოდ, საქმე, რომელიც მარტოკა დასძლევს მთელ ქვეყნიერების ცოდვებსა! ხომ ეხლა არავინა ჰკითხულობს—რა წადილი ჰქონდა, როცა საწყალი თვალსა და გონებას იწყალებდა ამ სახელოვან საქმისათვის. ის წავიდა თავის კარგის, თუ ცუდის გულის-წადილითა და იმის გულის-წადილის ნაჭირნახულები კი ხელთ დაგვრჩა...

— მე მაგაზედ ფიქრადაც არ მამსვლია მეთქვა რამე, მე მინდოდა მეთქო...

— რა უშავს? გამაწყვეტინა ისევ სიტყვა: მეტი ხომ არ იქნება, რომ მე ეგა ვთქვი?

— მეტს ვინ მოგახსენებს? ჩამოვართვი მეც სიტყვა: მე მანდამდინ გონება სად მიმიწვდებოდა, რომ ეგ მომფიქრებოდა. მე მინდოდა მეთქო, რომ სხვის მოსარჩენად დედა ჩემს არ დავლუზავდი, ვერ დავთმობდი, იმის იმოდენ საცოდავობას კისრად ვერ ავიღებდი. შენი სიცოცხლე იმისთვის სხვა რამ არის, სხვა ნუგეშია!...

— სიცოცხლე ჩვენი, ჩემო ძმაო, არც დედისაა, არც მამისა, ქვეყნისა არის. ჯერ ქვეყანა, მერე დედა და მამა. მზე რომ ამოდის, ვარსკვლავები მაშინ არა

სჩანან.... ის როგორა სწერს ავთანდილი როსტე-
ვანსა?

„მე იგი ვარო . . . . .
ვის სიკვდილი მოყვრისათვის
თამაშად და მიჩანს მღერად“.

კარგი სიტყვა არის, თუ მოყვარედ ქვეყანა მი-
აჩნია ადამიანსა. ისიც კარგია, ხომ გახსოვ:

„სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა
სიკვდილი სახელოვანი“.

— მახსოვს და მესმის კიდეცა, რაზედაც მით-
ხარი ეგა. მაგრამ მაგისთანა ნაძრახი სიცოცხლე ნე-
ტავი მე მქონდეს, როგორიც შენა გაქვს.

მღვდელი ბავშვსავით წამოწითლდა. ის დალო-
ცვილი ვერ იფერებდა ქებასა.

— შენ მე ნუ გადმომწვდები ხოლმე, მითხრა
ღიმილითაც და მორცხობითაც: ხომ არ იცი, მე რა
კაცი ვარ?

— შე დალოცვილო, დავატანე ზედ: თუ მიგ-
ნება არა მაქვს, მაღლობა ღმერთს, ბრმა ხომ არა
ვარ, რომ არ დავინახო. ნაძრახი სიცოცხლეო!...

— მაშინ ნაძრახი იქნებოდა, თუ ჯერ არ არის,
ჩემო ძმაო! კაცი ირჩობა, ღვთის კერძო, შენსავით
შვილი ერთის მამა-ღმერთისა, შენ კი გულ-ხელ-და-

კრებილი დაჰყურებ, როცა იმის მორჩენა შეგიძლიან, სასახელოა? მერე ღმერთს რა პასუხს მისცემთ, ან შენ და ან დედა შენი, ღმერთს რას ეტყვი? არ გეტყვით: რად მოიკალით გული, რომელიც თქვენის მოძმის სიყვარულისათვის მომიცია თქვენთვის? რად დამალეთ და დაიშურეთ ღონე და შეძლება, რომელიც გაჭირვებულის მოძმის საშველად მიამიმადლებია? როცა, ჩემო ძმაო, ადამიანს პირს არიდებ, მითამ ქრისტე ღმერთისათვის მოგირიდებია პირი. იესომ ბძანა: განკითხვის დღეს გეტყვითო: მწყურვალ ვიყავ, არ მასვითო; მშიერი ვიყავ, არ მაჭამეთო; შიშველი ვიყავ, არ ჩამაცვითო; სნეული ვიყავ, არ მომიარეთო. როცა მეტყვიანო: უფალო! სადა გნახეთ, რომ არ გიშველეთო? მე ვეტყვიო: ყოველი გაჭირვებული კაცი, თქვენგან არ გაკითხული,—მე ვიყავიო. ესეა, ძმაო!... სხვა შენთვის და შენ სხვისთვის, აი გზა ცხოვრებისა, აი ხიდი ცხოვნებისა, აი გასაღები სამოთხისა!...

გზა გამიკაფა, მაგრამ ჟამმა მიმუხთლა და არ დამაცალა ზედ გამეწვლო!... მომიტანა კლდემ ქვეშა და, ხომ ჰხედავ, ისე ვქრები, როგორც ცეცხლი, როცა გარედამ ჰაერი არა შევლის!...

ტყუილად კი არ მითხრა, როცა ავთანდილის და შერმადინის ამბავი წავიკითხე და ატაცებულმა უნებლიეთ წამოვიძახე:

— ვენაცვალე შენს დამწერსა! აი ბატონ-ყმობა თუ იყოს—ამისთანა.

— მოგწონს? მკითხა მღვდელმა.

— აბა რა?

— მართალი ხარ! მიბძანა იმან ნაღვლიანად: უარესს ეგა სჯობია.

ამის შემდეგ რაღაც ფიქრმა წაიღო მისი გონება და გული; მე თვალი მომარიდა და ჭერს გაუშტერა. კარგა ხანი დაჩუმებული იყო, მერე კი თითქო უნებლიედ, თავისთავად უფრო დაღონებულიადა სთქვა:

— იმას კი არა შეედრება-რა, როცა ცა ქუდათა გაქვს და დედა-მიწა ქალამნადა.

მე მაშინ არ მესმოდა, რას ამბობს. უეცრად ჩემკენ მოატრიალა თვალი. როცა კარგა ხანი კიდევ მოიფიქრა, მითხრა:

— ერთი ეს მითხარ: ხელში ნაპატივები მიმინო უფრო კარგია, თუ ის მიმინო, რომელსაც გაჩენის დღიდან კაცის ხელი არ მოჰხვედრია.

— რასაკვირველია ის, რომელსაც ხელი არ მოჰხვედრია.

— რადა? ის ხომ უფრო გაპატივებულია?

— ვაი იმ პატივს!... ხან ფრთას აუკვრენ—არ გაფრინდესო, ხან ბოლოს—არ გაიქნივოსო, თვალებს კი ყოველთვის აუბმენ ხოლმე—არა დაინახოს-რაო.

— ყველას ეგრე უზმენ ხოლმე?

— მაშა? ამბობენ, თუ არ ეგრე, მიმინო არ გაიგეშება თურმე. კლანჭებზედაც ეყვნებიან თოკს გამოაბმენ, თუ ვინიცობაა ნავარდზედ გაიწიოს, — არ გაუშვან.

— თოკი თოკია, ეყვნები რაღადა აქვს?

— ხალისისათვის თუ უკეთებენ: ატოკდება, თუ გაფრინდება, ეყვნები ხმას აძლევენ.

— იქნება. მაგრამ, მგონია, ფრთების ფრიალი, როცა კი გაშლის ხოლმე და გაინავარდებს, იმ ეყვნების ხმას ერჩივნოს და წასახალისებლადაც ის ეყოს.

— აბა მაგას რაღა თქმა უნდა? რასაკვირველია, ურჩევნია.

— მეც ეგრე მგონია, ჩემო გაბრიელ... ახლა, რას აქნევენ მიმინოსა?

— შე დალოცვილო! ისე მკითხავ, თითქო არ იცოდეთ. მწყერს აჭერინებენ და თითონ კი სეირს უყურობენ.

— მერე?

— მერე რა! მწყერებს აბგაში ჩაიწყობენ და შინ წამოვლენ.

— მიმინოს?

— მიმინოს იმას გამოაწიწკინებენ, რაც კაცის საკმელად არ ვარგა.

— საწყალი!... თხის პატრონს არც თხის კუდიო... მერე მიმინო მადლობელია?

— არა მგონია. კიდევ რა! ბევრი მონადირეა,

თავის დღეში მუცელსაც არ გაუძღობს, კარგად ვერ მოეტყვებაო; ზოგმა კიდევ ეგ ხანდაზმობით იცის.

— მინამ სული არ ამოუვა, სულ ამ ყოფაშია მიმინო?

— არა. თუ მიმინომ შემოდგომამდინ გაუძლო მონადირესა და არ მოკვდა, თავის ნებაზედ გაუშვებენ ხოლმე.

— დახე, ყველას დრო სდომებია!...

— მაშ უდროოდ რა იქნება? მინამ მწყერია, ანადირებენ, როცა მოილევია, იმასაც აღდგომის დღე მოუვა ხოლმე.

— მაშ მინამ მწყრები ბუდობენ, მინამდინ მონადირეს ხელთა ჰყავს მიმინო?

— დიალ, გამეცინა მე: მინამ მწყრები ბუდობენ.

— მგონი, მწყრები მაშინ მოილევიათ, როცა სამალავი და საფარი აღარ არის მინდვრებში; სიმინდი რომ მოიჭრება, ყანები, ფეტვები რომ დაიშკებიან; ერთის სიტყვით, როცა ყოველ კაი კაცის ნამუშევარი შემოვა.

— დიალ, შემოდგომაზედ მწყერი ილევია, მაშინ მიმინოსაც თავის ნებაზედ გააფრენს ხოლმე მონადირე.

— დაილოცა ისევ შემოდგომის მადლიანობა!... ვისაც კი მადლი ჰქონია და სიკეთე, უმუშავნია, დაუთესნია, — სულ ყველაფერი მაშინ მომწითდება და მოიკრიფება! სახლი, კარი ღვთის წყალობით

აივსება ხოლმე... ქორწილებიც კი მაშინ იციან, ყველა მაშინ დაბინავდება, მიმინოც კი, მიმინოც!... კაი დრო არის! პური, ღვინო, ლხინი, ყველაფერია ბლომად. ყველა, დიდი თუ პატარა, მაძლარია მაშინ და მხიარული!... კაი დრო არის!... •ორი, სამი თთვეც,—და გაზაფხულიც ზედ მოვბმის ხოლმე, ის ლამაზი, მხიარული, თბილი გაზაფხული!... ღმერთო! მოსავალი მოდის და გულ-მარჯლად მოამკევენე ყოველ მუშაკსა!...

VII

ე იმ მღვდელზედ სიტყვა ძალიან გაგიგძელე, ბატონო, და ყბედობაში ნუ ჩამომართმევთ. ორიოდ ნათელი დღე მე იმასთან გამიტარებია, გონებისა და ადამიანობის თვალი,—ავად, თუ კარგად,—იმასთან ამიხილებია. ჩემის ბნელის ცხოვრების გზაზედ იმის მეტი ვარსკვლავი არ ამოსულა,—და ამ უპირო ქვეყანამ სხვა ნურა დამაყვედროს-რა, ამიტომ მიყვარს მე ამ მღვდელზედ ლაპარაკი, როცა კი ვლაპარაკობ ხოლმე. სული ისევ სულობს, როცა იმას ვახსენებ. დამიჯერეთ, რომ მე იმის ხსენებაზედ ამ ქვეყნად კიდევ მაღლი ღვთისა მწამს, კიდევ მგონია, რომ ეს ქვეყანა შესაფერია და ამ ქვეყანასთან ძაფი არ გამწყდომია. დალოცა ღმერთმა ის კაცად-კაცი!...

ბევრი რამ მოგახსენე იმ ღვთის კაცზედ, მაგრამ ნაასალიც ვერ გითხარი: იმისი გული და ამბავი ზღვა არის და მე უბედურმა კოვზით ზღვის ამოწურვა მოვინდომე. ყბედობაში ნუ ჩამომართმევ, შენი ჭირიმე. თუ მოგაწყინე თავი, ნუ გამკიცხავ და მაპატივე.

ხუთი წელიწადი გაგვითავდა ჩვენ, რაც ქალაქში ვიყავით. მეექვსე წელიწადი რომ დაიწყო, დიდი ბატონის სიკვდილის ამბავი მოგვივიდა. მაშინ დათიკო იქნებოდა ცხრამეტისა, თუ ოცის წლისა. მამის სიკვდილზედ პირველში ბევრი ინალვლა და, მგონი, იტირა კიდევ. ჩემსავით დაობლდა და ჩემსავით ნალველი მალე გადაიყარა. დიდხანს აღარ უფიქრნია: ფიცხლავ შინიდან ცხენები დაიბარა და სამუდამოდ შინ წამოსვლა დააპირა. მინამ ცხენები ჩამოგვივიდოდა, დათიკომ რუსული ტანისამოსი გაიძრო და ქართული ტანისამოსი ჩაიცვა. სულ გამოიცვალა ახალს ტანისამოსში. მშვენიერი შესახედავი ყმაწვილი კაცი დადგა.

არ გასულა ხუთი-ექვსი დღე დაბარების შემდეგ, რომ ცხენები ჩამოგვივიდნენ. მეორე დღეს უნდა ქალაქიდან გავსულიყავით. მე მღვდლის სანახავად წავედი.

— გაბრიელს გაუმარჯოს! შემომძახა მღვდელმა, როცა შევადე კარები და შევედი იმის პატარა ოთახში: ამბავი-ხაბარი, ჩემო გაბრიელ!

— დიდმა ბატონმა თქვენი ჭირი წაიღო, — მო-

ვახსენე მე: დათიკომ შინილამ ცხენები დაიბარა და ხვალ შინ წასვლას ვაპირებთ.

— მერე დათიკო სწავლას თავს ანებებს?

— თავს ანებებს.

მღვდელს ეს ამბავი ძრიელ ეწყინა. წამოდგა ტახტიდამ და თავის ოთახში წინა და უკან სიარული დაიწყო. პატარა ხანს უკან მითხრა:

— სწყუროდეს, წყალსა ვინ დაღვრის კაცო უშმაგო, ცნობილი, ჩემო გაბრიელ! საკვირველია, რომ მე ის ყმაწვილი ვერ მოვიკარე! .. ეხლა შინ იქნება?

— შინ გახლავს.

გადიცვა მაშინვე ანაფორა და წამოვიდა დათიკოსაკენ. მეც უკან გამოვყევ. დათიკოსთან მღვდელმა არ შემოიყოლია.

დათიკოსთან მღვდელმა კარგა ხანი დაჰყო. როცა გამოვიდა, მე წინ დავხვდი.

— ვერა გავაწყე-რა, — მიბჰანა მე მღვდელმა ნაღვლიანად: თავის სიტყვის კაცი ყოფილა. ღმერთმა სიკეთის შეძლება მისცეს.

დილაზედ ჩავალაგეთ ბარგი, დავამზადეთ ცხენები და, მინამ წავიდოდით, მღვდელთან გავიქეცი კურთხევის ჩამოსართმევად.

— მიდიხარ, მიდიხარ, გაბრიელ?! მითხრა მღვდელმა დაღონებითა.

— გაიხლებით. მაშ რა ვქნა? ვკითხე მე იმ რი-

გად, რომ, თუ ეთქო, ნუ წახვალო, — იქნება, არც კი წავსულიყავ.

— უნდა წახვიდე. სხვას ვერასა იქ: შენი ნება შენს ხელთ არ არის.

მე აღარა ვუთხარი-რა. მივედი, ლოცვა-კურთხევა ვთხოვე. იმან პირჯვარი გადამწერა და მიბძანა:

— მშვიდობით, ჩემო გაბრიელ! მართალი იყავ და სიმართლეს სდიე. გზა ყოველთვის კაცური გექნება. ესეც იცოდე: ვინც კარგსა საქმეს არ მისდევს, იგი თავისა მტერია. მშვიდობით.

მომეხვია მე, როგორც მამა შეილსა; დავკონეთ ერთმანეთი და გავიყარენით. ეჰ, ბატონო, ქვეყანა ძნელი შესაფერი ყოფილა!

ორ დღეს უკან ჩვენის სოფლის ბოლოში მივედით. მზე ჯერ ჩასული არ იყო და მთის წვერზედ ცეცხლივით ენთო. მე ჩვენს სოფელში მისვლა ძალიანაც არ მიმიხაროდა. მე იქ აღარავინა მყვანდა. მაგრამ ჩემის მიწა-წყლის სიომ რომ დამკრა, გული ამიტოკდა: ის მთა, ის ბარი, ის ტყე, ის მინდორველი რომ დავინახე, ავიღსე ლხენითა და სიამითა. ის, რაც გულში მაშინ დამიტრიალდა, არც სიხარულსა ჰგვანდა და არც ნალველსა, გულში რაღაც „მზიანი ჩრდილი“ იყო, თითქო ნალველი სიხარულში გაიშალაო და სიხარული — ნალველში. გული ოდნავ და მეტად ტკბილად მიცემდა. სმენად გარდამექცა გულის-ყური, ყველაფერი ჩემს გარსა თ თქო რაღაცას კარგსა და დიდი ხნის დავიწყებულს ამ-

ბავს მიაშობდა. იმ დროს რომ კაცს ჩემთვის ხმა გაეცა, მეწყინებოდა.

მე ხომ იმ ქვეყნისათვის ტიალ ოხერი ვიყავ და იმ ქვეყნისა კეთილი არა მახსოვდა-რა. მაგრამ მაინც კიდევ თავისი მიწა-წყალი დიდი რამ ყოფილა კაცისათვის. ვინც თავის მიწა-წყალს არ მოჰშორებია,—ეგ იმას ვერ უცნია. ჩემ და ქვეყნის შუა ხომ ეხლა ხიდი ჩატეხილია და, დღესა თუ ხვალე, სულაც გავშორდები, მაგრამ ღვთის მოწყალეზად ჩავთვლიდი, რომ მე ჩემის მიწა-წყლის კალთაში სული დამეღია. ვაი სადაური სადა ვკვდები!...

შინ რომ მივედი, დათიკომ მეორეს დღესვე დამიბარა და მითხრა:

— ჩემო გაბრიელ, მე შენს ანაბარასა ვარ. აი ეს სახლი, ეს კარი, საქონელი, მამულ-დედული შენთვის ჩამიბარებია. ღვთის მოწყალეზა გვაქვს, მეც მაცხოვრე და შენც იცხოვრე.

ეს რომ მითხრა, ერთი კარგი ხელი ტანისამოსი მაჩუქა. მე რომ ის ჩავიცვი, თავადისშვილში ვერ გამომარჩევდით.

ჩავიბარე ყოველიფერი, ყოველიფერი ხელში დავიჭირე და ღვთის შეწევნით საქმე ისე მოვიყვანე, რომ სახლიდამ ბეწვის ოდენაც არა იკარგებოდა-რა. მართალია, ჩემის ერთგულობის გამო ბევრს შევძულდი, ბევრი მოვიმდურე, ყმა თუ მოჯამაგირე, მაგრამ, ღმერთია მოწამე, უსამართლობა არავისათვის გამიწევია. ორ წელიწადში საქმე ისე მო-

ქყო, რომ დათიკო კაი ოჯახის-შვილად ჩაითვლებოდა იმ ახლო-მახლო თავადისშვილებში. ღვთის წინაშე უნდა სთქვას კაცმა, რომ დათიკოც პირშავად არ იყო ჩემთან, ტოლამხანაკად მინახავდა და ძალიან მადლობელი იყო ჩემი.

ყველაფერში კაი ყმაწვილი კაცი იყო: მშვენიერის სანახაობისა, გულ-უხვი, გულ-მარდი, გიჟ-მაჟი და ვაჟ-კაცი. თოფისა და იარაღის ხმარებაში იმ პირობაზედ იმას ორიც არა სჯობდა. ის რომ ყარაბაღულ ცხენზედ შეჯდებოდა, ყელ-მოღერებული, ალვის ხესავით, ადამიანს თვალი ზედ დარჩებოდა. ყველაფრით ძალიან ლამაზი და მოხდენილი იყო. მაგრამ ერთი ავი სენი სჭირდა,—და იმ სენმა ისე იმას არ ავნო, როგორც მე: ქალების მუსუსი იყო და ამისთანაებში ნამუს-გაქნილიცა. რაკი გულში ვისმე ქალის ფიქრს ჩაიდებდა, თავის გულის წადილისათვის არაფერს დაერიდებოდა, არაფერს არ ითაკილებდა, არაფერს და არავის დაზოგავდა: ყველაფერს და ყველას ხიდად გასდებდა დაუნდობლად და თითონ გაივლიდა. მე მგონია, ის უბედური თავის ნათესავსაც არ დაინდობდა მაგისთანაებში—ასეთი თავ-დაუჭერელი იყო, რაკი პირწყლიან გოგოს დაინახავდა. ბევრს გლეხის გოგოს მოუკლა იმან ნამუსი, ბევრს კაი ოჯახის-შვილს თავზედ ლაფი დაასხა. სხვაფრივ კი, ღმერთმა კაი მოგცეთ, კარგი ის იყო.

მე რომ ის არა მყვარებოდა, ცუდად დაფუძნებული იმ მოხდენილ მხარ-ბეჭს, რომ ამოდენა სირცხვილი აქამა ქვეყანასა!... მაშინ ჩემი ბედიც იქნება სხვა რიგად დატრიალებულიყო. მაგრამ რა მექნა? ის, სხვა ყველაფერში მაღლიანი ბაჭი, მე ჯად მიყვარდა. არ ვიმეტებდი, თორემ ადრევე იყო ჩემის ხელისაგან გასანიავებელი. ქვეყანა წამოტრიალდა აქამდისაც მიკვირს, რომ ამ მართლად მურტალს ქვეყანაზედ კაცი როგორ არ გამოჩნდა, რომ თოფი ეკრა და მიწასთან გაესწორებინა. შენ რაღას აკეთებდიო, იქნება იფიქროთ ჩემზედ. რას ვაკეთებდი? ევა მკითხე და გამკიცხე კიდევ. გული მეც მემღვრებოდა, მაგრამ ჩემი გაუბედავობა, თუ იმისი სიყვარული ჩემს გულს იმორჩილებდა იმ დრომდინ, მინამ მე და ის ერთს გზაზედ ერთმანეთს არ გადავეხარიხენით, ის მე არ ჩამომეცალა და არ ამიქცია გზა. მეც არ შევეპუე.

ჩვენის სოფლის ბოლოს ერთი კაი ოჯახის შვილი იდგა, ჩვენის ბატონის ყმა. პეპია ერქვა სახელად. კეთილი საღმე კაცი იყო, ხან-შესული, დროული, გლეხ-კაცობაში სახელიანი და პატივცემული.

იმას, შენი ჭირიმე, იქნება მარტო ჩემს საუბედუროდ, ერთი ახირებული მაღლიანი, ჯერიანივით ლამაზი გოგო ჰყვანდა. ის იყო პეპიას სული და გული და იმის მეტიც აღარავინ შერჩენოდა ახლად დაქვრივებულს პეპიას. ბევრმა კარგად აშენებულმა გლეხმა სთხოვა ქალი, მაგრამ არავის მიათხოვა, თი-

თქო სხვისათვის არ ემეტებოდა ის ობოლი მარგალიტი. გოგო იყო, შენი ჭირიმე, რომ თვალი ზედ დაგრჩებოდა: თეთრ-წითური, შავ-თვალ-წარბა, ტან-წვრილი და მალალი. ბევრი თავადისშვილის ქალი ინატრებდა იმის ჯეირანივით მოღერებულ ყელსა, იმის გიშრის თვალსა, იმის გიშრის თმასა, ლერწამს ტანსა!... მარილიანი რამ იყო ჩემ საუბედუროდ.

აკი გამიწყრა ჩემი გამჩენი და პეპიას ქალს თვალი სადღაც მოვკარი. თვალის მოკვრა და გულში სიყვარულის ცეცხლის ჩავარდნა — ჩემთვის ერთი იყო. როგორც თოფის წამალი ნაპერწკლისაგან, ისე აფეთქდი სიყვარულისა და ნატვრისაგან.

რალა გაგიგრძელოთ, თურმე ნუ იტყვი, — იმ გოგოსაც ჩემი ფიქრი მისცემოდა. ეხლა რალა ვარ, შენი ჭირიმე! მაშინ ოცის, თუ ოცდა ერთის წლის გათამამებულ ბიჭსა ადამიანობა მეტყობოდა. კვებნით არ ვიტყვი — ჩემს ტოლს ბიჭებში ნაბოლოვარი არ ვიყავ და თვალად-ტანადაც არაფერი მიჭირდა.

ერთხელ კალოზედ კევრზედ იდგა და, მე რომ ამოვუარე, ჩუმ-ჩუმად შემომცინა. როგორც კოკორი მზისგან, გული ისე გადამეშალა და ამიყვავდა; ამოვიდა მზე, გამინათლდა ქვეყანა. ამიცქანცქალდა ობოლი გული, ამიცქანცქალდა ისე, რომ ამოდენა კაცი მოვიყარე და ისე აღარ ამცქანცქალებია. ეჰ, პირმქუშო წუთის-სოფელო, ისიც ხომ მომიშალე!...

შუადღე იყო, ვენახიდან მოვდიოდი და, ორლობეში რომ შემოვდი, ჩემს მზეს ორლობის თავში

თვალი შევასწარ: თურმე მამისათვის კალოზედ ჯერი მიჰქონდა. გულმა ცემა ერთს წუთს შესწყვიტა, დამეცა ბურანი, თვალი დამიბნელდა, — და ეს ამოდენა ვაჟი-კაცი წავბარბაცდი და წავაწყდი ღობეს. მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მე მოვიკრიბე ღონე და გონზედ მოვედი. ეს რაც დამემართა, ერთის წუთის საქმე იყო. იმანაც მე თვალი მომკრა; შეკრთა, როგორც მშველი მონადირესაგან, და უცებ უკან გატრიალდა. მე ბევრი აღარ მიფიქრია: ვისხლიტე ფეხი და გამოვუდეგ. ისე ფეხ-აკრებით ჩქარა მიდიოდა, თითქო უკან მტერი ეგულებაო. დავეწიე კაკლებქვეშ გამინდვრებულზედ და მივაძახე:

— ქალო! რა მიგარბევინებს? მგელი ხომ არა ვარ, ბიჭი ვარ, ადამიანი.

იმან ხმა არ გამცა და არც შემომხედა. თავ-მოძწონე ბიჭი ვიყავ და გული ყელში მამებჯინა. ვიშვირე ფეხი და ორ გადახტომაზედ წინ მოვექექე.

— ნუ გარბი, შენი კვნესა მე! — ვუთხარი მე და გამოვუწივე ყელი: შენ ხელთ მომიცია ჩემი საბელი ყელისა.

იმან წარბი შეიკრა და ისე მრისხანედ და მწყრალოდ შემომხედა, რომ თვალს თვალი ვერ გავუსწორე. მე შევეკრთი, მე ვაჟი-კაცი შევუშინდი იმ პატარა, უღონო გოგოსა!... ძლიერი ყოფილა უძალოდაც ადამიანის შვილი!...

— გზა!... მითხრა ამაყად და ბძანებითა: მამა მყავს და ნამუსი მაქვს.

— ღმერთმან ნურც ერთსა და ნურც მეორეს ნუ მოგაშოროს, — ვუბასუხე მე გულ-მართლად, მაგრამ იმედ-გადაწყვეტილად: მე სამტროდ არა ვარ მოსული, ღმერთო, ხომ შენ იცი! ჩემი გული და წადილი ისეთი წმინდაა, კელაპტრად ხატს აენტება. მე მარტო ის მინდოდა, რომ ჩემი ობოლი თავი შენთა ფეხთ-ქვეშ გზად გამეშალა. არ ინდომე?! ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, ლამაზო ქალო, და მე თუნდა შენის ჭირის სანაცვლოდ ვიყო. გზაო, მიბძანე შენ — დამითმია გზა!... გზა მშვიდობისა!... ლხინი შენ და ჭირი მე.

ვთქვი ეს თუ არა, ჩამოვეცალე. იმან ფეხი წინ არ წადგა და ერთხელ კიდევ თვალი გადმომაღლო. წყრომა აღარ სჩანდა იმის ტბა-თვალში. სიხარულის სიომ გადამირბინა გულზედ, ბედმან ჩემკენ მოიხედა. კიდევ გული მომეცა და გახალისებულმა ვუთხარი:

— ქალო! რად მიკარგავ გზა და კვალსა? რისა გეშინიან, რომ ვერხევივითა თრთი? ცა რისხვით თავზედ დამეჩქეს, ფეხ-ქვეშ დედა-მიწა გამერღვეს, თუ გაბრიელმა შენზედ ავი ფიქრი გულს გაიტაროს!...

— დამეხსენ!... მითხრა იმან იმგვარად, რომ, ვისაც მართლად დახსნა უნდა, ისე, იმ რიგად არ იტყოდა.

— არ დაგეხსნები, მინამ ჩემის გულის წადილს არ შეიტყობ. ნუ ფთხი უგუნურ მტრედივითა. შე-

ნი სიყვარული გულს ჩამივარდა: მე ქმარი და შენ ცოლი, ჩემო მარგალიტო! ოღონდ ჩემი გულის პასუხი კი მითხარ და ჩემი ობოლი თავი მოკვდეს, თუ რომ გაბრიელმა შენ რამ გაწყენინოს.

იმან პასუხი არ მამცა. მეც აღარ მოვეშვი.

— თავი მამიკვდეს, თამრო,—დავიწყე მე ხელაზლად: თავი მამიკვდეს, თუ შენის მეტი ცოლი მე მოვინდომო. ხმა ამოიღე, შენი კენესა მე, შენი!... ერთი ობოლი ბიჭი ვარ, რასაცა მხედავ, ესა ვარ. ნუ დამაწყევლინებ ჩემის გაჩენის დღესა, ნუ დამლუპავ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!... მე ქმარი და შენ ცოლი!... მითხარი რამე, შენი ჭირიმე, თორემ ლამის ლოდინში სული შენთა ფეხთა ქვეშ გამიფთხეს.

ხმა არ გამცა.

— თამრო! შემომხედე, ამ ერთმა ლოდინის წუთმა რა რიგად დამადნო. გამაგონე შენი სირინოზი ხმა. სულ-განაბული, გულ-კვდომითა გიკდებ ყურს და ველი პასუხს. მითხარ!... მითხარ, გინდივარ თუ არა და შენს გამჩენს დაავალე! თუ არ გინდივარ, თქმა ნუ გიჭირს!... ნუ გებრალეები! .. ერთი ობოლი ბიჭი ვარ, მაგრამ შენის პირისაგან თქმულს ღვთის რისხვასაც ავიტან, არამც თუ უბედო ბედის წყრომასა. ნუ დამადნე ლოდინითა, ხმა გამე, ხმა!...

ეს რომ ვუთხარი, ხელი მკლავში ჩავავლე. ხელი რომ იმის ტანს მოხვდა, ერთმა რაღაც ელვამ

ტვინიდან გულამდე უცბად გამიბრინა, ჟრჟოლამ ძარღვებში დამიარა. ის შეტოკდა, მაგრამ არ ინდომა თავის მკლავისა ჩემი ხელიდან გამოცლა. არამც თუ მიწყინა, გამიღიმილა კიდევ. იმისი მარგალიტი კბილები, ლარივით გამწკრივებულ ორ ლალ ტუჩებ შუა, ცის სარტყელად მეჩვენა. გული სიხარულით ამევსო. ვაი რა დღე იყო და რა რიგად დამიღამა წუთის-სოფელმა!...

— გამიშვი, ადამიანო! — მითხრა ღიმილითა: ცუდად ნუ გადამკიდებიხარ, ქვეყანა დადის, სირცხვილია.

— სირცხვილი იმას, ვინც საძრახისი ინდომოს. არ გაგიშვებ. რომ გაგიშო, ჩემი სულიც თან უნდა გაგაყოლო. რასაც მე გემუდარები, იმის პასუხი მითხარ და ინაცვალე ჩემი თავი კიდევ!...

— რა გითხრა, ადამიანო?

— ან ჰო და ან არა და მომკალ კიდევ!...

— შენს სიკვდილს კიდევ ჰოს თქმა მირჩევნია, შე უბრალოდ იმედ-გადაწყვეტილო!

წამოიძახა იმან უეცრად და მკვდარი გამაცოცხლა. სთქვა იმან ეს თუ არა, გამისხლტა ხელიდან და როგორც ნიავი თვალიდან წამივიდა. გამიფრინდა ჩემი ნოეს მტრედი, მწვანე შტო კი ხელთ დამიგდო; გამიფრინდა და თვალი ჩემი მიეკვრა იმ ორლობეს, რომელსაც ის ბოლოს შეუბრუნდა და მიეფარა.

ღმერთმა უშველოს!... ადამიანს ხანგრძლივ რომ

შეხვდეს ამ წუთის-სოფელში იმისთანა დრო, ეს წუთის-სოფელი სამოთხე იქნებოდა. მაგრამ წუთის-სოფელი იმიტომა ჰრქმევია, რომ ყველაფერი წუთობითა სცოდნია უბედურობის მეტი. ის-ის იყო ჩემს ბედს იმის ოდენი სიხარული ველარსად დავსტყუე. წავიდა იგიცა, ვითა სიზმარი ღამისა, წავიდა და იმის ნაცვლად, რასაცა მხედავთ, ის მომეცა... იმ სიხარულის ხატი ეხლა შიგ გულში უქმადლა მიკი-ღია. დამაწაფა სოფელმა უკვდავების წყაროსა და ბოლოს შხამად ამომადინა. ტყუილად კი არ არის ნათქვამი:

„მიმდომნი საწუთროსანი
მისთა ნივთთაგან რჩებიან,
იშვებენ, მაგრამ უმუხთლოდ
ბოლოს არ მოურჩებიან“.

ეჰ, მოგაწყინე თავი ამდენის ჩივილითა, შენი ჭირიმე, მაგრამ რა ვქნა? ჭირთა თქმა — ლხინიაო.

VIII

როხელ, კვირა დღე იყო, დათიკო წირვაზედ წავიდა და იქილამ ვილასაც სადილად მიეწვია. მეც ავიღე თავი, პეპიას ბალჩას ავუარე. გადავიხედე, კაკლის ჩრდილ-ქვეშ თამრო დავინახე, მწვანე ბალახზედ წამოწოლილი. ვიშვირე ფეხი და გადავხტი ღობეზედ. ის ცოტად შეკრთა და, რომ დამი-

ნახა მე ვარ, დაშოშმინდა. მე და ის დიდი ხანია
ეგრე ჩუმად ვინახულებდით ხოლმე ერთმანეთსა, მა-
გრამ, ღმერთია მოწამე, კოცნასაც ვერ ვუბედავდი.

— შენა ხარ? მკითხა იმან, როცა მიველ და წა-
მოვუწეე წინა.

— მე ვარ, შენი კვნესამე! რადა ხარ ეგრე მო-
წყენილი, ჩემო სიკეთევ? ვკითხე მე, რადგანაც ნა-
ღვლიანობა შევატყე.

— დღეს ავი დღე გამითენდა.

— რადა? ვაი იმას, ვინც ავი შენთვის მოინ-
დომოს. რადა ნაღვლობ?

— არის მიზეზი.

— მაინც?...

— დღეს მამა-ჩემი ავ-გუნებაზედ მოვიდა საყდრი-
დგან და იმიტომ.

— შენ დღეს საყდარში იყავ?...

წამოვარდი ფეხზედ და ისე აჩქარებით ვკითხე,
რომ თამრო გაოცდა.

— ვიყავ, მითხრა იმან.—რაზედ აჰფეთქდი?

— ბატონი იქ იყო?

— იქ იყო. ღერეფენში იდგა, როცა მე წინ
გამოვუარე.

— შენ წინ გამოუარე?!..

გავაგრძელე სიტყვა და დავაკრაქუნე კბილები.
როგორც ტყვია-ნაკრავი, ისე გაფითრებული მკვდარ-
სავით იმის წინ გავშეშდი. დიდხანს, დიდხანს ხმა
ამოუღებელივ ჩავყურებდი იმის ორმოსავით ჩაღრმა-

ვებულ შავ თვალებსა. ისიც გაკვირვებული შემომცქეროდა. ხმა აღარ გამოცია. გამწყრალსავით გულნატკენი ისევ იმ ღობეზედ გადმოვხტი და წამოვედი შინ, რომ შემეტყო რამე...

მაშინვე მიუხვდი პეპიას ნალველსა. იმ კვირა დღეს დათიკოს დაენახა საყდარში თამრო და პეპიასათვის ეკითხნა:

— ეგ გოგო ვისია?

პეპიას ფერი შესცვლია თურმე და თრთოლით უპასუხნია: ჩემი გახლავთო.

— კაი საპროშტავი ყოფილა!... ეთქო იმ დაუნდობელს ადამიანის შვილსა.

მომკვდარიყო საწყალი პეპია, რომ გაიგო, რომ იმისი ქალი ბატონს მოეწონა. კარგად იცოდა, რაც იყო ბატონის მოწონება და რასაც მოასწავებდა. მე რომ ეს შევიტყე, შევფიცე ღმერთსა, რომ მე მოვკვდები და იმას კი არავის წავაქეღვინებ-მეთქი.

იქნება არ დამიჯეროთ, მაგრამ ჯოჯოხეთს მიეცეს ჩემი სული, თუ იმ კვირა ღამეს ჩემი მღვდელი სიზმარში არ მომჩვენებოდა. ის დაღონებული იდგა ჩემ წინა და რასაც დავეკითხებოდი, პასუხად სულ ამას მეტყოდა ხოლმე:

„ხამს მოყვარე მოყვრისათვის

თავი ჭირსა არ დამრიდად,

გული მისცეს გულისათვის,

სიყვარული—გზად და ხიდად.

ბოლოს, მე მითამ მუხლებზედ მოვეხვიე, ცრემ-

ლით და ტირილით შევჩივლე ჩემი ამბავი და ვუთხარ: მიბრძანე, საით რას გავხდე? იმან არა მითხრა-რა და წავიდა. რომ გადიოდა გარედ, შემომხედა მე და მაშინ კი მითხრა: რასაცა გასცემ შენია, რაც არა—დაკარგულია.

დამიჯერებთ ამას, თუ არა—თქვენ იცით. მინდა კი, რომ დამიჯეროთ, იმიტომ, რომ მართალია. აღსარებასავით ამ ამბავს გაიმბობთ და ტყუილს არვიტყვი.

მეორე დღე რომ ჩემთვის არ გათენებულიყო, ისა სჯობდა. ისეთი გულ-მოწყვეტილი და აღრინებული ვიყავ, რომ არ ვიცოდი, რა მექნა. მე არავის არ შევატყობინე, რაც ვიცოდი. მე ჩემს ბედს გავუჩუმდი, მაგრამ ორივე თვალი კი გავაფაციცეთვალ-ყური ვადევნო, ვთქვი ჩემს გულში ბოლოს: იქნება ისე არა სწვიმდეს, როგორცა ჰქუხს-მეთქი. ხანდისხან ერთი საშინელი ტკივილი გულის ფიცრის ტეხას დამიწყებდა ხოლმე. ვაი თუ თამრომ... მაგრამ არა, მალე გადავიგდებდი ხოლმე გულიდამ ამ ფიქრსა.

ამ ყოფაში ვიყავ და ჯერ არსაიდამ ავი არა ისმოდა-რა. ერთხელ მე ბიჭებში ვიყავ და ბატონის ხმა მოგვესმა, გიტოს ეძახოდა. ღამე იყო, ძილის პირი მოახლოვებული იყო. გიტო გახლდათ დათიკოს ღნამუსობის ავან-ჩავანი. გიტო რომ წავიდა, მეც იმის გაუგებრად თან ავედევნე, ჩუმ-ჩუმად შევიპარე ერთს ბნელს ოთახში, რომლის კარიც დათიკოს ოთახში გადიოდა. დათიკოს ოთახში სანთელი ენთო. მე კა-

რებთან სულ-განაბული ავიტუზე და ყური, როგორც ლურსმითა, კარებზედ მივაკარ. გიტოს ზურგი ჩემკენა ჰქონდა შემოქცეული და ისე იდგა, დათიკო კი წინა და უკან დადიოდა ოთახში. ბოლოს დათიკო გაუსწორდა გიტოს, შედგა და ჰკითხა:

— პეპიას სახლი იცი?

— თუ მიბძანებ, გიახლები, — უპასუხა გიტომ.

— გინახავს იმის გოგო?

— როგორ არა, შენი ჭირიმე! აბა გოგო ის არის აი! იმის ბადალი დუნიაზედ არ იქნება.

— მაშ თუ აგრეა. შენ იცი და შენმა ბიჭობამ.

— ჩემი კასერი გახლდეთ. შერე გასათხოვარიც არის!...

— თუ კაი ჩოხა გინდა, თუ არა და კატასავით სარზედ ჩამოგარჩობ.

— ბატონი ბძანდები, ადვილია. მარტო ეს არის ძნელი, რომ იმ გოგოს საყვარელი ჰყავს და ცოლ-ქრმოზაც ნათქვამი აქვს. მაგრამ, რაც უნდა იყოს, დედა-კაცია: ერთი ჩაქსულა კაბა და მისი ჯანი.

— ნამუს-წართმეული ხომ არ არის ჯერ?

— უცოდველია. როგორც გვერითი.

— ვინ არის იმის საყვარელი?

— ჩვენი გაბრო.

— გაბრო?!... გააგრძელა დათიკომ სიტყვა და ჩაჩუმდა.

მე სმენად გადვიქეც, ვსთქვი, რომ ან აი ეხლა, ან ცოტა ხნის შემდეგ დათიკო იტყვის, თავი და-

მინებებიაო, გიტო, ნულარ გაირჯებიაო. მაგრამ მიმტყუვნა იმედმა და დათიკოს კაი კაცობამ იმოღენა სიკეთე ვერ შესძლო. მოუბრუნდა გიტოს და გულდადინჯებულად, თითქო კაი საქმეს შვრებო, უთხრა:

— მეწყინა, ეგ რომ მითხარი, მაგრამ არა უშავსრა. შენ, რაც გითხარ, ისა ჰქენი, მე და გაბრო მოვრიგდებით.

რა წამსაც ეს გავიგონე, გაბოროტებული გამოვტრიალდი და მოვშორდი იმ ცოდვის შვილებსა. რა ილაპარაკეს მასუკან, არ ვიცი. ეს კი ვიცი, რომ მე და დათიკოს შუა ხიდი მაშინ ჩატყდა და მეც გულში ერთი ძარღვი ჩამწყდა. მოვრიგდებითო!... ვაი შენს გაბრიელსა, რა ცუდად უცენიხარ!..

საქმის დაგვიანება აღარ ევარგებოდა, უნდა მეხერხნა რამე, რომ საწყალი გოგო მახეში არ გაბეულიყო. მაშინვე გავიზრახე, რომ პეპიასთან წავიდე და ყველაფერი შევატყობინო. გლეხის ვახშ მობა დიად გადასულიყო, როცა მე პეპიას სახლთან მივედი. კაშკაში მთვარე იდგა და ასეთი მთვარის შუქი იყო მოფენილი ამ ცოდვილს ქვეყნაზედ, რომ თითქო ეს ქვეყანა სიწმინდით არი განათლებულიო. მე პეპიას შევასწარ თვალი სახლის დერეფანში. ის საწყალი დაჩოქილიყო და ჰლოცულობდა. მე ფეხაკრებით მივეპარე და აქედ ბოძს ავეტუზე. კარგა ხანს ბუტბუტებდა და გულში ხელს იცემდა ის უბედური მამა, ბოლოს, თითქო თავი დაივიწყაო, გულამომჯდარმა მალლა ხმით შეჰბლავლა უფალსა: შენ-

თვის მომხიბარებია ჩემი უცოდველი თამრო!... ნუ გაუმრუდებ გზას!... ღმერთო, მფარველო მართლისა, ნუ დამანახვებ ჩემის შვილის მიწასთან გასწორებას!...

ადგა ის საცოდავი ადამიანის შვილი, ხელი თვალებზედ მოისო, თითქო ცრემლს იწმენდსო, ერთი კიდევ ჩაიკრა გულში ხელი და გაიმართა სახლში შესასვლელად. მაშინ მივაძახე:

— პეპიას გაუმარჯოს!

— ვინა ხარ? თუ ავი სული არა ხარ, ამ დროს აქ რა ხელი გაქვს? გამიწყრა პეპია.

— ავ-სულობას ნუ მწამობ. მე შენთან მოსალაპარაკებელი მაქვს, ვუთხარი მე პირდაპირ.

— ვინ ხარ? ვინ?

— შენი კეთილის-მყოფი, გაბრიელი ვარ.

პეპიას ელდა ეცა. ალბად ბატონისაგან მოგზავნილი ვეგონე გოგოს თაობაზედა. ამიტომაც მწყურალად და გაჯავრებით მითხრა:

— მე შენთან საქმე არა მაქვს-რა. თუ შენ კაცი იყო, მზეს არ დაემალეოდი. ამ დროს ძაღლსაც კი სძინავს!...

მითხრა ეს და გაიწია შინ შესასვლელად. მე ხელი მოვკიდე და შევაყენე.

— არ გეყურება, შე უბედურის დღისავ, რომ მძიმე საქმე მაქვს-მეთქი!...- ვუთხარი მე.

— შენის ბატონის პატრონს რა საქმე უნდა გქონდეს, თუ არ სულის წასაწყმედი. რა გინდათ, შვილო, ჩემგან? როგორ არ გებრალეებით ბებერი, უღო.

ნო, უპატრონო კაცი? თქვენში ღმერთი არ არის?...

— ღმერთიც არის და ღვთისაგან ჩაგონებული სიკეთეცა...

— კარგი, კარგი!—გამაწყვეტინა სიტყვა: კარგი! ვიცი, რა მადლიც ტრიალებს თქვენ გულში, ვიცი!...

— ეს გული დამიწდეს, თუ შენი ღალიტი შიგ იდოს,—მოვუჭერ მე სიტყვა თამამად და გაბედვით.

— თუ ღმერთი გწამს, მე მამშორდი. ბევრი გველი მინახავს — ჯერ გულში ჩასძვრენოდეს და მერე კ. დაეშხამოს. შენის გამჩენის გულისათვის, მამშორდი, ნუ შემამთხვევ ცოდვას. აი ხომ ჰხედავ უილაჯო ვარ. ჩემი პირდაპირ მორევნა დიად აღვილია, მაგრამ მოტყუება კი ძნელია. დაანებე თავი მაგ გატკობილის ენით ჩემს ცდუნებასა, ჩემს საცოდაობაში მევე ნუ შემარევენებ ხელს. მე რაღა ცდუნება მინდა? თქვენ რაღა ოსტატობა გინდათ? მე რა შემძლიან თქვენთან, ქვეყანა თქვენკენ არის. პირდაპირ მოდით და მოწამლული ისარი მკარით გულში. რაღა ეშმაკობა გინდათ? რაც გინდათ, ისა ჰქენით. მე ღმერთს მივანდე ჩემი გულის წყურვილი, იმას გაეცით პასუხი!...

საბრალოს გული ამოუჯდა და ტირილი დაიწყო. მეც მეტკინა გული: იმის საცოდაობამ დამწვა.

— იმედ-დაკარგულო, უბედურო კაცო!—ვუთხარი მე გულთბილად და გულნატკენად: ღმერთი ხომ ჰხედავს, მე მოვსულვარ იმისათვის, რომ შენთვის ჩემი თავი დავდო, რად მწამობ ავ-კაცობასა?

რად არ მენდობი? მე ხომ შენთვის ცუდი არა მიქნია რა! ვაი შენ, ჩემო თავო, ცილის ნუ მწამებ უმიზნოდ. მაშ შენ გაბრიელი ვერ გიცვნი? ადრე და მალე აიგავოს მტვერსავით ეს ობოლი თავი, თუ ადამიანის ღალატი როდისმე გულში გამტარებოდეს. ვაი შენ, ჩემო თავო! რად მირცხვენ ყმაწვილ ბიჭობას? სამაგისო რა მიქნია, რა? სულს ნუ წაიწყმედ ცილის წამებითა, ნუ!... იმ ღვთის გულისათვის, რომელსაც შენ წელან ევედრებოდი, მომენდე მე და მაშინ ჰნახავ, რაც კაცი ვარ. იმ ღვთის წინ გაძლევ ფიცს, რომ მე შენის სიკეთისათვის ვარ აქ მოსული. დამიჯერებ, კარგია, არა და,—მე მაინც ჩემს თავს შენთვის არ დავზოგავ!

ჩემმა სიტყვებმა იმას გული ჩემკენ მოუბრუნეს. მერე რა რიგად? წამავლო ხელი, მომეხვია და ჩემს მკერდზედ ზედ-დაკდომით ქვითინი დაიწყო.

— შენს ღმერთს აპატივე, შენს ღმერთს!... ჰბლავოდა საცოდავად პეპია: ღმერთი ხომ მოწამეა, შენგან ავი არა გამიგია-რა. მაგრამ რა ვქნა? რა ვქნა მე უბედურის დღისამ? შვილი მელუპება, შვილი!... ჩემი სისხლი, ჩემი ხორცი!... ერთად ერთი შვილი ცოცხალი მემარხება!... გესმის ეს, ჩემო გაბრიელ! შვილს ვკარგავ, შვილს, მოდი და უნდო ნუ ვიქნები! შემინდე! შენს ღმერთს აპატივე, თუ გაწყინა რამე ბებერმა, ჭკვა-დაკარგულმა, უბედურმა მამამ. რა ვქნა? ჩემი შვილია, ჩემი გულ-ღვიძლია, ჩემო გაბრიელ! ვის მივენდო, ვის, ამ ცოდვით სავ-

სე ადამიანის შვილებში? ძმას არ ვენდობი, ძმას შავ საქმეში, ღმერთო, ხომ შენ იცი. მაგრამ მაცდუნებ, თუ არ მაცდუნებ, შენ კი უნდა მოგენდო. აჰა ჩემი საბელი ყელისა!... შენ იცი!... გინდა გველივით გამსრისე, გინდა დამიხსენ წაწყმედისაგან! შენ იცი და შენმა ყმაწვილ-კაცობის მადლიანობამა. მე არა შემოძლიან-რა, ხომ ჰხედავ! შემოიბრალე და ნუ დამანახვებ ჩემის თამროს უნამუსობას!... შენის ხელით დაეც დანა და დაგვიხსენ მამა-შვილნი ცოდვისაგან. მე ცოცხალი დამმარხე, მიწა მომაყარე და მაგას კი ნუ მიზამ, რომ ჩემი თამრო... ვაიმე, შვილო!...

აქ მეტის გულის ამოჯდომისაგან საწყალს ხმა ჩაუწყდა, სიტყვა შეაკრა და ენა დაება. ღმერთო! რამდენი ამისთანა ცრემლი იღვრება ამ შენგან გაჩენილ დედა-მიწის ზურგზედ, მაგრამ სიკვამლე ადამიანისა აქამდის არ ჩაირეცხა. დიდება შენს მოთმინებასა!

მეც ამიყოლია იმისმა სევდამ და გულის ტკივილმა. რომ არ შემრცხვენოდა, მეც ვიტირებდი. ისე წელ-მოწყვეტილი, ისე გამშრალი ვიდევ იმის წინ, რომ ვერც ნუგეში ვეცი, ვერც იმედი მოვუმატე. ენა მე აღარ მიჯერებდა და გონება. ვიდევ იქ სულელისავით იმის წინ. მაგრამ ბოლოს კი, რომ ვნახე, რომ გული ველარ დაიმორჩილა და სევდამ დაიბრიყვა, — ვუთხარი:

— გული დაიმშვიდე, კაცი ხარ, რომ სხვა არა იყოს-რა. ნუ გეშინიან, ისე არა სწვიმს, როგორცა ჰქუხს. ღმერთი მოწყალეა, ყველანი კარგად ვიქნებით.

— ჰო, შენი ჭირიმე, გაბრიელ! მიპასუხა იმან: ეგრე, გეთაყვანე! შენს ხელში ვარ, შვილო, შენ გეთაყვანოს ჩემი თავი. მართლა და ღმერთი მოწყალეა. ადრე და მალე რად ვითხელებ ჭკვასა და გონებას! იმისთანა რა მიქნია, რომ ღმერთმა ჩვენ-ზედ ხელი აიღოს. აი გეთაყვა, ცრემლს მოვიწმენდ და დავდინჯდები, ოღონდ მიშველე რამე, შენი კვნესამე, შენი!

მე კიდევ ველარა მოვახერხე-რა სათქმელად და გაეჩუმდი, ბოლოს მაინც კიდევ იმან დაიწყო:

— იცი რა, ჩემო გაბრიელ! მე წავალ, ბატონს ფეხ-ქვეშ ჩავუვარდები, ენით ავულოკავ ფეხის ნატერფალს, გადვუკოცნი მუხლებს, — იქნება ღმერთი შემეწიოს და როგორმე თავი შევაბრალო. ისიც კაცია, ჩემის სიბრალულით და საცოდავობით მოლბება.

— შენ ბატონს კარგა ვერ იცნობ.

— მა რა ვქნა? შემომბლავლა საცოდავად, თითქო ყველაფერზე იმედი გადუწყდაო.

— ეგ საქმე მე დამაცალე. შენი დახმარება მართო იმისთვის მინდა, რომ თვალ-ყური გეჭიროს, ნამეტნავად გიტოს გაუფრთხილდი, ის ძალლი კაცია:

როგორც მორიელი, ისე შემოგეპარება და დაგსუნ-
თქავს. დანარჩენი მე ვიცი.

— ეგრე, შენი ჭირიმე, ეგრე! ღმერთი იყოს
შენი გადამხდელი.

კიდევ ერთმანეთს გავუჩუმდით. პეპიამ ჩაღუნა
თავი და რაღაც ფიქრებს გადგვიდა. მეც ჩემი ღარ-
დი მედო გულში და იმ დარღმა გამიყოლია. კარგა
ხანი ვიყავით ჩაჩუმებულნი, მაგრამ ხან ის შემომხე-
დავდა მე, ხან მე იმას შევხედავდი და არაფერს კი
ერთმანეთს არ ვეუბნებოდით. ვატყობდი, რომ რი-
ლატის თქმა უნდოდა და თითქო ვერ ახერხებსო.
მეც მინდოდა ერთის რასმის თქმა, მაგრამ ვერა
ვბედავდი, ცუდად არ ჩამომართოს-მეთქი. ჩემი და
თამროს ცოლქმრობის პირობისა პეპიამ ჯერ არა
იცოდა-რა.

— გაბრიელ! მითხრა ბოლოს პეპიამ: მე ერთი
ქალიღა შემარჩინა ბედმა და იმის მეტი მე არავინ
არ მივის ამ ტრიალ ქვეყანაზედ. მოდი, ის ცოლი
და შენ ქმარი და მეც მამა თქვენნი. ჰა, რას იტყვი
შენ?

მე ჩემს ყურებს არ დავუჯერე ეს უეცარი ჩე-
მის ნატვრის ასრულება და ჩემის დარღის მოკვეთა.
იმ ნაირმა სიხარულმა დამიჭირა გული და გო-
ნება, რომ გაშტერებით ყურება დავუწყე და მე სუ-
ლელმა ვერა ვუთხარი-რა პასუხად.

— რას გამიჩუმდი? დამასწრო ხელახლად პეპიამ:

თუ არ გინდა, სთქვი: მე მაგიტ გულის არ მატკენ. ცოლქმრობა ნებითია.

— არ მინდაო?! რას ამბობ, ადამიანო? ჩემი ნატვრა ეგ იყო! ვენაცვალე ჩემს ილბალს! ნატვრა თუ ასრულდეს, მაგეთი! ეჰ, დალახვრა ღმერთმა, ვერ მომიხერხებია! .. პირდაპირ გეტყვი: ცოლქმრობა ერთმანეთისათვის ნათქვამიცა გვაქვს. ეხლა რაკი შენი ნებაც არის, ჩემს ბედს ძალლიც არ დაჰყევს. გიშველოს ღმერთმა შენც და ამ ქვეყანასაც, რომ ნატვრა ცარიელ ნატვრად არა რჩება ცის ქვეშა.

ჩვენი ცოლ-ქმრობის ნათქვამობა რომ შეიტყო, რაღაც ნალველმა გადუბრინა გაფითრებულ სახეზედა. ხმა არ გამცა. მე შევატყე, რომ კიდეც ავ ფიქრს გადაეკიდა ის უნდო ადამიანი და ამიტომაც ზედ დავატანე:

— ცოლქმრობა კი გვითქვამს, მაგრამ არც შენთან და არც ღმერთთან პირ-შავად არა ვართ, ღმერთო, ხომ შენა ხარ მოწამე. ჩვენი სიყვარული წმინდა არის, როგორც ანკარა მთის წყარო. თუ მზის შუქი წყაროს აამღვრევს, მაშინ ჩვენს სიყვარულსაც ჩვენი გული აუამღვრევია. ცამ რისხვით მკითხოს და დედა-მიწამ არ მიმიღოს, თუ ცოდვა რამე ჩვენს გულში ჩასახულიყოს. ნუ ჰშიშობ! ღმერთთანაც და შენთანაც ორნივე პირნათლად ვართ. ღმერთია ამის თავდები, ღმერთი!

დაიჯერა ჩემი ალალი სიტყვა. ის ალალი ადა-

მიანი, როგორც მალე ავს დაიჯერებდა, ისე მალე კარგსაც მიენდობოდა.

— მამკალ, აქავ ჩამაქვავე, ჩემო გაბრიელ! მითხრა იმან ნანვითა: აქავ მიწასთან გამასწორე! ცუდი გული მაქვს—ეს ოხერი. უნდო ვარ, უნდო! მერე საწყალი ჩემი გოგოც ძალიან მიყვარს!... მამკალ, გამაქერ! ცუდის გულის პატრონი ვარ მე ცოდვილი, ცუდის! შენ შვილი და მე მამა, მე სულელს სხვა რაღა მინდა!

ისე თქვენ გაიხარეთ, როგორც გახარებული მე იმ ღამეს შინ წაველ. რაღა მინდოდა? ერთი ნატვრა ქონდა, ისიც ასე უცბად ამისრულდა. შინ რომ მოვდიოდი, მე მეგონა ის კაშკაში მთვარე, ის მბრწყინავი ვარსკვლავები ჩემს ბედს შევწაბურებოდა. როგორც ცაზედ, ისე ჩემს გულში ერთი ღრუბელი აღარ იყო. კეთილი ღამე იყო ის დალოცვილი ღამე! რა უნდოდა ავ-კაცობას ჩემგან? რაზედ ჩამითრია და დამღუპა სასიკეთოდ გამზადებული? ვინ იცის? იქნება ეხლა მე ვყოფილიყავ რიგიანი მუშა-კაცი, ცოლშვილი გარს შემორტყმული მყოლოდა! რომ მომკვდარიყავ კიდევ, დამტირებელი მეყოლებოდა, მიწას მაინც თავისიანი მომაყრიდა, კრემოს მაინც ჩემნი დამადენდნენ და ეგრე ძაღლისა და ნადირის შესაქმელი არ გავხდებოდი!... შერჩეს ავკაცს ჩემი დაღუპვა... მე ხომ ამ ქვეყნისა აღარა ვარ, ერთი ფეხი საფლავში მიდგას, დღეს თუ ხვალე ჩემი სულთა მხუთავი მოვა და სულს გამაფრთხობინებს, მა-

გრამ გულზედ სისხლი გადამესხმის ხოლმე, როცა ამას ვიგონებ.

ის დალოცვილი მღვდელი ხშირად მარიგებდა ხოლმე, რომ მტერსაც პატივობა უნდაო. მეც ვამბობ, მაგრამ მაგას მარტო ენა ამბობს და გულში კი სხვა ბაღდაძე ტრიალებს. ღმერთო, შეგცოდნე, მაგრამ შენგან გაჩენილს ადამიანსა მარტო შენი სახე თუ მისცემია, თორემ გული კი არა. სულ ტყუილია! მაინც ადამიანს მტერი არ შეჰყვარებია...

IX

იმ ბედნიერს ღამეს ჩემს თვალს ძილი არ მიჰკარებია: ღზინსაც ჭირსავით ძილის გაფრთხობა სცოდნია.

ირაჟრაჟა თუ არა, მეც ფეხზედ ვიდევ. წუხანდელი ღამის მადლი იმეც გულში ტრიალებდა. შეეხაროდი იმ რიჟრაჟ დილას, იმ ლურჯ ცასა, იმ ნამით პირ-დაბანილს დედა-მიწასა და მე მეგონა, რომ ცაც და ქვეყანაც მე შემომხარიან. ქვეყანაზედ მე, თამრო და პეპია რომ მაშინ მარტო ცყოფილიყავით, სამოთხე სანატრელი აღარ იქნებოდა. მაგრამ ჩვენ გარდა კიდევ ბევრი იყვნენ და იმ ბევრში ჩვენი ბატონი დათიკოცა, რომელმაც გიტოს უთხრა: მე და გაბრიელ მოვრიგდებითო. მომაგონდა ეს სიტყვები

და სამოთხე ჩემი თვალის დახამხამების უმაღლეს
ჯოჯოხეთად გადამექცა: ჟრუანტელმა დამირბინა ტანში
და ყოველს სახსარში ტკივილით გამიარა, კბილებმა
კრაჭუნი დამიწყეს, მუშტები თავის თავად დამეკუმშ-
ნენ, თითქო ჩემი გზის ამრევი ხელში უნდა გამეწურაო.
იმ წამს დათიკო რომ დამენახა, მგონია, ძმა რომ ყო-
ფილიყო, ძმა—იმის დანახვა და იმის სულის გაფრ-
თხოვა ერთი იქნებოდა ჩემთვის. ავკაცობაში ნუ
ჩამომართმევ. უცბად გამწარებული გული დაუნდო-
ბარია.

ბრაზ-მორეული გამოვედ ეზოს გარედ და მეც
თითონ არ ვიცი, რა გზით და როგორ მივადევ უე-
ცრად პეპიას ბაღჩის ღობეს. დავინახე ჩემი თამრო
—მოსჯდომოდა ჯეჯას და ბაღჩის წყლის პირას სა-
რეცხსა ჰრეცხდა. ვაი რა ლამაზი იყო იმ მშვენი-
ერს დილას ის მშვენიერი ქალი! არ ვიცი, დილა
იმას აშვენებდა, თუ ის დილასა.

იმის შორი-ახლო თოხის ტარზედ დაბჯენილი
იდგა პეპია და თამროს ელაჟრაკებოდა. მე სმენად
გადავიქეც.

— ეი, შენ, ეი! პატარა ეშმაკო! ეუბნებოდა
პეპია თამროს და თითს უქნევდა: ეგ რეები ჩაგიდ-
ენია, ჰა? ზე ვიცი შენი!

— რას ამბობ, ადამიანო, ნეტავი ვიცოდე? უპა-
სუხა თამრომ და შეაჭყიტა თავის მაყვალთ თვალე-
ბი: რა ჩაძიდენია?

— ჰმ, რა ჩაგიდენია!... მითამ არ ვიცი, მი-

თამ არც შენ იცი, თავი მოიკატუნე. მე ჩიტმა ამბავი მომიტანა.

— რას ამბობ, ადამიანო, რას?

— აი შე მასხარავ, შენა! შეგრჩეს, რომ მამასაც უმაღლავდი, შეგრჩეს!

— მამას მზემ და თავი არ მამიკვდეს, მე შენი ლაპარაკი არ მესმოდეს.

— დამაცალე, შე ცუღლუტო, დამაცალე! ეუბნებოდა პეპია და სახე კი უცინოდა: ასეთს კაცს მიგათხოვო, რომ სულ შენი დღენი გაწყევლინო, დამაცა!

— ცხადივ ამბობ, ადამიანო, თუ სიზმრივ? რაგებს ამბობ?

— სიზმარს გეუბნები. როცა ერთ რღგვენს ქმარს მიგათხოვებ, მაშინ ეს სიზმარი აგიცხადდება. დამაცა!...

— ახა ღმერთო ჩემო, რას გადამკიდებია.

ეს რომ სთქვა თამრომ, გაჯავრდა და ისე ლონივრად დაუწყო სარეცხს სრესა, რომ თითქო ჯავრი ამაზედ უნდა ამოიყაროსო.

— მაშინ სხვა რიგად დაუშტვენ, უთხრა პეპიამ.

— დავუშტვენ რა, ბუღბუღი ვარ?—ტუჩებ აბრეცით ბუტბუტებდა ლამაზი გოგო.

— აი აღიღო და ხვალაო,—მაინც არ იშლიდა თავისას პეპია: მე კი მიყვილია და...

— რა გიყივლია?—სთქვა და დააცქერდა შვილი მამასა.

— რომ რეგვენ ქმარს მიგცემ.

— კიდევ!.. უწინამც დღე გაჰქრობია.

— რაო? არ მოგდის გუნებაშა?

— მამი, ღვთის გულისათვის დამეხსენ. რა ცუდ გუნებაზედ ამდგარხარ!

— არ დაგეხსნები, შე ცუდლუტო, შენა!

— გუნებას ნუ მირევ, დამეხსენ-მეთქი.

— მე შენთვის ქმარი მიშოვნია.

— თუ გავთხოვდე მაშინ.

— მაშ არა სთხოვდები?

— არა.

— რატომ?

— მიტომ.

— მაინც?!

— იმიტომ.

— არავის შეირთავ, არავის?!

— ორ ხელმწიფის შეილიც რომ იყოს, არ შევირთავ. ახლა? არ დამეხსნები?

— მაშ შენ, როგორც გეტყობა, არც გაბრიელს შეირთავ.

უთხრა ცდითა პეპიამ და ღიმილით დააცქერა შვილსა. მე თამროს შევხედე, იმას შერცხვა, ალიმული აუვიდა ლოყებზედ, თავი ჩალუნა, ვერაფერი ვერა უთხრა რა მამას პასუხად. მიუბრუნდა ისევ სარეცხს და უფულოდ სრესა დაუწყაო, თიქო

გარეცხა კი არ უნდა, სირცხვილის გაქარწყლება უნდაო.

— არ შეირთავ?—დაიწყო ისევ პეპიამ: ბატონი ხარ, მე ძალას არ დაგატან.

თამრომ ერთი შემოჰხედა ქვეშ-ქვეშად მამასა და მერე ღიმიტით ისევ ჩაღუნა ლამაზი თავი.

— მოლოზნობა ხომ არ გინდა, დედო? — გაუხუმრა კიდევ პეპიამ: ეგეც შენი ნება იყოს, მაგაზედაც ყაბუღი ვარ. ხმა ამოიღე. რატომ ჩაგივარდა ეგ შენი ტიკტიკა ენა? არ გეყურება? გელაპარაკები.

მისწვდა პეპია და თამრო წაშოაყენა. ის არ გაუძალიანდა და წამოდგა.

— პირობა თუ მიგიცია ვისთვისმე!... იქნება მახეში მოიმწყვდიე ვინმე!... უცინოდა პეპია.

— იი დემესხენ!... რას გადმეკიდე, ადამიანო?

— სთქვი, აბა სთქვი,— ვინ გააბი მახეში.

— იჰ! ბეჩავ, რა გინდა ჩემგან? ფხუკიანობდა თამრო.

— აბა თუ ქალი ხარ და მეტყვი.

— ახა ღმერთო ჩემო! არ დამეხსნები? ჯა! იჰ...

გამოეცალა ხელიდამ თამრო და გაექცა მამასა.

— აქ მო, შვილო! გვეყოფა ხუმრობა,—უთხრა ეხლა კი ხუმრობა-გაშვებით პეპიამ: თუ შენ თქმასა პთაკილობ, აქ მო, ჩემო იმედო, მე გეტყვი. მამისა იმას უნდა ეთაკილებოდეს, ვინც მამასთან

პირ შავია. შენ იმისთანა არა ხარ, ჩემო სალხენო! აქ მო, შვილო, აქ!

თამრო შედგა. პეპიამ იმისკენ გასწია. მამა მივიდა შვილთან, მკლავი კისერზედ გადაჰხვია და მეტად გულთბილად უთხრა:

— მე გაბრიელმა ყველაფერი მითხრა, ჩემო კარგო! მე ყველაფერი ვიცი. ღმერთმა ერთმანეთს შაქრის ყინულსავით ტკბილად შეგაბეროთ. შენს მეტი ვილა მბადია, შვილო, შენი კვნესამე, შენი!... თუ შენ ბედში მეყოლები, მე რაღა მომკლავს. გაბრიელი კაი ალალი ბიჭია, კაი, ხელღონიერი, ჯანიანი ბიჭია. გლეხ-კაცს მეტიც არა უნდარა. ისე გაგიფთხილდება, როგორც თავის ორთვალსა, ჩემო იმედო ქვეყნისავე! კაი პატრონი მოგცა ღმერთმა, მადლი უფალსა! მე ეხლა თუნდა შენს კალთაში სულიც დავლიო, მაგდონს არას ვინაღვლი. რის დარდილა უნდა მქონდეს? თუ ღმერთი შენს შვალიერებასაც შემასწრებს, ხომ ძაღლიც არ დაჰყევს ჩემს ბედსა, — თუ არა და, ეგეც ნება ღვთისა იყოს, ვენაცვალე იმის მადლს! გაბრიელი, მართალია, ღარიბი ბიჭია, მაგრამ გლეხ-კაცი ღარიბობით არ დაიწუნება. ქვეყანა ღონიერია, მარტო ერთი მკლავის გაქნევა უნდა, თავს ყველა დაირჩენს. თუნდ ეგეც არ იყოს, ღვთის წყალობა ბევრი მაქვს. მე რა ოხრად მინდა? პური, ღვინო მამული — სულ თქვენია. ღმერთმა, ობლების პატრონმა, ყველაფერი მშვიდობაში მოგახმაროთ, შვი-

ლო! მეც, მინამ ცოცხალი ვარ, ვიცოდვილებ თქვენს სადღეგრძელოდ და როცა მოვკვდები, თქვენ იცით, შეილო, და თქვენმა კაი ადამიანობამ, მკვდარს როგორც მომივლით...

მე ამის გამგონმა იქ ველარ ვიდგომილე. იმის-თანა ტკბილის მამაშვილობის მაყურებელსა გული ლხენით ამიტირდა, ცრემლი თვალში მომერია. ვაი, რა კარგია ხოლმე ხანდისხან ეს უხეირო წუთის-სოფელი! ავ-კარგიანი ყოფილა, შენი ჭირიმე, ეს ქვეყანაცა. იმ მამისა და შვილის ლაპარაკმა გულის სიმწარე ჩემი გამინიავა, სიკეთის იმედი კიდევ ჩამესახა გულში და კაი გუნებად შევიქენ. მტრობამ გულში ველარ იდგომილა.

ვთქვი ჩემს გულში—მე იმათ დავუშლი, რომ გამოვუჩნდე-მეთქი, ავდეგ და შინ წამოვედი. რით გათავდა იმათი ლაპარაკი,—არ ვიცი. ეს კი ვიცი, რომ იმ წამს ისინი ბედნიერნი იყვნენ.

გადიოდნენ ღლენი და ღაშენი. მე თვალ-გაფაცოცებით გულის-ყურს ვადევნებდი დათიკოსა და გიტოს, მე ვატყობდი, რომ რამოდენიც მეტი ხანი გავიდა, იმოდენად დათიკომ ჩემზედ გული შეიცვალა. ორ მტერსავით ერთმანეთს ველოდდით, — აბა წინ ვინ დაიწყებს ომსაო. მაგრამ მინამ საქმე ომამდინ მიდგებოდა, მე მინდოდა დათიკოსთან მომელაპარაკნა ჰეპიას ქალის თაობაზედა და ვცდილიყავ დამეყოლებინა ისე, რომ ხელი აეღო თამროზედ და ჩვენში ისევ

სიყვარული ჩამოვარდნილიყო. იმის ავ-კარგიანობის იმედი მქონდა, მაგრამ იმედმა მიმტყუნა.

რალა გაგიგრძელო სიტყვა: გიტო ვერაფერს გახდა, სალაპარაკოდაც არ შევახვედრეთ მე და პეპიამ თამრო. ამან უფრო გაააფთრა დათიკოს ჟინიანი და მურტალი წადილი. აშკარაა, ამის მიზეზი მე ვეგონებოდი, ამიტომაც მე დათიკომ ხაფანგი დამიგო და ქვეშ მომიმწყვდია. როგორ მეგონებოდა, რომ იმისთანა ვაჟკაცი ეგრე მხთლად მომექცევოდა.

ერთხელ დილით დათიკოს დავეძახნე და მე შინ არ ვიყავ. როცა მოვედი, კიდევ დამიძახა და შემიყვანა თავის ოთახში.

— სად ბრძანდებოდი, ჩემო შერმადინ, — მითხრა დაცინვით დათიკომ.

— არსად. ისე დავებეტებოდი.

— ასე ადრე?

— რაც შენთვის ადრეა, ის ჩვენთვის ადრე არ არის.

— ეგ გადაკვრიო ლაპარაკი რად იცი. შენ?

— ეგრე გაუჩენივარ ღმერთს...

— ყური დამიგდე: შენ რალაც ნალველი გაქვს და მე მიმაღავ.

— იქნება.

— არა, თუ ღმერთი გწამს.

— მართალს მოგახსენებ.

— მოდი, მითხარ — რა ნალველი გაქვს.

— თქმა ადვილია, ბატონი ხარ, გეტყოდი. მაგრამ შენთვის რა ხელ-საყრელია?

— ეგ მე ვიცი.

— მე რატომ აღარ უნდა ვიცოდე?

— შენც შეიტყობ.

მე ძალიან გამეხარდა, რომ ჩემი საქმე ასე მოეწყო და ამიტომაც პასუხად პირდაპირ ვუთხარი:

— თუ აგრეა, მოგახსენებ: მე პეპიას გოგო ნიყვარს და ჯვარი უნდა დაფიწერო.

— მერე რა გიშლის?

— პეპია ცოლზედ მგლოვიარედ არის, სულ ექვსი თთვე არ არის, რაც ცოლი დამარხა და ჯერ ხანობით ეს მიშლის.

— სულელი ჰყოფილხარ.

— რაღა?

— რომ ჯვარს იწერ.

— მაშ?

— მაშ ისა, რომ ქალი ჟინის საკლავად არის კარგი და არა ზურგზედ ასაკიდად. მაგრამ მე არ გიშლი, დაიწერე ჯვარი. მზითევი და შენი დაბინავება ჩემი კისერი იყოს.

— შენ რა უშაში ხარ, რომ მზითევს მპირდები? ვკითხე თამამად.

შევატყე, რომ ჩვენი საქმის კვანძი აქ იხსნებოდა.

— ქალი ჩემია, — მითხრა იმან უსირცხვილოდ:

და მზითვესაც იმიტომ გპირდები, რომ ჯერ ჩემი იქნება.

— ეგ რა სთქვი? წაეძახე მე კანკალით.

— ისა ვთქვი, რაც შენ გაიგონე, მითხრა იმან დინჯად.

— დათიკო! მე გლეხ-კაცი ვარ და შენ ბატონი, ვუთხარი მე გულ-მხურვალედ და ვედრებითა: გვედრები, გზიდან ჩამომეცალე. გულიდან ნუ ამომარეცხინებ შენს სიყვარულს, შენს ერთგულებას და ინაცვალე ჩემი ობოლი თავი. დათიკო! თუ ღმერთი გიყვარს და შენი გამჩენი გწამს. თავიდან მოიშორე იმ გოგოზედ ფიქრი. ნუ ამაყრევენებ შენზედ გულსა, შენთანა ვარ შეზდილი. შენი ჭირიმე, დათიკო, ცოდვას დამხსენ!... მაგისტანა ვაჟ-კაცი ხარ და შენი გული როგორ ვერ დაგიმორჩილებია! მადლი ჰქენ და ჟინი მოიკალ: ყველას დაგიტომობ და იმ გოგოს ნამუსს კი არა. ის გოგო ჩემია...

— ჯერ ჩემია მეთქი — გამაწყეტინა სიტყვა: მერე თუნდა შენი იყოს, თუნდა სხვისა.

— დათიკო? შენი ჭირიმე, ხიფათს ნუ შემამთხვევ, ცოდვაში ნუ გამხვევ! დამითმე ის გოგო და შენს ღმერთს დაამადლე.

— როცა მე ჩემსას ავასრულებ, მერე შენთვის დამილოცნია.

— მართალს ამბობ და აღარ ჰხუმრობ? ვკითხე და გული ყელში მამებჯინა.

— შენი ცალი ვიქნები, რომ შენ გეხუმრო.

— მაშ გაბრიელს თავზედ ქუდი არ ეხუროს, თუ შენ შენი წადილი შეისრულო.

— თუ ღმერთი გწამს, წინ არ გადამიდგე!... მითხრა იმან უკადრისად და დაცინვით.

— წინაც გადავიდგები და მეტსაც გიზამ.

— მემუქრები თუ?

— ძალი შემწევდეს ქადილსა, ფრიდონისა არ იყოს.

— შენი შერცხვენილი იყოს, ვინც შენისთანას შეუშინდეს.

გულმა ბაგა-ბუგით ცემა დამიწყო: მკერდში გული აღარ მეტევოდა. დათიკოს მოკვლის სურვილმა ელვასავით გამირბინა ფიქრში, მაგრამ თავი დავიჭირე, დავძლიე ეშმაკის ცდუნება.

— დათიკო! სად მიგყევარ? ნუ გამწირავ, შემობრალე შენი გაბრიელ!...

— წყალსაც წაუღიხარ.

— გოგოს მარტო მე უნდივარ, დათიკო! ღმერთთან ცოლქმრობის პირობა მიგვიცია...

— ღმერთმა შენც შეგარცხვინოს და თქვენი პირობაცა.

— დათიკო! შენ შენს ბედის-წერას აუტანიხარ.

— დამეკარგე აქედამ.

— დათიკო!... არ გეცოდება იმისი დროული მამა? იმის მეტი შვილი არა ჰყავს. ნუ დაასხამ თავზედ ლაფს, ნუ დაეწყევლინები...

— აქედამ გამეცალე-მეთქი, — შემომპყვილა.

— დათიკო! არ გებრალემა ის ღვთის სული, უცოდველი გოგო! ნუ წაართმევ ნამუსს! მე მაჩუქე იმისი თავი.

— მერე შენ გაჩუქებ.

— მერე და არა ეხლა?... ფუ, მაგ ნამუსს ჯა მაგ კაცობასა!...

შევძახე ასე იმედ-მოშორებულმა და გაბრაზებულმა, გავიძერ ხანჯალი და გადავდგი ბიჯი თუ არა დათიკოსაკენ, მეორე ოთახიდან გამოცვივდნენ სამი დამალული ბიჭი, მოსცვივდნენ უკანიდან და გამაკავეს. ხანჯალი ხელიდან გამვარდა. თურმე ეს წინაღვე განეზრახა დათიკოს, წინაღვე ყველაფერი გაემზადებინა, რომ მე სამართალში მივცემოდი და ამით მე თავიდან მოვეშორებინე. მე რა ვიცოდი? ერთი კი ძალ-გულიანად შევბღერტე ჩემი დამჭერები, იქნება ხელიდან წავუვიდე-მეთქი, მაგრამ იმ დამლოცვილის შვილებს რკინის ქახრაკისებ მაგრად ვეჭირე.

— ფუ, მაგისთანა ვაჟკაცობასა!... ფუ, მაგისთანა თავადიშვილობასა!... შევკივლე უილაჯომა დათიკოს: მაინც კიდევ გზას გიპოვი და შენს უნამუსობას ქათამსავით ზედ წაგაკლავ!...

დათიკომ პასუხი არ მომცა. ბიჭებს უბძანა და მე დიანბეგთან წამიყვანეს.

დიანბეგმა ყველაფერი გამომკითხა, მეც ყველაფერი ისე ვუამბე, როგორც იყო. არა დამიმაღავსრა. რომ გავათავე ჩემი ამბავი, მკითხა:

— მაშ შენ და პეპიამ შეჰკარით პირობა ერთად, რომ შენი ბატონი დღეს დილით მოგეკლათ?

მე გამაოცა ამ კითხვამ. ვიფიქრე, იმ საწყალ ადამიანის გარეგან უნდათ-მეთქი ამ საქმეში და ეგრედ იმის ბოლოს მოდებაცა-მეთქი. ფერი მეცვალა, მაგრამ რას ვუშველიდი?

— ცოდვას ნუ აიღებ, დიანბეგო, კისერზედ, — ვუთხარი მე: პეპია ამ საქმეში ღმერთსავით აღალია და უცოდველი.

— ნუ მიჰქარავ! გამიწყრა დიანბეგი: მაშ იმ ღამეს რომ პეპიასთან იყავ, რას აკეთებდი?

— აბა რა ღამეს?

— აი დერეფანში რომ ჰლაპარაკობდით.

— ღმერთი, რჯული, არც მაშინ და არც მერე ბატონის მოკვლის ფიქრი ჩვენ გულში არ გაგვიტარებია!

— აბა ძალიან დაგიჯერებ, აი! მაშ რისთვის იყავ, თუ არ მაგისათვის?

მე ვუამბე გულ-მართლად, რაც მაშინ მე და პეპიამ ვილაპარაკეთ.

— მამი-შენის ცხონებას, არ მამატყუო!... დამცინა იმ უსამართლო მოსამართლემ.

ჩემი ნათქვამი სულ ერთიანად დაწერა და მითხრა — ხელი მოაწერეო. მე წავიკითხე, ქართულად ნაწერი იყო. რაც ლაპარაკი გვქონდა მე და დიანბეგს, სულ სიტყვა-სიტყვით ეწერა. მეც უშიშრად

ხელი მოვაწერე. დიანბეგმა უბძანა: გამიყარეს ბორკილი და სატუსალოში შემადგეს.

ვეგდე მარტოდ-მარტო იმ. საძაგელ სამყოფელოში. რა გითხრათ, რა ჭირი გამოვიარე იმ ერთს დღეს და იმ ერთს ღამეში!... გულმა ღრღნა და მიწყო, სისხლი ძარღვებში გამიყინდა, ტვინი კი მეწოდა. ძნელია, შენი ჭირიმე! ბრალიანი კაცი ყველაფერს აიტანს, რაც უნდა სატანჯველი იყოს. ვაი იმას, ვინც უბრალოა!... მაშინ... უჰ, მაშინ... ღმერთმა დაიფაროს ყოველი ქრისტიანი და ყველა ადამიანის შვილი... როგორც ცოფიანი ძაღლი, თავს შეიჭამს უბრალოდ სატანჯველს მიცემული კაცი. ვისაც არ გამოუცდია ეს დღე, იმან არ იცის—რა მწვაია. ღმერთმა ნურავის გამოაცდევინოს.

ჩემი თავის ჯავრი ხომ მკლავდა და მკლავდა, პეპიას და იმისი გოგოს ნაღველი უფრო ცეცხლს მიკიდებდა. სწორედ გითხრათ, მე ჩემი თავი ძალიანაც არ მენანებოდა. მე ერთი უთვის-ტომო ბიჭი ვიყავ. რაკი საქმე ასე მოხდა, თუნდა თოფითაც დავეხვრიტეთ, ბევრი არა მენადვლებოდა-რა. რა დედ მამა ამიტირდებოდა, რა და-ძმანი ამიგლოვდებოდნენ. ერთი კაცი ვიყავ, წავიდოდი და მტვერი მტვრად ვიქცეოდი. ქარი დამქროლავდა და იმ მტვერსაც აჰგვიდა დედა-მიწის ზურგიდამა. ისინი მებრალეობდნენ, ისინი! მე ვიყავ იმათი გულ-შემატკივარი ამ ტრიალს ქვეყანაზედ, მარტო მე!... ვაი რომ უხეიროდ თავი წავიხდინე!.. ეგრე უხეიროდ რომ

არ გავფუჭებულიყავ, მე ვიცოდი, რა კაცობასაც მე იმათ გავუწევდი, მაგრამ აღარ დამცალდა. იღბალმა აქაც წამიცდუნა და მიღალატა. ვაი რომ ჩემს მტერს ჩემის უზიარობით გზა დავუცალე! ..

სამს, თუ ოთხს თთვეს უკან მოწმების კითხვა გაათავეს და მე დიდ სატუსალოში გამგზავნეს ჩვენ პატარა ქალაქს, საცა ნაჩაღნიკი და სასამართლო იმყოფებოდა.

ორი წელიწადიც იმ სატუსალოში ვეგდე. ამ ორ წელიწადში სულ მარტო ვიყავ ერთს უწმინდურს პატარა და ბნელს ოთახში. რამდენი ათასი ფიქრი მამივიდა და წამივიდა, ვინ მოსთვლის? მე კარგად ვიცოდი, რომ დანაშაული არა მქონდა-რა, მაგრამ ესეც ვიცოდი, რომ, თუ ღმერთზედ და სამართალზედ ხელს აიღებდნენ, ციმბირს იქით გადამაცილებდნენ.

პირველ ხანებში რომ მამგონებია ჩემი უბრალოება და ის ტანჯვა, რომელსაც მე მიმცეს, დავცემულვარ იატაკზედ და უილაჯობით მიწა მიღრღნია, კბილით ხორცი მიგლეჯნია, თითებიდამ ჩემი სისხლი მიწოვნია. ასეთი დღე დამდგომია. დრო ყოფილა, რომ შხამს გამოვაჟენთებდი, შხამს ჩემის და-შხამულის გულიდამ და წვეთ-წვეთად ჩავაწურებდი ჩემს დამლუპველსა, რომ იქ შემხვედროდა, მაგრამ ის სად იყო? ღმერთო მაღალო, ნურა ქრისტიანს კაცს, ნურა ადამიანს ნუ მიაყენებ იმ დღეს, რაც მე

ხანდიხან იმ სატუსალოში დამდგომია!... შენი ჯოჯოხეთი იმასთან სამოთხეა.

ორის წლის შემდეგ მე განაჩენი წამიკითხეს. მე ხაროს სათხრელად დავენიშნეთ და საწყალი პეპია საციმბიროდ გაეხადნათ. ღმერთო! რაღას იცდი და არ წარღვნი ამ ცოდვით სავსე ქვეყანასა!...

X

ვიდმა, თუ რვა თვემ კიდევ გაიარა და ბოლოს მითხრეს, რომ შენი გაგზავნის დრო მოვიდაო. აქამდინ მე სულელი კიდევ რაღასაც მოველოდდი: მეგონა, ღვთის სამართალი კიდევ გაიღვიძებს-მეოქი და მართალს გამამართლებენ. ამაშიაც მოვსტყუვდი.

შემხსნეს ძველი ბორკილი, გამოკეთეს ახალი, უფრო მაგარი და სატუსალო გალაფანში გამომიყვანეს. გაზაფხულის პირი იყო.

გალაფანში ხუთმეჭიოდ სამგზავროდ გამზადებული სალდათი მწკრივად იდგა. გამოიყვანეს სხვა ოთახებიდამ სხვა ტუსალებიცა. მე გარინდებული ვიყავ და ისე უგულოდ ვუყურებდი თითო თითოდ გამომავალს ტუსალებსა. ბოლოს, ორი თათარი გა-

მოიყვანეს და იმათ უკან მოსდევდა ბორკილის ჩხარა-ჩხურით ერთი ტანში მოკაკული, დროული გძელთეთრ-წვერა ტუსალი: თავი ჩაელუნა და მზეს არ უყურებდა, თითქო მზეცა და ქვეყანაცა იმისთვის აღარ იყო. დავაკვირვე თვალი და, ვაი იმის მნახვს, პეპია ვიცანი. მე აქამდის იმის იქ ყოფნა არ ვიცოდი. პეპია იყო, მაგრამ რა პეპია!... ველარ იცნობდი, ისე მომკვდარიყო და გამოცვლილიყო!...

— პეპიავე, კაცო, შენა ხარ? გაოცებით შეეყვირე საცოდავსა.

იმან თავი მაღლა აიღო და შემომხედა.

— შვილო, გაბრიელ! დაიბლავლა საცოდავის ხმით: შენც აქა ხარ? მოგიკვდეს თავი, საცოდავო პეპიავე! ჩემი თამრო აბა ახლა კი ცოცხალი დამარხული იქნება!... ვაიმე, შვილო! ყველა იმედი შენის დახსნისა ეხლა დამელუბა აი!...

შემოიკრა ორივე ხელი თავში, მუხლი ჩაეკეცა და ხმა-მაღლა ქვითინი დაიწყო. მე იმის საცოდავობამ დამწვა.

— შენ რაღად, ჩემო გაბრიელ? შენ რაღად, რაღად? ქვითინებდა ის ტანჯული კაცი: ვთქვათ მე იმისათვის, რომ უბედურის შვილის უბედური მამა ვარ, შენ რაღად, შე უბედურის დღისავ!

— ბექ იმიტომ, ჩემო პეპიავე, ვუპასუხე მე გულ-ამომჯდარმა: რომ შენი სიკეთე მოვინდომე. მაგრამ ეხლა აღარა გვიშველის-რა. ჩვენ სამნი უილაჯონი ვართ და იმისაკენ კი მთელი ქვეყანა ყო-

ფილა. ნუ სტირი. ცრემლს ამ ქვეყანაში გასავალი არა ჰქონია, — ტყუილად ნუ ჰღვრი. ღმერთი გვიპატივებს, თუ კაცმა ვერ გვიპატივა.

— ეჰ, ჩემო გაბრიელ, არც ღმერთი ყოფილა ჩვენკენ! ვაიმე, შვილო თამრო!... შენს ნამუსს ღმერთიც ვეღარ დამიბრუნებს. გათავდა ყველაფერი ჩემთვის! ამ ქვეყანაზედ მე აღარა დამრჩენია-რა...

იქნება საწყალს პეპიას კიდევ რაღაცა ეთქვა, მაგრამ სალდათმა წამოუარა, თოჯის კონდახი წამოჰკრა და წამოაყენა. მეც ჩამაჩუმეს.

უფროსმა უბძანა, სალდათები გარს შემოგვერტყნენ და ბორკილის ჩხარა-ჩხურით ექვსი ტუსალი გამოგვამგზავრეს. საწყალი პეპია და ერთი სნეული ტუსალი ძლივ მობობდავდნენ. გალავანს გარედ რო გამოვედით, პეპია და ის სნეული ტუსალი ურემზედ დასვეს. სიავეს შეჩვეულსა ეს რუსების სიკეთე გამიკვირდა.

შვიდს დღეზედ მყინვარის მთას დავუახლოვდით. სალამო ხანი იყო და ის სოფელი, საცა იმ ღამეს ჩვენ უნდა შეგვესვენა, ჯერ კიდევ შორს იყო. ჩამობინდდა. მეურმემ დაიძახა, ურემი გატყდაო. ყველანი შეგვაყენეს. სალდათები გარს შემოგვისხდნენ, ზოგმა ჩიბუხის კეთება დაიწყო, ზოგმა პურის ჭამა, ზოგი წამოწვა. ჩვენც ჩავსხედით. ტუსალები ამბობდნენ, რომ ხვალ საქართველოს მიჯნას გავცილდებითო.

გული მომიკვდა, ეს რომ გავიგონე, და დავ-

ლონდი. ჩემისთანა უთვისტომო ადამიანისათვის ქვეყანა ყველგან ერთი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ქართველისათვის საქართველო დიდი რამა ყოფილა. რაც უნდა იყოს, შენი ჭირიმე, ჩვენი აკვანი საქართველოა, ჩვენი მამა-პაპის საფლავი საქართველოა, ჩვენის ენის ქვეყანა ეს არის, ჩვენის სიტყვა-პასუხის გამგონი ეს არის, ჩვენი მზე აქ არის და ჩვენი მთვარე, და თუ გული გაქვს, გულიც აქ არის, თუ სიყვარული გაქვს, სიყვარულიც აქ თუ იქნება, თორემ სხვაგან სადა? სადაური სად მიყევართ, ვკითხავდი ჩემს თავს ტკივილითა და წუხილითა: ეს ქვეყანა აღარ უნდა ვინახულო, აქაურმა მზემ აღარ უნდა გამათბოს, აქაურმა მთვარემ შუქი აღარ უნდა მომფინოს!... სიტყვა-პასუხის გამგონი აღარ უნდა მყვანდეს!... აქაურმა წყალმა წყურვილი აღარ უნდა მომიკლას!... აქაური სალოცავი აღარ უნდა ვილოცო!... თამროც აქ უნდა დამრჩეს უპატრონოდ!

ვწუხდი და ამ ფიქრებში ვიყავ. უეცრად ცხენების თქაფა-თქუფი შემომესმა. წამი არ დასცალე-ბია, რომ ხუთი თუ ექვსი ცხენოსანი ზედ წამოგვაწყდა. დასტყვილეს რუსებს, ჩვენ კი გვითხრეს: ვისაც შეგეძლოთ, თავს უშველეთო. მალე მტერი თქვენ მოგიკვდეთ, მალე ის სალდათები გაფთხნენ, მაგრამ მერე კიდევ შემოგროვდნენ და სროლა ასტეხეს. ამ ალიაქოთში მე და პეპიამ დრო ვიხელთეთ და გზის გადაღმა თავ-თავ-ქვე დავეშვიით. ის ბე-

რი კაცი ასეთი გამოჩნდებოდა, რომ ოცის წლის ბიჭი გეგონებოდა, გამიკვირდა, მაგრამ მაშინ კი დავიჯერე, რომ გაჭირებას ბევრი რამ შესძლებია. ჩვენ უკან აგვედევნა ერთი ცხენოსანი და, რომ დაგვეწვია, მე ქლიბი მომაჩეჩა ხელში, გზა მშვიდობისაო, შემოგვძახა.

— თუ ღმერთი გწამს, ვინა ხარ? ბნელაში ვერ გარჩევ, გვითხარი შენი სახელი და დაგვალოცვინე შენი თავი, — შევეხვეწე მე.

— სახელი რად გინდათ? ვინცა ვარ, ის ვიქნები, — მიპასუხა იმან: თუ გინდათ დამლოცეთ: სანთელ-საკმეველი თავის გზას არ დაჰკარგავს.

გვითხრა ეს, ჰკრა ცხენს მათრახი და ბნელაში მიგვეძალა.

ცოტა თუ ბევრი უგზო-უკვლოდ ვიარეთ. პეპიამ სიარული ველარ შესძლო. წამოვიკიდე საცოდავი ზურგზედ და, თუმცა ის ამას ჰთაკილობდა, ისე წავიყვანე. დიდხანს არ მომინდა სიარული, იქვე ერთს უდაბურს ხევში ჩავედით და იმ ღამეს იქ ვისადგურეთ. მე მაშინვე დავიწყე ბორკილების გაქლიბვა და რიჟრაჟზედ ძლივ გავათავე იმათი გატეხა. დავწექ და დავიძინე. მაშინ მომაგონდა, რომ ჩვენ ერთი ნამცეცი პური არ გვქონდა. შენი მტერი გახდეს, როგორც მე მაშინ გავხდი. არ ვიცოდი, რა მექნა. ვისთან წავსულიყავი იმ ტუსადის ფარაჯითა? მაშინვე დამიჭერდნენ. პეპია, მართალია, არას ამბობდა, მაგრამ ეტყობოდა, რომ საწყალს

შიმშილი მოერია. როგორც იყო იმ დღეს და იმ ღამესაც შიმშილი მოვითმინეთ. მაგრამ შველა კი არსით იყო.

გათენდა მეორე დილაღ და იმედმა არსაიღამ მოგვიტანა ნუგეში. პეპია საცოდავად გახდა, თვალე-ბი ჩაუძვრა, ლოყები ყბებ-შუა ჩაეკეცა და სულ მო-იშალა. მეც ძალიან ვიტანჯებოდი ცალკე იმის ყუ-რებით, ცალკე უიმედობით, რომ შველა არსაიღამ მეგულეობდა. პეპიამ ეს შემატყო და მითხრა:

— შვილო გაბრიელ! ნუ მიწყენ კი და მე სია-რული აღარ შემიძლიან. მე შენთვის მეტი ბარგი ვარ: თავი დამანებე. მე ამ ქვეყნისა აღარა ვარ და არც ამ ქვეყნისათვის გამოვდგები. შენ წადი, შვი-ლო, ტყუილად ჩემის გულისთვის ხელ-ახლად თავს ნუ გაიფუჭებ. ისიც გეყო, რაც ჩემის გულისთვის შენ მოგივიდა.

მე ეს სიტყვა ძალიან მეწყინა.

— რას ამბობ, უბედურო? ვუთხარი მე თით-ქმის მწყრალად: რომ წავიდე, ვის ხელთ დაგაგ-დო? ღმერთს რაღა პასუხი გავცე?

— ღმერთს ჩემზედ დიდი ხანია, შვილო, ხელი აუღია. მე მაინც-და-მაინც მგლისა და ყორნის ლუკ-მადა ვარ გაჩენილი. მე იმათ ანაბარას დავრჩები, შენ კი ღმერთმა გზა დაგილოცოს, წადი და იცხოვრე ქვეყნად...

— მე წავიდე და ქვეყნის სირცხვილი ვჭამო!...-ვაი შენს გაბრიელს! ღმერთმა ნუ ქნას, რომ გაბ

რიელმა ეგ იკადროს. შენ აქედამ ფეხს ნუ მოიც-
ვლი, მეც მალე მოვალ.

ეს ვუთხარი, დიდხანს არ ვიფიქრე და გაათორე-
ბული წამოვედი. ერთს მთის წვერს გადავადგე და
აქედ იქით მზერა დავიწყე. მთის ძირში წყალი აქა-
ფებული მოჰხუოდა, წყლის აქედ პირას გზა-ტკეცი-
ლი მიიკლაკნებოდა. მე იმ გზაზედ დავინახე ერთი
ცხენოსანი.

დავეშვი მთიდან ქვემოლ და უშიშრად მივუხ-
ტი იმ ცხენოსანსა. რომ შევატყე სომეხია, ჩემის
თავის იმედი უფრო მომეცა.

— ჩამოხე ცხენიდან! შევტყვივლე სომეხს. იმას
ხუმრობა ეგონა.

— ვა, ჩამოვხტე რა შენი ყურ-მოჭრილი ყა-
ვარ! მითხრა იმან: ვერ მყურობ? კაცი თოფ-იარაღ-
ში ვზივარ.

დიდხანს აღარ დავაცალე, წავწვდი, თოფი გო-
თურგით ჩამოვაწყვიტე და თამამად შევუტივე.

— ჩამოხე-მეთქი, თორემ მტვერსავით გაგანია-
ვებ!

მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მე იმას ფერი
ვაცვლევიანე. რომ ჰნახა, რომ აღარა ვხუმბრობ, იკად-
რა ცხენიდან ჩამოხტომა და შეშინებულმა მითხრა:

— ვა, ცხენისათვის როგორ გაწყენინებ! აჰა
მიირთვი თავის უნაგირით; მარტო უნაგირი ოცდა-
ხუთი მანეთია, ჰა! ცხენია რომა თავის შეკაზმუ-

ლობით გეყოფა შენ საცხოვრებლად. მშვიდობაში, მე კი წავალ, ხმასაც არ გაგცემ.

— მაგით ვერ მომატყუებ. ეგ ხმალიც შემოიხსენ.

— ბატონი ხარ—აჰა ეს ხმალიც.

— ქამარ-ხანჯალიცა.

— არც მაგაზედ გაწყენინებ, ჯეელი ბიჭი ხარ, მოგიხთება.

— ეგ დამბაჩაც გაიძრე წელიდამ.

— ესეც შენი ფეშქაში.

— ეგ ტანისამოსიც!...

— ვა! მე რაღა ჩავიცვა?

— ბევრს ნუ ჰლაპარაკობ, დავუყვირე შეტევით.

— მაშ დაიცა. ჯიბეში ანგარიშების წიგნები მაქვს, სულ არაფერია, შენ არ გამოგადგება. ერთი ის ბარათები ამოვიღო.

— ამაილე, მაგრამ ერთი ორიოდ თუმანი უნდა მამცე.

— ბატონი ხარ, თამასუქიც არ მინდა.

— მაგ ხურჯინში პური და ღვინო ხომ არა გაქვს?

— ბევრი.

— ეგეც უნდა დამითმო.

— ეგეც შენი ფეშქაში, მეტი რა ვქნა? იცი რას გეტყვი: ეხლა მე ჩემთვის წავალ და შენ შენთვის წადი.

— ბატონი ხარ.

ერთი სიტყვით ესენი ყველაფერი მამცა. ჯიბიდან ბევრი ფული ამოიღო, მითომ მე ვერ დავინახე და უხაროდა, რომ ის სულ არ წავართვი. მოვახტი ცხენსა და გამოვქუსლე პეპიასაკენ. ის იყო ჩემი პირველი ავკაცობა, მაგრამ ეგეც ვინ იცის? იყო თუ არა ავკაცობა? „მდიდარს ართმევ, ღარიბს აძლევ, ღმერთი როდი წაგახდენსო“, იტყვის ხოლმე ჩვენი ხალხი.

იმ დღეს იმ ხევში დავრჩით. კარგა ლაზათიანად დავნაყრდით და თითქმის ორი დღის უჭმელები ამით მოვსულიერდით. როცა დაბინდდა, პეპია შევსვი ცხენზედ, მე წინ გამოვუძელ და წამოვედით. მესამე დღეს მალლანდორეთს მოვადეგით. საწყალი პეპია გზაზედ ძალიან ავად გამიხდა: აღარცა სკამდა, აღარც სვამდა და აღარც ხმას იღებდა. შევატყე, რომ ეს კაცი ამ ქვეყნისა აღარ არის. ბოლოს იმისი აღსასრულიც მოვიდა.

ერთ მთის წვერზედ ავედით თუ არა, პეპიამ ძლივ-ძლივობით მითხრა:

— შეილო, აქ დამაყენე. მე ცხენზედ ჯდომა აღარ შემიძლიან და არც სიარული, სულთა-მხუთავი თავს მადგა.

დავაყენე ცხენი, ჩამოვიყვანე ცხენიდან პეპია, გავუშალე ქვეშ ფარაჯა, დავუდე თავით უნაგირის ბალიში და დავაწვინე. საღამო ხანი იყო, მზეც გადაიხარა. ძლივლა ჰფეთქავდა საწყალი... მე თავით

დავუჯექ. ვიყავით ის ორნი იმ უშველებელს მთის წვერზედ მარტოდ-მარტონი. მზე წითლად ყვითლად ელვარე ჰლუოდა, მთის წვერისკენ გადახრილი. ქვეყანა, გაზაფხულისაგან ხელახლად გაცოცხლებული და გაღვიებული, როგორც აკვნიდან ბავში, ისე გამოიყურებოდა ტკბილად. ყველა იყო ბედნიერი ჩვენ გარეშემო ჩვენ გარდა. მე და პეპია ვიყავით მარტო უბედურნი. ისა კვდებოდა და მეგაბოროტებული, გულმოწყვეტილი დავყურებდი მომაკვდავსა.

— გაბრიელ! მითხრა ბოლოს პეპიამ: ფეხ-მუხლი მიცივდება, შვილო, მე ვკვდები! ვაი რომ უზიარებელი ვკვდები! შვილო, ჩემი სისხლი ჩემს მკვლელს აპატივე, მეც მიპატივებია. მაგრამ... თუ თამრონამუს-წართმეული ჰნახო, შემომფიცე, რომ იმის დამლუპველს მზეს დაუბნელებ! შემომფიცე, რომ ისე უზიარებლად და შეუნდობარს მოჰკლავ, როგორც მე ვკვდები! შემომფიცე! თუ ეგ ცოდვა იყოს, მე ამიღია კისრად.

მე შევფიცე.

— ფიცი მტკიცე უნდა იყოს!... დაიწყო კიდევ საცოდავმა: პირის-პირ იქ, საიქიოს შევხვდებით... ვაიმე, შვილო თამრო!... გაბრიელ! თუ თამროსათვის ნამუსი შეურჩენიათ, ჩვენი ამ დღეში ჩაგდება შენს გამჩენს აპატივე. მეც მიპატივებია. ფიცი მომე!

მე იმის სიტყვისაგან გულ-გაკეთებულმა. მაგის ფიციც მივე.

— ვაი ნეტავი ეხლა ჩემი თამრო დამანახვა, მოჰყვა ისევ პეპია: ნეტავი ერთი კიდევ თვალით მიჩვენა, რომ სული ტკბილად დამეღია!... ჩემო კარგო შვილო, ჩემო მამის-ერთავ, თამრო! სადა ხარ ეხლა? რატომ შენს საცოდავს მამას თვალებს არ დაუხუჭავ? რატომ ხელებს გულზედ არ დაუკრებ? რატომ არ დაიტირებ, შვილო! შენი დაუტირებელი უნდა მოგკვდეს? რა შევცოდეს სამაგისო ღმერთს! მაგრამ, ღმერთო, კიდევ შენ გეხვეწები, უცოდველად ამყოფე ჩემი ობოლი გოგო!... ღმერთმა გაჰურთხოს, ჩემო კარგო თამრო! ღმერთმა თავის კალთა გადაგაფაროს, ჩემო ბოლონდელი სულის სადგურო, ჩემო ბოლონდელი თვალის სანათლევ! შენც შეგეწიოს ღმერთი, ჩემო გაბრიელ! ქვეყანაც დამილოცნია, თუ იმის ზურგზედ ჩემი თამრო უცოდველად დადის... თუ არა და წაწყმდეს ეს ადრე და მალე წასაწყმენდი მურტალის ადამიანის მურტალი სამყოფელი! მშვიდობით, ჩემო გაბრიელ! აღსასრული ჩემი მოვიდა, მე სულსა ვლევ!... შვილისაგან დაუტირებელი ვკვდები!... უზიარებელი და მოუწანიებელი მივდივარ სააქაოდამ!... მაგრამ მაინც კიდევ თუ შენს ბატონს ჩემი გოგოს ნამუსი შეუნახავს, უთხარი, რომ, როცა პეპია კვდებოდა-თქო, შენა გლოცავდა-თქო ღმერთო! ჩაიბარე ჩემი ცოდვილი სული!... შვილი ჩემი ჩამიბარებია შენთვის, მაღალო ღმერთო! უჰ!... უჰ!... შვილო!... თამრო!...

ამ თამროს ხსენებაზედ დალია იმ ალაღ მა ადა-
მიანმა თავისი ალაღი სიცოცხლე. ბოლონდელი
ამოკენესა იმის მაინც თამროს სახელი იყო და მაგ
ამოკენესას ამოაყოლა საწყალმა თავისი ტანჯული,
ნაქეჯნი, მაგრამ მართალი სული და ისე გაშორდა
ამ გულ-შეუტკივარს, ცოდვით საუსეს წუთის-სო-
ფელსა. თამროს სახელი, მკვდარ ტუჩებზედ გამოსა-
ხული, ტუჩებზედვე შერჩა ზედ-შეკვდომილი. ეჰ,
ნეტავი მეც იმას თან გავყოლოდი!...

ღმერთო, მიეცი იმის სულსა ღებნა და მანდ
მაინც ნუ დაუძვირებ შენს მადლსა იმ უსამართლოდ
გატანჯულს ადამიანის შვილსა!

ხმლით და ხანჯლით, როგორც იყო, საწყალს
სამარე გავუჩიქნე და დილაზედ, როცა მზემ ხელ-
ახლად გაიღვიძა, დავმარხე კიდეც და მივაბარე მი-
წას. მზე იყო იმისი წმინდა სანთელი და კელაპტა-
რი და დილის ნამის ორთქლი საკმეველად შეეკმნა.

XI

აბოროტებული, გულ-დამწვარი, გულ-ჩა-
თუთქული მოვაჯექ ცხენსა და დავეშვი იმ
მთილამ უგზო-უკვლოდ. გზა და გზა სულ
საწყალი პეპიას უბოროტო სიკვდილი მელანდებო-
და და იმისი მადლიანი თქმულობა მაგონდებოდა.
ნალველი უფრო გამიმწარდა. მაგრამ სიარულმა თა-

ვისი ქნა, ნალველი თან და თან გამიქარწყლა, გული ამღვრეული დამიწმინდა, გონება დამიღინჯა და მე სრულიად დავწყნარდი და დავმშიდდი. იქნება ბევრი გზა გამევიღო, თუ რომ პეპიასათვის მიცემული ფიცი ხელ ახლად არ მომგონებოდა. კაცის კვლის ფიცი იყო! ტანში შემაჟრჟოლა და ფერი მეცვალა. ბედმა იქამდინაც მიმიყვანა-მეთქი, ვამბობდი გულში: რომ კაციც უნდა მომაკვლევინოს. დაილოცა, ღმერთო, შენი სამართალი!... მე, გაბრიელს, კაცის კვლის ცოდვა უნდა დამდებოდა?! მე კაცის სისხლში უნდა გამესვარა ხელი?!

მე იმისთანა ხასიათის კაცი ვიყავ, რომ გაათრებულს, გულ-აფეთქებულს, ცეცხლ-მოკიდებულს იქნება უეცრად კაცი შემომკვდომოდა, მაგრამ თუ წინ მოსაფიქრებლად ორს წუთს მაინც ჩემი ჭკვა და გული შემრჩებოდა, ადამიანს სასიკვდილოდ ძნელად თუ გამოვიმეტებდი. ეხლა სწორედ ამისთანა დღე დამადგა: წინ მოსაფიქრებლად დიდი დრო მქონდა, ამიტომაც რამდენადაც ჩემს ფიცხედ ვფიქრობდი, იმდენად ვიტანჯებოდი. ორში ერთი უნდა მექნა: ან ფიცისათვის მეღალატნა და ან კაცი მომეკლა. მე აქამდინაც არ ვიცი, ამათში რომელი უფრო მძიმე ცოდვაა.

ღმერთო, ვამბობდი ჩემ თავად: თამრო უცოდველად დამახვედრე, რომ მეც ქვეყანას ვაპატივო პეპიასავით ჩემი მიწასთან გასწორება და თავი ცოდ-

ვისაგან დავიხსნა! ღმერთო, მომხედე! ნუ მიმიყვან
იქამდინა!

კაცის-კვლა, რაც უნდა იყოს, მაინც ცოდვაა,
შენი ჭირიმე! ეს მე ვიცოდი და ეს მიკიდებდა
ცეცხლს და გულ-ღვიძლსა მწვავდა. მაგრამ, როცა
მომავონდა, რომ ჩემმა სასიკვდილომ ერთის წუთის
ჟინის საკლავად სამი ადამიანის სული არ დაგვინდო,
მე ცოცხალი გამომასაღმა ამ წუთის სოფელს, შვილს
მამა უზიარებლად მოუკლა და თუ ამასთან შვილ-
საც წამუსი წაართვა,—განა ამისთანა კაცის მოკვლა
დიდი ცოდვა უნდა იყოს-მეთქი,—ვეფიქრებდი გულ-
ზედ მოსული და ბრაზ-მორეული. მაშ რვთის სამარ-
თაღმა აღარ უნდა გაიღვიძოს-მეთქი! მაშ რას მეუ-
ბნებოდა მღვდელი, სხვა შენთვისაო და შენ სხვის-
თვისაო, თუ არ ამასა?!

გადავწყვიტე, რომ ჩემგან ფიცის ღალატი და
უკან დახევა შეუძლებელია და სამარცხვინო. რა
უნდა მომივიდეს? ვკითხავდი გონება-ანთებული
ჩემ თავს: სამუდამო ტანჯვა და ჯოჯოხეთი?! მაშ
სამოთხე რომ მომელოდდეს, რაღა თავის გამოდება
იქნება?! დეე რაც მომივა, მომივიდეს. დეე ეგეც ჩემს
აქაურს ჭირსა ზედ დაერთოს სხვის ჭირის სანაცვლოდ.
ღმერთი ხომ ჰხედავს-მეთქი, რომ ჩემს სისხლს არ
ვიღებ; ღმერთმა ხომ იცის, რომ მე ჩემს სამაგიეროს
ჩემს მტერს არ ვუხდი: მე ჩემს მტერს ჩემი ყველა
დავუთმე, ყველა ვაპატივე, ყველა დავიფიცე. ჩემი
გაბოროტება პეპიას სიკვდილმა და მის მადლიანმა

სიტყვამ თან გაიყოლია. მე ამაზედ ფიციც მივეცი. ღმერთი დაინახავს ამას—ის გულთა-მხილავია—დაინახავს, შემობრალეbs და შემიწყალეbs, თუ არა და, ის იქნას, რაც ჩემს ბედის-წერას ჩემთვის გაუწესებია.

ხომ ამაზედ დავდეგ, მაგრამ მაინც კიდევ, თითქო უნებლივ, გადუშალე ღმერთს ხელები და გულმართლად და ნატვრით შევძახე: ღმერთო, დამიხსენ კაცის-კვლისაგან! თამრო უცოდველი მაჩვენე! ძნელი ყოფილა, შენი ჭირიმე, კაცის-კვლის ფიქრის წინადავე გულში გატარება! მეტად ძნელი ყოფილა!... მე იმ ერთმა დღემ თითქმის დამაბერა. კაცს, თუ გინდა რომ გულში ჯოჯოხეთი გაუჩინო, კაცის-კვლის ფიქრი ჩაუსახე გულში. ეგ ეყოფა სატანჯველად.

ბარში რომ ჩამოველ და გავივაკე, გულმა მღვდლისაკენ გამიწია, მინდოდა, რომ იმისაგან ლოცვა-კურთხევა მიმეღო და მერე, რაც მოსასვლელი იყო, მოსულიყო. გულს დავუჯერე და ქალაქისაკენ გამოვწიე.

მეორე დღეს, საღამოზედ, ღიღმის ვიწროებში მივედი და იქ ერთს ღუქანში ჩამოვხტი, რადგანაც ქალაქში ჩამოხტომა ვერ გავბედე. წავედი, ცხენი ღუქნის გომურში დავაბი, მოვუარე და საჭმელი მივე. მერე ამოვედი ღუქანში პურის საჭმელად. მე-ღუქნემ დაზგაზედ ვახშამი გამიმართა. მეც დაზგაზედ დავჯექ და პურის ჭამა დავიწყე.

პურის ჭამას რომ ვათავებდი, ერთი დროშკა

მოადგა ჩვენს ღუქნის კარებსა. შიგ ერთი ქალი და ერთიც ქალაქის ბიჭი იჯდა.

— მეღუქნევ, დაუძახა გარედამ ბიჭმა: ცალკე ოთახი არა გაქვს?

— რამდენიც გინდა, — უპასუხა მეღუქნემ.

ქალი და ბიჭი გადმოვიდნენ დროშკიდან და ღუქანში შემოვიდნენ. ქალს თვალი მოვკარ თუ არა, ფიცხლავ ელდა მეცა: რალაც რამ უცები მომეჩვენა, ჩემს თავს არ დავუჯერე, ქალი რომ დაზგას მოახლოვდა და კარგად გავსინჯე, სისხლი ტვინში ამივარდა. გიჟსავით ვისკუპე დაზგიდამ და ქალს წინ გადავუდგე.

— თამრო!... შეეკივლე მე კანკალით და თრთოლით.

— გაბრიელო!... მომადახა მე იმან და ზედ მკერდ-ზედ ფერ მიხდილი დამეცა.

— მამა რა მექნა, მამა? შემომბლავლა საცოდავად.

— მოშორდა ამ წუთის-სოფელს. ერთი მითხარ, რამ მოგიყვანა აქა?

— მაგას ნულარ მკითხავ! ნუ, ნუ მკითხავ!... სტიროდა საწყალი: შენი თამრო დიდი ხანია დამიწებულია. შენი თამრო მოკვდა.

— მაშ შენ ვინა ხარ? დავიძახე თავ-ზარ-დაცემულმა.

— ის თამრო აღარ ვარ. მე ეხლა ავლაბრის

უნამუსო ვარ. შემიბრალე და დამიტირე მე ბედ-
შავი!...

— უნამუსოო!...

კვარ ხელი შეუბრალეზლად იმ უბედურსა და
მკერდიდამ, როგორც გველი, ისე მოვიშორე. გარე-
ტიანებული გიჟსავით გამოვვარდი გარედ, მოვახტი
ცხენსა, დავწყევლე იქაურობა და ჩვენის სოფლისა.
კენ გამოვწიე. ფიცის ასრულების დღე მოვიდა. ჩე-
მი ტოკვა და ყოყმანობა კაცის-კვლის თაობაზედ იმ
დღეს სრულად გათავდა. იმ გაბოროტებულს გულ-
ზედ ცა და ქვეყანა რომ ხელში მჭეროდა, ყველსა-
ვით გავწურავდი და კბილით გავგლეჯდი.

სამი-ოთხი თვე ვუტრიალე დათიკოს და ვერ-
სად ვერ ჩავიგდე ისეთი ჟამი, რომ ერთმანეთს პირ-
დაპირ შევხვედროდით. ქურდულად ბევრჯერ შემეძ-
ლო იმისი მოკვლა, მაგრამ რა კაცობა იქნებოდა?
ისიც ძალიან ვაჟ-კაცი იყო და მინდოდა ერთმანეთს
პირდაპირ შევეყროდით, რომ ან მოვეკალი და ან მე
მომეკლა.

ამ სამ-ოთხ თვეში ნადირსავით ტყეში ვიმაღე-
ბოდი და მაინც კი ორი სომეხი გავცარცვე და ხუთი
თავადიშვილი. მაგრამ, ღმერთო, ხომ შენ იცი, არც-
ერთისათვის იმაზედ მეტი არ წამირთმევია, რაც მე
თითონ მიჭირდა. ყველას ვეუბნებოდი, ვინცა ვარ,
რომ ჩემი სახელი დათიკომდინ მისულიყო, გაფრთხი-
ლებულიყო და ყოველთვის მზად ყოფილიყო.

ნა. დაიწყეს ჩემის სახელით ცარცვა და ავაზაკობა იმ არე-მარეში. კაცის-კვლაც სამჯერ მოჰხდა, მაგრამ მე ამა ყველაფერში უბრალო ვარ, თუმცა ყველაფერს მე მაბრალეზდნენ და მართლა ავაზაკნი კი ამით თავს იმაღლავდნენ. ჩემი გზა და კვალიც ამით ერეოდათ ხოლმე: დღეს იტყოდნენ: გაბრომ აქ გაცარცვა კაციო და გზებს შემიკრავდნენ; იმავე საღამოს მოუვიდოდათ ამბავი, რომ გაბრომ სამის დღის სავალს იქით კიდევ გაცარცვა კაციო—და დაეზნეოდათ გონება. ვერ მიჰხვდნენ, რომ გაბრო თავისთვის არის და აქაც და იქაც სულ სხვა-და-სხვანი ავაზაკობენ იმის სახელითა. ბოლოს, რომ არა ეშველათ რა, წმიდა გიორგის ჯვარს დაჰპირდნენ იმას, ვინც მე ან ცოცხალს დამიჭერდა ან მკვდარს მიმიტანდა.

დათიკოს ნადირობა მეტად უყვარდა და იმის იღბალი ჰნაჩეთ—ამ სამ-ოთხ თთვეში არც ერთხელ არ უნადირნია. მე უფრო იმ ადგილებში ვისაფრებოდი, საცა უწინ დათიკო სანადიროდ დაიარებოდა ხოლმე. ბოლოს, იმის ბედის წერის დღეც მოვიდა და ერთმანეთს შეეხვდით.

მზე ჩაწურვაზედ იყო, რომ მე დათიკო დავინახე ცხენით მინდორ-მინდორ მომავალი. უკან ერთი მეძებარი მოსდევდა. მე ტყეში ხეზედ ვიჯექ. ჩამოვედი ხილამ, მოვახტი ცხენსა და გულის-ცემით ტყეში ლოდინი დაუწყე. გზა იმ ტყის პირას იდო. დათიკო იმ გზაზედ გამოვიდა და ჩემკენ წამოვიდა. რომ მომიახლოვდა, იმისი ლოდინი მომესმა. შეეხიდი

და სრულად იყო იარაღით მოკაზმული. სჩანს, ჩემი ფიქრი ჰქონია მეთქი, ვიფიქრე გულში: რომ ეგრე გამართულია.

დამიპირდაპირდა თუ არა, ვასკუპე ცხენო და ზედ მივაგდე.

— თუ ვაჟ-კაცი ხარ, გამიმაგრდი! შევჭყივლე მე. ჯერ ვერ მიცნო.

— ვინა ხარ? მაგრამ, ვინც უნდა იყო, შენ მე ფერს ვერ მაცვლევეინებ, მიპასუხა იმან თამამად და გულ-მაგრად.

წამი აღარ გაუტარებია: მარდად გადმოიგდო მხარზედ გადაკიდებული ორ-ლულიანი თოფი და თვალის დახამხამების უმაღლეს ორივე ერთად დამახალა. მე თოფს ხელი ავუკარ და იმის ნასროლმა საფანტმა ზუზუნით თავზედ გადამიარა.

— მე ვარ გაბრო, შენი სულთა მხდელი!... შევძახე მე და, მანამ სხვა იარაღს მაიხმარებდა, შიგ მარცხენა ძუძუში დამბაჩა დავეცი.

საწყალი შეტოკდა ცხენზედ, გადიწია გადასავარდნელად, მაგრამ თავი შეიმაგრა, კიდევ მოასწრო ხმლის ამოღება და მოქნევა. ხმალიც ამცდა, მოხვდა ჩემს ცხენს თავში და იქავ სული გააქრობინა. ცხენი და მე ერთად დავეცით დედა მიწაზედ. მინამ მე წამოვდგებოდი, დათიკო ცხენიდან ძირს დაცემულიყო. მე თავზედ წაჭადეგ და დავინახე, რომ ის მშვენიერი ყმაწვილი კაცი, ის თავ-მომწონე თავადი-შვილი ძლივდა ჰფეთქავდა თავის ყმის ფეხთა წინა-

შე!... მაგრამ, გეტყვით ჩემის გულის ძუნწობას, მე ის მაინც არ შემეცოდა.

— წაგაკალ თუ არა შენს უნამუსობას!... წავაყვედრე მე.

— ჰმ, ჩაიცინა იმან ისე გულ-დინჯად, თითქო ქვეშაგებში მშვიდლობითა წევსო: ამით გათავდა შენი შერმადინობა?

— როგორიც ავთანდილ შენ იყავ, მეც იმისთანა შერმადინობა გაგიწიე.

— წადი, შვილო! სახელად ჩემი სიკვდილიც გეყოფა დღეს ჩემი დღე არ იყო: რასაც ვესროლე, ავადდინე. ვაი რა ცუდად მოგვკვდი?! ფუ ჩემს კაცობას! ნიშანიც ვერ დაგასვი.

— რა დროს ეგ არის? ღმერთი მაინც ახსენე და ისე დალიე სული, შე ცოდვით საგსევ!

— ღარიგებას თავი დაანებე ალალი იყოს შენზედ ჩემი სისხლი, კაი ვაჟ-კაცი ჰყოფილხარ. მეც ბევრი რამ ცუდი მიქნია, არა უშავს-რა, — ჩემი ასე ცუდად წახდენა იმაში გამებაროს. აი დედასა!.. რა ცუდად შეგხვდი!.. მაინც შენის ხელით მოგვკვდი! გახსოვს, მაშინ რომ გითხარი: სანთელ-საკმელი თავის გზას არ დაჰკარგავს-მეთქი. აკი არც დაჰკარგა.

— შენ იყავ, მყინვართან რომ დაგვიხსენი? ვკითხე გაოცებულმა.

— შე ვიყავ თუ არა — შენ რა?

— რისთვის დაგვიხსენი?

— ვერა ჰხედავ? აი ამ დღისათვის. პეპია რასა იქს?

— მოკვდა.

— ესე უზიარებლად და მოუწანიებლად, როგორც მე?

— ეგრე.

— ბარი-ბარში... მშვიდობით და გამარჯვებით, გამარჯვებულად გაბრძელო... ვნანობ, რომ ესე უსახელოდ მოგეკვლევინე. გამარჯვებით...

კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ აღარ დასცალდა: ერთი გაიზმორა, ერთი კიდევ წამოიწივა, დაეცა და სულიც დალია. მოკვდა ის უბედურის შვილი. ტუჩებზედ ისეთი ღიმი შერჩა, თითქო დაიცინებო. ჰმ, სიცილით მოკვდა ტირილით ნაშობი!

დავიჭირე მისი ცხენი, შევჯექი ზედ და წამოვედი. ცხენის მეტი მე იმისი არა გამოვიყოლე-რა

დათიკოს მოკვლის შემდეგ მე იმ არე-მარეში ყოფნა ძალიან გამიძნელდა. ძალიან გამიხშირეს დევნა. მეც იქ აღარა მეკეთებოდა-რა და, სწორედაც გითხრათ, ყაჩაღობაც მომწყინდა. ჩემი ხელობა არ იყო. როცა უილაჯობით კაცს ვცარცავდი, ერთს ვაი-ვაგლახს გამოვივლიდი ხოლმე ჩემთავად და ჩემს თავს მევე ვძრახავდი ვერ დაემორჩილა ჩემი გული ავ-კაცობასა, თუმცა ბევრი ავ-კაცობა ვქენი. ვერ შევეჩვიე, ვერა. ბოლოს გადავწყვიტე, რომ გადავარდები შორს საითმე, ჩემის ხელის ამა-გათ ლუკმა პურს, როგორც იქნება, ვიშოვნო და,

მინამ ჩემი აღსასრული მოვა, იმით დავირჩენ თავს-
მეთქი. სხვა ამ ქვეყნისა მე აღარა მინდოდა-რა და
აღარც მერგებოდა-რა: ამ ქვეყანაში მე წილი აღა-
რაფერში მელა.

გამოვწიე და კახეთს შემოვეკედლე. ალაზანზედ
რომ მოვედი, შიგ შუა წყალში ცხენიდან გადმოვ-
ხტი, დავეც დათიკოს ცხენს დამბახა თავში და წყალს
გავატანე; ჩემი იარაღიც სულ ჩავყარე წყალში, რომ
არც ცხენით და არც იარაღით არავის არ ვეცანი.
აქ კახეთში მოჯამაგირობა დავიწყე. მეხუთე წელი-
წადია, როგორც მოგახსენე, ჩემი აქ ყოფნა. პირვე-
ლი წელიწადი მშვიდობით დავყავ, მეორე წელიწადს
კი კახეთმა დამცადა და ციებ-ცხელება შემეყარა.
ორსამ თთვეს თავს დამანებებდა და პატარა რომ
მოვჯობინდებოდი, ისევ მომიბრუნდებოდა ხოლმე. მე
თავს არ ვუდებდი და, რაც შემეძლო, ვმუშაობდი.
სამი წელიწადი ამ ყოფაში ვიყავ. ამ ბოლო წელი-
წადს წყალმანკი გამიჩნდა და ფეხები დამისივდა.
სიარული გამიძნელდა, მუშაობისათვის ვეღარ გამო-
ვდევ. ქვეშაგებად დამიგდო ავადმყოფობა. ერთმა
გლეხ-კაცმა შემიკედლა. მინამ ერთი ორიოდ გრო-
ში მქონდა და ეხარჯავდი, მინამ მინახა, როცა კი
გამომელია ფული იმ დალოცვილმა მკრა ჭიტლაყი
და გამომავლო გარედ. ეს ოთხი თთვე იქნება მას
აქედ. იმ სოფელში სირცხვილით ვეღარ ვიდგომილე,
იმიტომ რომ საგლახაოდ საქმე მიხდებოდა და ვთაკი-
ლობდი. ავდევ და აქედ წამოვედი. გზაზედ, რაც ტა-

ნისამოსი მქონდა, ამ რუსის ფარაჯაზედ გავცვალე და ერთი თუმანიც სართი ავიღე. ორ თთვენახევარი ამით ვირჩინე თავი. აქ რომ მოვედი, სიარული ვე-
 ღარ შევიძელ, იმიტომ რომ ფეხები დამიწყლულდა, დამიჩირქდა და დამისკდა. აი, ხომ ჰხედავთ, ბოლოს მატლი დამეხვია. ამ საბჭელამდინ, როგორც იყო, მოვახწიე და ამ ჩარდახ-ქვეშ შევაფარე თავი. გზის პირია, ხალხის ფეხი აქ არ მოსწყდება და თითო-
 ოროლა კეთილი კაცი ხან პურს მაწვდის ხოლმე და ხან წყალს. მას დღეს აქედ ასე ვარ. რაც გა-
 დამხდა, იქნება იმის ღირსიც ვიყო. რაც ავკაცობა ვქენ, იქნება იმის სამაგიეროც ეს არის? ვინ იცის? ღვთის განგებას ვინ მიჰხვდება? ეხლა ვატყობ, რომ წყალმანიც მერევა, აი თითქმის გულიც დამიჭირა. მოვიდა ჩემი აღსასრული, მადლობა ღმერთს! ქვე-
 ყანას თუ რამ შევცოდე, შემინდოს, სხვა ღმერთმა იცოდეს!... მე ამ ქვეყნისთვის ავი არ ვიყავ, მე მარ-
 ტო უბედური ვიყავ. ბევრი წილი ცოდვა მე, მგონია, აქავ გადავიხადე. იქნება ესეც ტყუილი ნუგეში იყოს, — ეგ ღმერთმა იცის და იმისმა შეუცდომელმა სამართალმა გულ-უტკივრად ვეთხოვები მე ამ ქვეყ-
 ნასა, იმიტომ რომ მე იმისი არა მემადლება-რა. ზიარებაც არ მაღირსა ამ წუთის-სოფელმა!...“

XII

მით გაათავა გლახამ თავისი ნაამბობი. შუალა-
მე გადასული ი ო. მე გამოვეთხოვე იმ საცო-
დაეს კაცსა და იმის ამბისაგან გუნება-არეუ-
ლი წამოვედი ჩემი ნათლი-მამისკენ.

მეორე დილას მღვდელი ვიკითხე, რომ ის უპა-
ტრონო კაცი მეზიარებინა და იმისი უკანასკნელი
ნატვრა ამით ამესრულებინა. მერე იქნება დამეყო-
ლია როგორმე და ჩემს ნათლი-მამასთან ამომეყვანა.
ჩემმა ნათლი-მამამ მითხრა, რომ არა მგონია მღვდე-
ლი ეხლა შენ გამოგყვესო: ქალაქიდან ახალი ბლა-
ლოჩინი დაუნიშნავთ, წუხელის მღვდელსა სწვევია.
და მღვდელი ვერ მოიკლისო. სწორედ ჩემდა გასა-
ოცრად ეგრეც მოჰხდა: მღვდელს შემოეთვალა, რომ
არა მკაღიანო. დიდად მეწყინა და დიდად გამიკვირ-
და ამისთანა პასუხი. მე თვითონ წავედი მღვდელთან,
პირდაპირ ბლალოჩინთან შევედი, ვუამბე ჩემის მო-
სვლის მიზეზი და მღვდლის პასუხი შევატყობინე.
ბლალოჩინი საშინლად გაწყრა და ძლიერ დასტუქსა
ის უგულო მღვდელი. მაშინვე მოითხოვა სანაწილე,
გამომეყვა მე, მღვდელი და დიაკვანიც თან გამოი-
ყოლია.

ჯერ კიდევ ადრე იყო, რომ გლახასთან ჩავედით.
ის საწყალი იმ ერთს ღამეს სრულიად გამოცვლი-

ლიყო; ასეთი ფერი და სისუსტე ეტყობოდა, თითქო ამისი სიცოცხლე ბეწვზედა ჰკიდიაო.

რა წამსაც გლახამ ბლადოჩინი დაინახა, თხოვლები ცეცხლსავით აენთო; რალაც იოცა და ისეღნაოდ დააკვირდა ბლადოჩინსა, თითქო რალასაც იგონებსო, თითქო სჯერა კიდევ და არცა სჯერა ის, რასაც თვალით ჰხედავდა. ორჯერ თუ სამჯერ თვალები მოიფშვნიტა, თითქო რალაცა უშლის ხილვასა და კარგად ვერა ჰხედავსო და ისევ იმავე გაოცებით ბლადოჩინს გარინდებულმა მხერა დაუწყო. მერე, თითქო ეშმაკის გაფთხოვა უნდაო, პირჯვრის წერას მოჰყვა და თვალი უფრო და უფრო დააცქერა ბლადოჩინსა. მე გამიკვირდა ეს ამბავი. ვთქვი ჩემს გულში: ამ კაცს ეს რა ემართება-მეთქი.

— კურობხევა უფლისა შენზედა, ჩემო ძმობილო! უთხრა ბლადოჩინმა: მე, მღვდელი, მოვსულვარ, რომ წმინდა ზიარება მიგაღებინო ქრისტიანს კაცსა. რა გიკვირს, რომ ეგრე გაშტერებული მიყურებ?

— მაშ შენ მოჩვენება არა ხარ?— შეჰკივლა გლახამ.

— არა.

— მღვდელიო!... დაიბლაჯლა სიცოდავად გლახამა: არ გებრალეები შენი გაბრიელო?!..

ბლადოჩინი თავ-ზარ დაცემულსავით წაბარბაცდა მე მივაშველე ხელი და შევიმაგრე.

— მადლი უფალსა, მადლი!... დაიწყო გლახამ ეხლა კი დაწყნარებით, მაგრამ მხიარულად: ჩემი სუ-

ღრ თურმე შენ გლოდნებია, ეხლა ნუგეშით და იმედით მოვკვდები... მაზიარე, შენი ჭირიმე შენის მადლიან ხელით. შენგან ანთებული სანთელი შენ ხელით უნდა გავქრე. ცოტაღა მაქვს სიცოცხლე, მაზიარე.

— გაბრიელ!...

— მე ვარ, მე!... გააწყვეტინა ბლალოჩინს სიტყვა: და შენც ისა ხარ, ვისიც მოლოდინი ჩემს სულსა ჰქონია. ვენაცვალე შენს მადლსა!... მაზიარე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, სიკვდილი მერევა.

— რამ მოგიყვანა ამ ღღემდინ? ჰკითხა შეწუხებულად ბლალოჩინმა.

— იმ ცეცხლმა, რომელიც ყველას ღვთისაგან გულში გვინთია, როგორც შენ ერთხელ მიბძანე. მე ესე მგონია და სხვისა კი არ ვიცი. მაზიარე, შენი ჭირიმე!

ბლალოჩინი საცოდავად გახდა: გაფითრდა, ნაცრის ფერი დაედო სახეზედ, ენა ჩაუვარდა, სიტყვა მოექრა, თითქო თითონ იყო ამის საცოდაობის მიზეზიო. ხმა ვეღარ გასცა გლახას, ხმა! არეულმა დაიწყო ზიარებისთვის მზადება.

— აღსარების თქმას სულთა მხუთავი აღარ დამაცლის, უთხრა გლახამ: შემინანია ყოველისფერი, უაღსარებოდ შემინდე და მაპატივე და ისე მაღირსე ზიარება.

— შემინდვიხარ.

— რვა კაცი გამიცარცვავს!...

— შემინდვიხარ.

— კაცი მომიკლავს.

— მაინც აქ მე შემინდვიხარ და იქ ღმერთმა იცოდეს. შენთვის ვილოცებ, უბედურო გაბრუნდეს.

— რაკი შენ შემინდე. წამოიძახა სიხარულით გლახან: ღმერთიც შემინდობს, იმიტომ რომ შენის ენით ყოველთვის ღმერთი ჰლაპარაკობდა. თუ ღირსი ვარ ეხლა ზიარებისა, მიბოძე.

— შენთვის და მრავალთათვის არის განტეხილი მისი წმიდა სისხლი მისატევებლად ცოდვათა. მიიღე და სჭამე!.. სტეფა დიდებითა და ნუგეშინისცემით ბლალოჩინმა.

— ვენაცვალე ჩვენთვის ჯვარცმულ ქრისტესა!.. წარმოსთქვა სასოებით გლახამა: მაღირსე ეხლა ზიარება, მღვდელი!

ბლალოჩინმა ლოცვა დიიწყო, მაიღო სანაწილედამ წმიდა ნაწილი, გლახას წინ დაუჩოქა, კოვზით ზიარება მიაწოდა და წარმოსთქვა ვედრებითა:

— ჰოი, ყოველთათვის ჯვარცმულო ღმერთო! ტანჯულთა და ცოდვილთა მეოხეე! მოიხსენე ესე მმოსავი შენი, ოდეს მოხვიდე სუფიქითა შენითა.

— მომიხსენე მე, უფალო, და დამიფარე!.. შეევედრა გლახა და მერე ბლალოჩინს უთხრა: არა, შენი ჰირიმე! მე ეგრე მწოლარედ ზიარების მიღებას არ ვაკადრებ ჩემსა მხსნელსა და მაცხოვარსა. ვენაცვალე იმის მადლს! მინდა ჯერ პირ-ქვე დავემხო იმის

წმიდა ხორცისა და სისხლის წინ და შევავედრ
მი

მოდგომა მოინდომა. ჩვენ მივცვივდით ს
ლა და ორივე ფეხზედ, მისვე სურვილისამებრ, გა-
მოვაჩოქეთ. პირჯვარი გადიწერა, ღმერთს მუდარე
ბის სახით შეხედა, აღუპყრა ხელი და გოდებით შეე-
ვედრა: „მომიხსნე მე, უფალო, ოდეს მოხვიდე სუ-
ფევითა შენითა“. მერე ბლაღოჩინის წინ მომტირა-
ლი პირ-ქვე დაემხო.

დიდხანს იყო ისე პირ-ქვე დამხობილი, მარტო
ყრუ ქვითინი მისი ზანდისხან მოგვესმოდა. ბოლოს,
ქვითინი შესწყვიტა. ბლაღოჩინი დასწვდა წამოსაყე-
ნებლად, მაგრამ გლახას, ისე პირ-ქვე დამხობილსა,
სული დაელია კოდეს. საცოდავსა მაინც ზიარების
შილება არ დასცალდა.

შენი